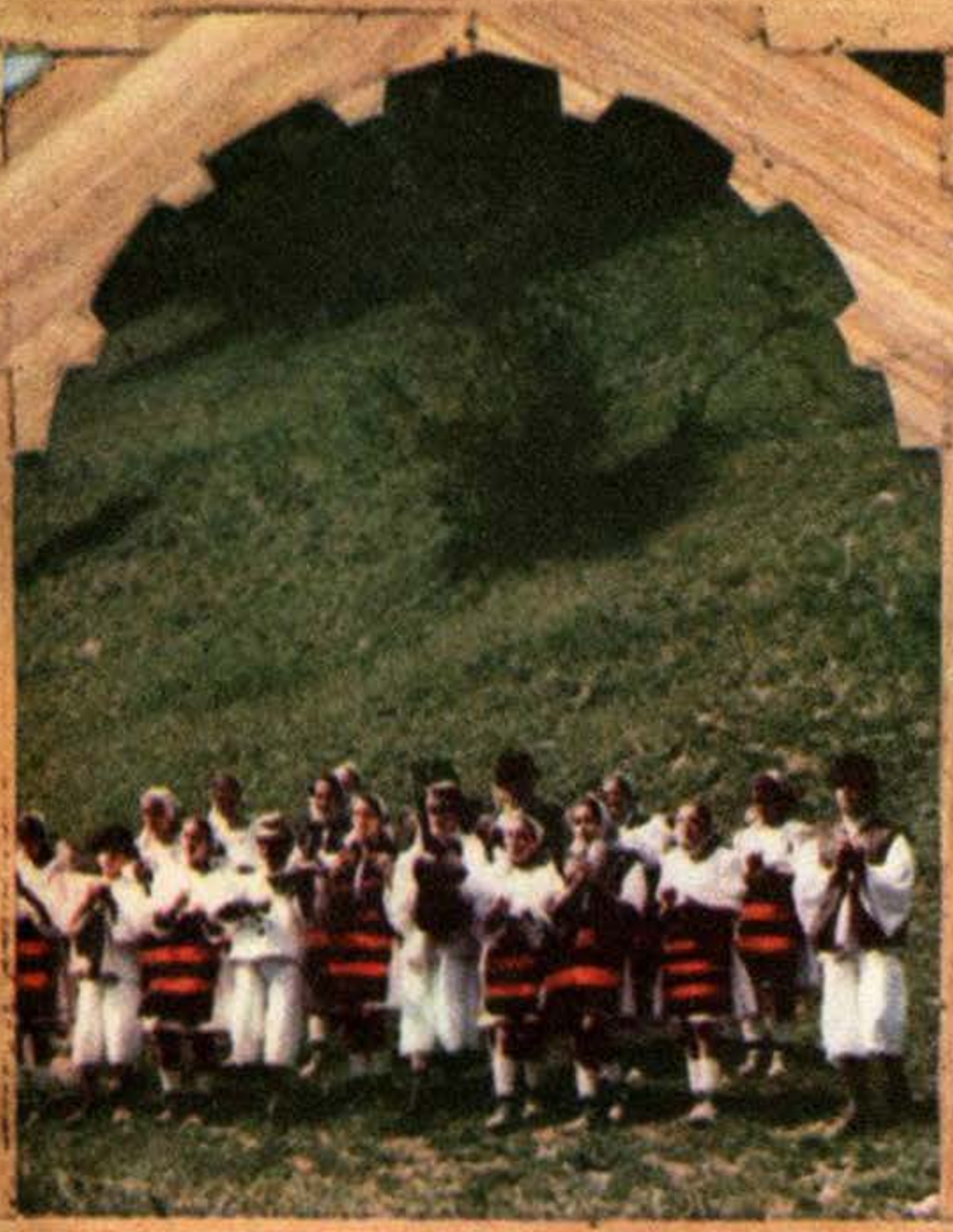

magazin istoric

ANUL XXII NR. 8 (257) AUGUST 1988

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXII
Nr. 8 (257)
august 1988

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Măreţia istoriei româneşti:
Constantin Florea 2

23 August 1944 în documente străine. În slujba ţelului suprem — lichidarea fascismului:
Eugen Preda 6

„Din România vin ştiri bune“:
Ilie Rădulescu 12

„Istoria acestei frumoase ţări — România“:
Olga Cicanci 14

D. Philippide — un mare învăţat:
Nicolae Bănescu 16

1763. Românii năsăudeni înfruntă autorităţile imperiale:
Lucian Valea 18

1848. Amintiri din vremea revoluţiei:
Iancu Bălăceanu 21

Vlad Ţepeş şi „castelul Piatra Craiului“:
Raymond T. Mc Nally, Ştefan Andreescu 25

Ienăchiţă Văcărescu — călătorie în slujba patriei 28

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

Trei diplomaţi în misiune la Bucureşti:
Dumitru Hîncu 36

Constantin Dobrescu-Argeş. „Sînt pentru votul universal!“:
Romus Dima 45

În Bucureşti, acum 50 ani 48

Itinerar istoric — Serbări şi datini folclorice româneşti:
Vasile Smărăndescu 61

• **Din istoria Africii. În imperiul lui Idris Alaoma:** *Jean-Louis Triaud*... 41 • **Povestea Altamirei:** *Ana Vădeanu*... 52 • **Isaac Newton:** *Renée-Paule Guillot*... 53 • **Memorii de război. Pe frontul italian:** *Alphonse-Pierre Juin*... 57 • **Cărţi sosite la redacţie**... 47 • **Poşta Magazin istoric**... 63

COPERTELE NOASTRE

① ④ Vetrele de istorie şi civilizaţie românească îşi amplifică rezonanţele peste secole şi milenii şi prin datinile şi obiceiurile populare de o deosebită semnificaţie şi originalitate. Secvenţele de pe copertele 1—4 de la diferite manifestări folclorice oglindesc farmecul, marea bogăţie şi frumuseţea jocului şi datinilor populare străvechi ale românilor (**Serbări şi datini folclorice româneşti**, p. 61)

② Marea sărbătoare naţională de la 23 August — izvor al împlinirilor noii istorii a poporului român. În imagine: **Efloreseenţă**, lucrare de Georgeta Năpăruş (**În slujba ţelului suprem — lichidarea fascismului**, p. 6)

③ Picturi rupestre policrome, datînd din prima epocă a cuaternarului executate cu mare naturaleţe şi exactitate şi perfect conservate în peştera spaniolă Altamira (**Povestea Altamirei**, p. 52)

MĂREŢIA ISTORIEI ROMÂNEŞTI

Conf. univ. dr. CONSTANTIN FLOREA

Cînd, la 24 noiembrie 1843, Mihail Kogălniceanu rostea, la Academia Mihăileană, Cuvîntul de deschidere a Cursului de istorie naţională, vorbele sale se rînduiau într-unul din cele mai patetice, mai adînci şi mai vibrante omagii aduse măreţiei istoriei româneşti: „Dacă istoria, îndeobşte, adecă a neamului omenesc, este aşa de interesantă în rezultatele sale, cu atît mai mult trebuie să ne fie istoria patriei... Ea ni arată întîmplările, faptele strămoşilor noştri, care prin moştenire sînt şi ale noastre. Inima mi se bate cînd aud rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ştefan cel Mare, lui Mihai Viteazul... şi nu mă ruşinez a vă zice că aceşti bărbaţi pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cesar; aceştia sînt eroii lumei, în loc că cei dintîi sînt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia de la Războieni are mai mare interes decît lupta de la Termopile, şi izbînzile de la Racova şi de la Călugăreni îmi par mai strălucite decît acele de la Maraton şi Salamina, pentru că sînt cîştigate de către români!"

Măreţia istoriei româneşti este nu o figură de stil menită să înflăcăreze sufletele şi să îmbărbăteze inimile, ci o realitate ce se bizuie pe un trecut de milenii. Măreţia istoriei naţionale îşi are izvorul în demnitatea şi hotărîrea cu care oamenii acestui pămînt de la Carpaţi, Dunăre şi Mare au ştiut, prin vremi — oricît ar fi fost ele de potrivnice —, să-şi apere libertatea şi existenţa neîntreruptă. Din timpuri îndepărtate, strămoşii noştri şi-au cîştigat prin aceasta admiraţia lumii. Se ştie cu cîtă preţuire s-a referit părintele istoriei Herodot la „cei mai drepţi şi cei mai viteji dintre toţi tracii", getodacii, care sub conducerea unor străluciţi comandanţi, ca Dromichete, Burebista, întîiul unificator al tuturor getodacilor, Decebal, regele-erou, ce a preferat să-şi curme zilele decît să cunoască ruşinea robiei, au purtat nesfîrşite lupte pentru apărarea vetrei lor. Apoi, în curgerea istoriei, poporul nostru, popor *„plin de energie şi vigoare, moştenitor al marilor virtuţi şi tradiţii ale glorioşilor săi înaintaşi"* — cum îl caracterizează secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, popor care *„păstrînd de la daci setea nestinsă de libertate, voinţa de a nu-şi pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuşi, unic stăpîn pe viaţa şi pe soarta sa şi continuînd spiritul raţional, judecata şi pasiunea creatoare a romanilor"*, şi care *„avea să împlinească, într-o existenţă de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat şi măreţ destin istoric, dezvoltîndu-se continuu şi afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor şi, astăzi, al naţiunilor lumii"*, a înscris în marea carte de istorie noi şi glorioase pagini de luptă pentru apărarea pămîntului străbun, de muncă tenace în făurirea civilizaţiei şi creaţiei paşnice.

Măreţia istoriei româneşti este dată, în acelaşi timp, de marile idealuri pe care le-a promovat şi le-a slujit poporul nostru. Este o istorie care se caracterizează prin absenţa oricărei agresiuni şi intenţii de cucerire de orice fel, împotriva oricărui popor, vecin sau mai îndepărtat. O istorie a muncii creatoare şi a colaborării, a vocaţiei de pace şi de prietenie cu toate celelalte neamuri şi popoare, virtuţi pe care, la vremea lor, s-au străduit să le „scoată lumii la vedere" şi Miron Costin, şi stolnicul Cantacuzino, şi Dimitrie Cantemir, şi Nicolae Bălcescu şi întreaga pleiadă de cărturari patrioţi şi democraţi ai veacurilor XVIII şi XIX.

Măreţia istoriei româneşti este dată de rolul activ pe care, în toate momentele trecutului nostru, l-au avut masele populare, principalele făuritoare ale bunurilor materiale, creatoare ale unei culturi şi civilizaţii de profundă originalitate şi, totodată, apărătoare dîrze ale acestor creaţii, luptătoare pentru progres, pentru unitate, libertate naţională şi socială. Idealuri pentru care a luptat poporul sub conducerea marilor noştri voievozi, pentru care au dat supreme jertfe Horea, Cloşca şi Crişan, la 1784, Tudor Vladimirescu, la 1821, revoluţionarii democraţi, la 1848, dorobanţii şi roşiorii, la 1877, ostaşii de pe cîmpurile de luptă de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz, la 1917, întregul popor animat, la 1918, de fierbintele vis al înfăptuirii statului naţional unitar român.

Măreţia istoriei româneşti îşi are o nesecată forţă în ataşamentul cu care clasa muncitoare, partidul ei revoluţionar — continuatori şi moştenitori ai celor mai înaintate tradiţii de luptă ale poporului — slujesc marile idealuri ale devenirii patriei, în consecvenţa cu care şi-au înscris în programul lor de acţiune coordonatele fundamentale ale istoriei patriei şi militează neîntrerupt pentru progresul ei.

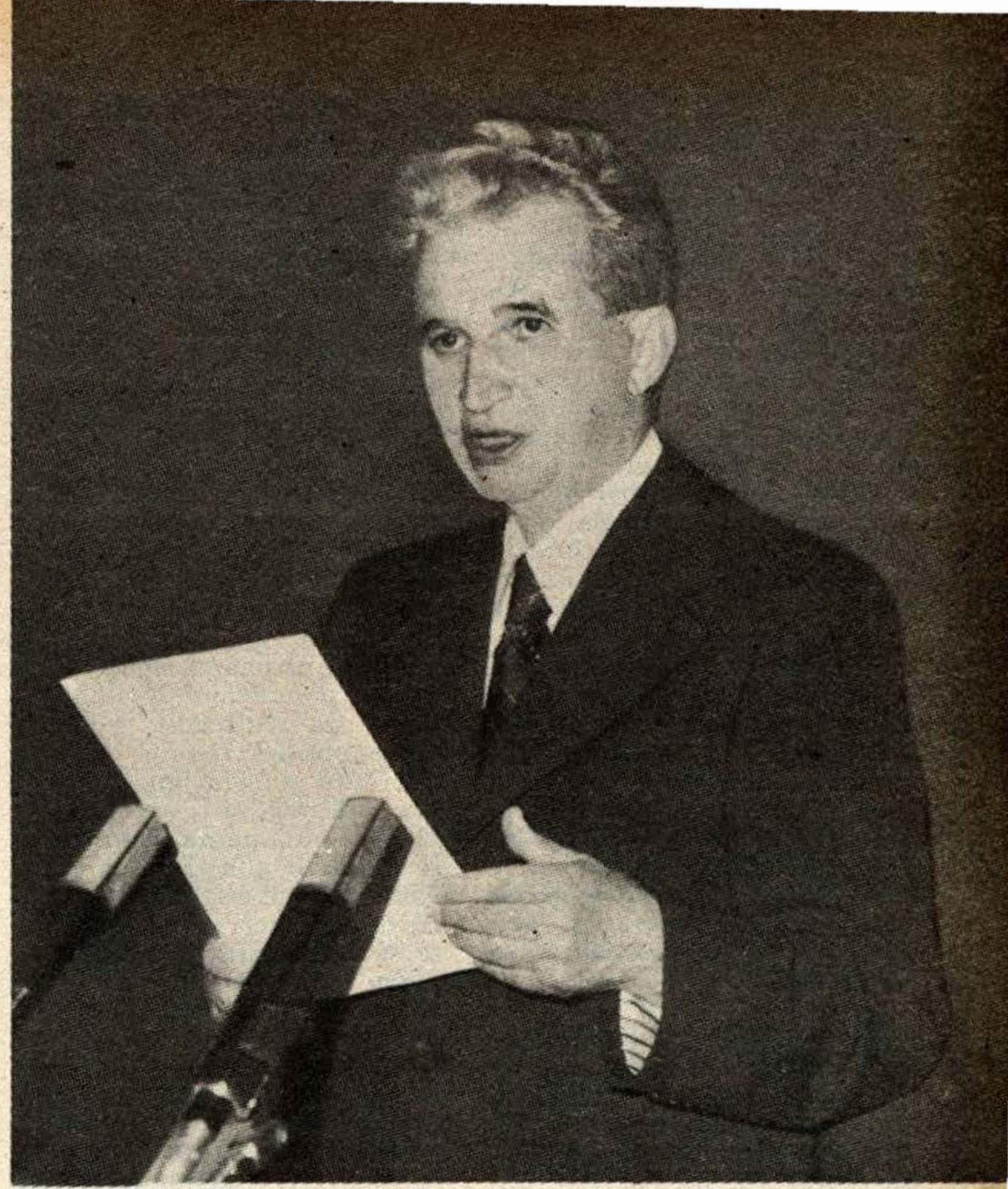

Alimentată de faptele de vitejie și muncă ale mileniilor de istorie parcurse de poporul român, măreția istoriei românești a căpătat noi dimensiuni în perioada care s-a deschis începînd cu declanșarea, în august 1944, sub conducerea Partidului Comunist Român, a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Piatră de hotar în istoria patriei, în dezvoltarea sa liberă și independentă pe calea progresului economic și social, actul revoluționar de la 23 August 1944 a constituit o strălucită manifestare a hotărîrii poporului român de a înlătura orice dominație străină, de a fi singur stăpîn în țara sa, de a-și făuri un viitor demn de măreția trecutului său multimilenar. Organizată și condusă de Partidul Comunist Român, în strînsă alianță și colaborare cu toate forțele politice patriotice, antihitleriste, precum și cu armata, cu întregul popor, revoluția din august 1944 a demonstrat, încă o dată și cu deosebită forță, capacitatea poporului nostru de a se ridica la înălțimea exigențelor istorice, de a-și cuceri libertatea prin unire și mobilizarea eforturilor proprii, prin concentrarea și angajarea tuturor energiilor naționale în direcția hotărîtoare pentru soarta întregii țări.

Actul istoric dela 23 August 1944 a deschis calea participării active a României la războiul antihitlerist. Armata română, împreună cu armata sovietică, a zdrobit rezistențele opuse de armatele hitleriste și horthyste, a eliberat întregul teritoriu de nord-vest al țării, cotropit de Ungaria horthystă prin odiosul Dictat de la Viena din august 1940, impus de Germania hitleristă și Italia fascistă, luptînd, în continuare, cu eroism și dînd jertfe de sînge pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la victoria finală. „*Poporul român* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *și-a afirmat astfel glorioasele tradiții de luptă pentru independență și de sprijin al luptei altor popoare împotriva dominației străine, pentru libertate și independență*".

Evenimente de importanță națională decisivă, insurecția de la 23 August și intrarea României în războiul antihitlerist au avut, totodată, profunde semnificații pe plan european și mondial, un puternic ecou internațional, fiind salutate ca unul dintre momentele hotărîtoare în desfășurarea celui de-al doilea război mondial.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea revoluției democratice, a revoluției socialiste și trecerii la construcția socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare din ultimii 44 ani, a accelerat cursul istoriei românești. Într-o perioadă relativ scurtă — de nici o jumătate de secol — România a străbătut mai multe etape istorice, trecînd de la vechea orînduire burghezo-moșierească la orînduirea socialistă, edificînd în prezent cu succes societatea socialistă multilateral dezvoltată.

Un loc distinct, de importanță istorică hotărîtoare în perioada de după 23 August 1944, îl ocupă epoca inaugurată, cu 23 ani în urmă, de istoricul Congres IX al partidului — cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie a țării — „Epoca Nicolae Ceaușescu", epoca în care poporul român și-a demonstrat cu elocvență dinamismul, resursele și energiile inepuizabile, spiritul constructiv, marea sa capacitate de creație istorică originală, îndeplinindu-și în mod exemplar înalta îndatorire față de sine însuși, cît și față de comunitatea mondială a popoarelor.

Congresul IX se va înscrie întotdeauna cu litere de aur în istoria partidului și a țării prin orientările profund înnoitoare, revolu-

ționare și democratice, de înaltă valoare umanistă, pe care le-a inițiat în toate domeniile făuririi noii orînduiri, prin suflul nou, creator, imprimat întregii activități de partid, de stat și a întregii societăți românești, prin afirmarea unei noi gîndiri politice în relațiile internaționale. Au fost astfel descătușate energiile creatoare ale clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, ale întregului popor, au fost create condiții pentru continuarea și ridicarea pe o treaptă mai înaltă, calitativ superioară, a procesului de transformare revoluționară a societății românești. Marele forum comunist român din 1965 a marcat — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — *„o nouă etapă în activitatea partidului nostru comunist, în întregul proces revoluționar, a deschis calea gîndirii și activității creatoare, a perfecționării întregii munci de conducere și făurire a noii orînduiri, a socialismului în România"*.

Ritmul pe care-l cunoaște istoria românească în anii socialismului și, îndeosebi, în ultimele două decenii își găsește expresia, în primul rînd, în faptul că forțele de producție au cunoscut o dezvoltare rapidă, România transformîndu-se dintr-o țară slab dezvoltată, cu un caracter predominant agricol, într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. S-au dezvoltat puternic știința, învățămîntul și cultura. Profunde transformări revoluționare au avut loc în structura socială a țării, în fizionomia întregii noastre societăți. S-au perfecționat continuu relațiile de producție și sociale, s-a dezvoltat și s-a perfecționat democrația muncitorească-revoluționară. S-au întărit continuu unitatea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, coeziunea de nezdruncinat a întregului popor în jurul partidului comunist — forța politică conducătoare a operei de edificare a socialismului și comunismului pe pămîntul României. *„Putem afirma cu mîndrie* — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — *că numai socialismul a creat condițiile necesare lichidării rapide a rămînerii în urmă, a subdezvoltării și a asigurat progresul impetuos al României, în toate domeniile de activitate"*.

Analizînd critic activitatea de construcție socialistă și stabilind orientările de perspectivă, Congresul IX a pornit de la necesitatea înlăturării tuturor denaturărilor și abuzurilor, a dogmatismului și șablonismului, a tot ceea ce era vechi și perimat. Acționînd în acest spirit, s-a pus capăt imobilismului în gîndire, osificării acesteia în tipare și scheme prestabilite, rupte de realitățile vieții și ale poporului român. Au fost abordate și soluționate într-o manieră inedită o serie de probleme fundamentale ale teoriei și practicii construcției socialiste, au fost abandonate o serie de aprecieri și teze perimate, s-au elaborat și fundamentat noi concepte, teze și concluzii, corespunzătoare noului stadiu de dezvoltare a societății românești, cît și a lumii contemporane în general, concepte și teze care au oferit o perspectivă viabilă, realistă, desfășurării procesului revoluționar, prin aplicarea fermă și, totodată, creatoare a legilor obiective, a principiilor fundamentale ale socialismului științific, potrivit condițiilor și realităților, nevoilor și posibilităților societății noastre. Partidul nostru, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au adus astfel o contribuție de mare valoare și largă rezonanță la dezvoltarea teoriei și practicii revoluționare, la îmbogățirea gîndirii sociale contemporane.

Unul dintre meritele nepieritoare ale Congresului IX este acela — sublinia recent secretarul general al partidului — de a fi pus capăt cursului deosebit de periculos care își făcuse loc la un moment dat, de negare a trecutului poporului nostru, a istoriei sale multimilenare, de promovare a orientărilor nihiliste, cosmopolite, de ploconire față de tot ceea ce era străin, atitudinilor serviliste și lipsei de patriotism. A fost astfel redat poporului sentimentul mîndriei patriotice, de respect pentru trecutul său milenar, de demnitate națională, sentimentul forței și capacității sale de a-și făuri viața nouă, socialistă, așa cum și-o dorește.

Intensificarea activității de studiere și elaborare a istoriei poporului român în spiritul concepției materialist-dialectice și istorice, al adevărului, fundamentarea necesității elaborării unei istorii unice și unitare a poporului român, care să reflecte corespunzător fiecare etapă de dezvoltare economico-socială, caracteristicile sale, rolul diferitelor clase sociale, al poporului, cît și al conducătorilor de stat și personalităților politice, evidențierea concluziei că istoria mișcării muncitorești constituie o parte integrantă, inseparabilă a istoriei patriei, a națiunii, a poporului — toate aceste orientări, profund înnoitoare, deschizătoare de abordări noi, fertile, și în acest domeniu de cea mai mare importanță, al educației patriotice, revoluționare, al formării omului nou, constructor al socialismului și comunismului, le datorăm Congresului IX, gîndirii tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Pornind de la premisa — verificată istoric — că socialismul este opera conștientă a poporului, că el se construiește cu poporul și pentru popor, Congresul IX a inaugurat un curs nou, profund democratic, în dezvoltarea patriei noastre, în edificarea noii orînduiri sociale.

În același timp s-a afirmat — sub impulsul orientărilor înnoitoare ale tovarășului Nicolae Ceaușescu — o concepție consecvent revoluționară despre partid, ca forță politică conducătoare a întregii societăți, a tuturor domeniilor vieții economico-sociale, ca centru vital al națiunii. Se poate afirma — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea cu privire la perfecționarea activității organizatorice, ideologice și politico-educative, din 23 iunie 1988 — că, în aceste ultime două decenii, *„s-au redat partidului, cu adevărat, spiritul revoluționar, demnitatea și conștiința sa de partid revoluționar, comunist, de par-*

rid al clasei muncitoare, al întregii noastre naţiuni".

Gloriosul act de la 23 August 1944 şi, pe o treaptă mai inaltă, istoricul Congres IX au marcat începutul unei epoci noi şi în activitatea internaţională a României, care, îndeosebi în ultimii 23 ani, a cunoscut o puternică dezvoltare, a căpătat un caracter dinamic, profund constructiv, de largă perspectivă, corespunzător intereselor patriei noastre, cît şi intereselor generale ale dezvoltării independente a tuturor naţiunilor. Afirmîndu-se ca un stat socialist pe deplin independent şi suveran, România promovează o politică principială, de colaborare cu toate ţările socialiste, cu toate ţările lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe temelia principiilor ce constituie singura bază viabilă a păcii, înţelegerii şi colaborării în lumea contemporană. „*Este necesar să subliniem cu putere* — se arată în magistralele Teze din aprilie 1988 expuse de secretarul general al partidului, preşedintele ţării, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *principiile ce trebuie să stea la baza acestei gîndiri, schimbările radicale care trebuie să aibă loc în raporturile internaţionale, în politica internaţională şi care să pornească întotdeauna de la înlăturarea cu desăvîrşire a oricărui amestec în treburile interne ale altor popoare, de la asigurarea progresului economic şi social, a independenţei şi suveranităţii popoarelor. Numai pe baza acestor principii clare — şi consider că activitatea noastră ideologică şi politică trebuie să acorde mult mai multă atenţie acestor probleme — se poate spune că se va ajunge la o schimbare a gîndirii şi practicii mondiale, la realizarea unei noi gîndiri, a unor noi practici în relaţiile internaţionale*".

Marile realizări obţinute în ultimele două decenii, continuarea cu succes a procesului revoluţionar, trecerea ţării într-o etapă nouă, superioară de dezvoltare — toate acestea sînt indisolubil legate de gîndirea cutezătoare, profund înnoitoare şi activitatea neobosită, remarcabilă ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, marele om politic şi de stat român care conduce cu strălucire destinele patriei, ale poporului, pe calea socialismului şi comunismului, a bunăstării, independenţei şi păcii. Prin contribuţia esenţială şi rolul său hotărîtor în elaborarea şi înfăptuirea politicii interne şi externe a partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a afirmat ca eminent conducător politic, revoluţionar şi înflăcărat patriot, erou între eroii neamului, ctitor de ţară nouă şi, totodată, militant de seamă al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, strălucit promotor al idealurilor independenţei naţionale, neobosit luptător pentru afirmarea drepturilor fundamentale ale omului, ale popoarelor, pentru triumful cauzei socialismului, progresului şi păcii, personalitate de înalt prestigiu a lumii contemporane.

Sub conducerea partidului, poporul nostru desfăşoară în etapa actuală o intensă activitate pentru înfăptuirea obiectivelor ce decurg din hotărîrile Congresului XIII al partidului. Ca urmare a transpunerii în viaţă a sarcinilor stabilite de Congresul XIII şi Conferinţa Naţională ale partidului, pe baza orientărilor fundamentate de secretarul general al partidului, România va deveni, pînă la sfîrşitul acestui cincinal, o ţară cu un nivel mediu de dezvoltare economică şi socială, iar pînă la sfirşitul secolului, o ţară socialistă multilateral dezvoltată atît din punct de vedere al producţiei industriale şi agricole, al învăţămîntului, ştiinţei şi culturii, cît şi în ceea ce priveşte nivelul general de viaţă şi civilizaţie al poporului.

În acest context, faptele de muncă ale tuturor cetăţenilor ţării se înscriu sub semnul mobilizatorului program de acţiune cuprins în Expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu din 29 aprilie 1988, *Cu privire la unele probleme ale condu-cerii economico-sociale, ale muncii ideologice şi politico-educative, precum şi ale situaţiei internaţionale* — document adoptat de Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. ca Teze ale viitoarei Plenare a C.C. al P.C.R., precum şi în Expunerea secretarului general al partidului din 23 iunie 1988 *Cu privire la perfecţionarea activităţii organizatorice, ideologice şi politico-educative, în vederea creşterii rolului conducător al partidului în întreaga viaţă economico-socială*, expunere, de asemenea, adoptată ca program de muncă şi luptă al partidului, al întregului popor, pentru înfăptuirea obiectivelor şi sarcinilor de dezvoltare economico-socială a ţării, stabilite de Congresul XIII şi Conferinţa Naţională ale partidului în Cuvîntarea rostită la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 iunie 1988, în toate celelalte cuvîntări şi expuneri din această perioadă. Ideile, conceptele, orientările de excepţională valoare teoretică şi practică formulate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu în aceste documente pun într-o lumină deosebit de pregnantă dimensiunile politice şi ideologice, economice şi sociale ale procesului de perfecţionare a întregii activităţi, în temeiul unor exigenţe superioare ce decurg din imperativele ridicării la cote tot mai înalte a calităţii şi eficienţei muncii, pentru progresul continuu al patriei socialiste.

Înfăptuirea marilor obiective stabilite de partid va contura şi marca şi mai puternic măreţia epocii istorice pe care poporul român, sub conducerea partidului său revoluţionar, o străbate astăzi cu succes, evidenţiind cu şi mai multă forţă valenţele inepuizabile de progres ale orînduirii socialiste, potenţialul creator al naţiunii noastre. În întreaga ţară istoria ţării este astăzi la cel mai mare preţ; ea este iubită şi respectată de toţi fiii patriei, care văd în munca lor cel mai profund legămînt faţă de înaintaşii ce au luptat şi s-au jertfit pentru eterna România. ■

23 August 1944 în documente străine

ÎN SLUJBA ȚELULUI SUPREM — LICHIDAREA FASCISMULUI (VI)

Dr. EUGEN PREDA

„Eliberarea Europei captive, începută atît de recent, ia avînt în progresie geometrică"[1]. **Remarca aparține unui corespondent al cotidianului american** Christian Science Monitor, **din 24 august 1944, fiind cuprinsă într-un articol consacrat electrizantelor evenimente din România:** „Emisiunile postului de radio București au difuzat știrea că România a devenit in fapt cobeligerantă și se relatează că în regatul bogat în petrol și grîu se dau lupte din ce în ce mai mari între trupele române și germane". **Cu flerul atît de necesar profesiunii sale, Edmond Stevens, autorul articolului, făcea și constatarea, care în momentul dat era doar o prorocire:** „Este pentru a doua oară că Wehrmachtul a avut o «Armată a 6-a» prinsă în cursă". **În cîteva zile de la intrarea României în războiul de eliberare a patriei și pentru zdrobirea fascismului soarta Armatei 6 germane, ca și a altor trupe ale Wehrmachtului, a fost pecetluită, încheindu-se cu o catastrofă și mai mare decît prima ei „prindere în cursă"[2].**

Descleștarea

Calendaristic, ziua pentru istorie 23 AUGUST 1944 nu se încheiase, cînd de la Marele Stat Major, din strada Știrbei Vodă începuse să fie transmisă — verbal și telefonic — *Directiva operativă* care, punînd în prim-plan *„scopul de a obține pacea de la Națiunile Unite și de a reîncepe lupta alături de forțele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de nord"*, ordona că *„toate forțele române de uscat, aer și marină ies de sub autoritatea germană"*. Conform *Directivei*, trei acțiuni urmau să înceapă concomitent și pe loc: „a) *încetarea imediată a focului contra trupelor Națiunilor Unite (sovietice); b) recuperarea forțelor armate române de pe frontul din Basarabia și Moldova în scopul ulterioarei lor întrebuințări în operațiile vizînd recucerirea Ardealului de nord*[3]; *c) eliberarea teritoriului național de trupele germane"*. În ce privește *„Armatele 3 și 4 (din Moldova și Basarabia)"*, documentul fixa: *„a) într-o primă fază, se concentrează cît mai repede, în regiunea Focșani-Galați, în scopul de a împiedica trupele germane ce au luptat în Moldova și Basarabia de a invada Muntenia; b) ulterior, se vor concentra în regiunea Ploiești-București, în scopul de a concura la eliberarea teritoriului muntean de trupele germane și a fi în măsură să treacă la acțiuni ofensive în Transilvania"*. Pe această bază se trecea deci la principala *descleștare* a armatei române de cea germană și la anihilarea forțelor acesteia din urmă, concomitent cu operațiile

---

[1] Articolele anterioare ale acestui ciclu, consacrat mărturiilor străine privitoare la ecoul internațional al rezistenței antihitleriste din România și ale Actului de la 23 August 1944, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982, 8/1983, 7/1984 și 7,8/1987. Articolul de față introduce pentru prima dată în circuitul istoriografiei noastre documente inedite aduse în țară în ultimii ani și aflate la Arhivele statului București, Colecția Microfilme R.F.G. *(Bundesarchiv), Rola 13, cadrele 3-10* (Comandamentul suprem al Armatei 6, documente asupra operațiilor). Traducerea acestor documente aparține colaboratorului revistei noastre *D. Hîncu*.

[2] Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1988 *(Stalingrad, 1943. Armata 6 a Wehrmachtului capitulează)*. După aprecierea istoricului militar britanic colonel Albert Seaton, în timpul bătăliei de la Stalingrad Armata 6 fusese „cea mai puternică armată pe întreg [frontul] răsăritean" *(The Fall of Fortress Europe, 1943-1945*, B.T. Batsford Ltd., London, 1981). Armata 6, complet reconstituită, a fost reintrodusă în luptă în vara anului 1943, la aripa sudică a frontului sovieto-german.

[3] Pentru componenta de primă mărime a operației militare insurecționale care a constituit-o replierea prin luptă a Armatelor 3 și 4 române de pe front în zona de interior, vezi: I. Ceaușescu, F. Constantiniu, M. Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, pp. 83-85.

În p. 7: *23 august 1944. Bucureștenii salută victoria forțelor insurecționale*

Cetăţeni românil

Partidul comunist a reuşit, înfrîngînd toate greutăţile, să unească toate forţele patriotice antihitleriste din ţară într-un singur front de luptă, în Frontùl Naţional Patriotic.

România a fost scoasă din războiul hitlerist. Astăzi poporul român unit a început lupta pentru descătuşarea ţării de sub jugul şi teroarea bestială hitleristă.

În fruntea acestei lupte stă Partidul Comunist din România, avangarda muncitorimii de la oraşe şi sate.

...Alături de marile Naţiuni Unite, aliaţii noştri fireşti, să ducem lupta pentru alungarea armatelor nemţeşti din ţară şi din Ardealul de nord, să dezarmăm şi să internăm hoardele hitleriste şi agenţii lor care se găsesc încă în ţară.

...La luptă activă alături de Aliaţi, pentru grăbirea victoriei şi dobîndirea unei păci durabile.

(Din Apelul C.C. al P.C.R., 24 august 1944)

Cetăţeni patrioţi!

...Ajutaţi şi colaboraţi cu armata română, daţi tot concursul iubiţilor şi eroicilor noştri ofiţeri şi soldaţi!

(Din Apelul Comandamentului Formaţiunilor de luptă patriotice, 24 august 1944)

de eliberare a întregului teritoriu național. O asemenea perspectivă era implicit cuprinsă în proclamația șefului statului, difuzată prin posturile de radio românești încă de la *ora 22.20* și în declarația noului guvern. *„Generalul* [Ioan] *Arhip, subșeful Marelui Stat Major, mi-a confirmat la telefon cele auzite la radio"* — consemna generalul de armată Petre Dumitrescu, care se afla la comandamentul său din Galați. Încă *înainte de ora 24.00*, comandanții Armatelor 3 (generalul P. Dumitrescu) și 4 (generalul Ilie Ștefiea) primiseră ordinele corespunzătoare de la Marele Stat Major.

În momentul declanșării ofensivei sovietice, la 20 august 1944, trupele germane de pe acest teatru de operații totalizau 487 121 militari[1], aparținînd Armatelor 6 (comandant general-colonel M. Fretter-Pico) și 8 (general Wöhler). După cum menționa în memoriile sale generalul-colonel H. Friessner[2], comandantul Grupului de armate germane „Ucraina de Sud", în sectorul sudic al frontului, de la Marea Neagră pînă în regiunea est-Iași, se afla gruparea de armate comandată de generalul P. Dumitrescu, formată din Armata 3 română și Armata 6 germană (12 divizii de infanterie și o divizie blindată). Comentînd această situație, istoricul militar britanic A. Seaton scria: *„Friessner a fost obligat să accepte ca un comandant român de armată (Dumitrescu) să exercite comanda asupra a două armate în dreapta, una dintre ele germană, pentru ca un comandant german (Wöhler) să poată comanda o armată română* [4] *pe stînga. Pentru prima oară în război corpuri și divizii germane se aflau sub o comandă românească reală și nu doar nominală. Această împărțire a răspunderilor, cu avantaj pentru partea română, a fost extinsă pretutindeni în zonele de spate, așa că atunci cînd ofensiva sovietică a început și România a schimbat năpraznic frontul, întregul* [sistem de] *comandă german a fost paralizat"*.

În seara zilei de 23 August 1944, cînd postul de comandă al Armatei 6 se găsea la Lățești, în apropiere de Bîrlad, situația, după documentele proprii, era următoarea: *„Centrul de greutate al operațiilor inamicului* [trupelor sovietice] *a constat astăzi din încercarea de a desăvîrși încercuirea Armatei 6 germane. În acest scop, inamicul ce operează în sudul Basarabiei a concentrat masa unităților sale (corpuri mecanizate de gardă și corpuri mecanizate) pentru a străpunge linia Congaz-Comrat-Cimișlia în general pe direcția V*[est] *— N*[ord] *— V*[est] *către Prut și a atins la amiază, cu forțe blindate avansate, zona Leova-Tomai. Cu o parte a forțelor sale, după o mișcare de învăluire spre Sud, inamicul a ocupat Tatar-Bunarul și Furmanca (la 20 kilometri nord de Chilia)... Alte forțe încearcă să înainteze de la Cimișlia spre N*[ord] *— V*[est] *pe direcția generală Hîncești și să pătrundă dinspre Sud spre a bara mișcarea de repliere a Armatei 6. Presiunea inamicului pe direcția Bolgrad-Galați a fost ceva mai slabă în cursul zilei de azi. Din zona de ruperea a forțelor grupului de armate Wöhler, inamicul a răzbit cu puternice forțe motorizate și blindate (Armata 6 de tancuri) ale Frontului 3 ucrainean pînă la linia Bîrlad-Huși. Pentru ambele localități se dau lupte, începînd din zorii zilei"*.

În condițiile date, generalul-colonel H. Friessner socotea posibilă și urgentă regruparea tuturor forțelor aflate în subordinea Grupului de armate „Ucraina de Sud" pe linia crestelor Carpaților — „gîtul fortificat" dintre Focșani-Brăila-Dunărea maritimă — ca barieră impenetrabilă pînă la reluarea inițiativei.

Ore decisive

Dar, cum consemnează *Jurnalul de război al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud"*[3] (al cărui comandament se afla la Slănic Moldova), *„situația devine deosebit de gravă spre seară, prin răsturnarea mareșalului Antonescu și desprinderea României din război. Prima știre despre acest eveniment parvine la grupul de armate spre ora 20.30"*. Informațiile care se succedau erau însă parțiale, confuze și încă neconfirmate. Abia după două ore, din emisiunile postului de radio București, care transmiteau proclamația șefului statului, tabloul a căpătat contur: *„...Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărîtă a țării de a încheia pacea cu Națiunile Unite... Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordon armatei și chem poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui... Cel care nu va da ascultare guvernului se opune voinței poporului și este un trădător de țară... Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub dominația străină"*.

Ora 23.05. Comandamentului zonei operaționale din spate i s-a comunicat telefonic de la Slănic Moldova: *„toate unitățile germane trebuie puse imediat în stare totală de pregătire pentru apărare"*.

Ora 23.25. Generalul-colonel H. Friessner, prin telefon, *„raportează Führerului schimbarea intervenită în atitudinea României și preluarea comenzii generale asupra tuturor unităților militare germane din România, precum și necesitatea replierii trupelor germane pe drumul cel mai scurt pe poziția bordurii Carpaților. Führe-*

---

[1] În zona etapelor se aflau încă 128 682 militari și 56 401 în interiorul teritoriului românesc (Cf. *Pe drumurile biruinței*, Editura militară, București, 1984, pp. 25-26).

[2] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969.

[3] *23 August 1944. Documente*, volumul II, documentul 682, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984.

rul se declară de acord cu ambele chestiuni şi înştiinţează [că va da] *o directivă în acest sens*"[1].

Ora 23.50. Şeful Statului Major al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud", generalul H. Grolman, i-a explicat, telefonic, generalului Wöhler, al cărui comandament se mai afla la Comăneşti, zona Bacău, că generalul Friessner „*va spune generalului Dumitrescu că nu crede că mareşalul* [Antonescu] *a demisionat de bună voie şi că el nu poate accepta gîndul că întregul corp de ofiţeri români ar rupe legăturile de fidelitate cu Germania. Va trebui să constate şi el* [Wöhler] *dacă generalii români comandanţi şi soldaţii lor vor lupta mai departe în rîndurile noastre. Comandantul suprem al grupului de armate Wöhler obiectează că el nu-şi face mari speranţe în această privinţă. Poate că unii ofiţeri vor fi alături de noi* [de germani]. *Este exclus însă ca trupa să colaboreze*".

Ora 0.00. Telefonic, conform aceloraşi notări din *Jurnalul de război al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud"*, s-a primit „*ordinul Führerului, confirmat ulterior prin telegramă, de a suprima puciul, a-l captura pe rege şi camarila lui şi a constitui un nou guvern condus de un general filogerman, în cazul că mareşalul Antonescu nu ar mai fi disponibil*"[2]. Cum avea să constate aceeaşi sursă, în scurt timp, „*nici un general român nu este gata să continue lupta de partea germanilor, nici chiar comandantul Diviziei de tancuri «România Mare», generalul Cornea, în care se puseseră speranţe*"[3].

Ora 0.05 (24 august). A avut loc o convorbire telefonică a generalului Friessner cu generalul Dumitrescu. *Jurnalul de război* citat mai sus îl prezintă pe cel din urmă afirmînd „*că pînă acum nu a aflat decît prin radio despre evenimentele din Bucureşti şi că nu a primit nici o dispoziţie de la Bucureşti*", că „*nu se poate împotrivi însă regelui său*". Cum prezintă convorbirea documentele române din epocă?

Raportul colonelului N. Ivănescu: „*În noaptea de 23 august, către orele 23, am fost rugat să mă prezint la domnul general Friessner, comandantul grupului de armate, care m-a rugat să fac succesiv legătura cu domnul general Dumitrescu şi cu domnul general Ştefleа, comandanţii Armatelor 3 şi 4 române şi care au fost întrebaţi, prin mine, în prezenţa personală a domnului general Friessner, care îmi formula în limba germană întrebările pe care le transmiteam în limba română celor doi domni generali şi prin care, succesiv, i-am întrebat, în esenţă, dacă vor da ascultare noului regim din România. Ambii au răspuns categoric şi net că vor da tot concursul regelui, ţării şi guvernului său, ceea ce a fost un fapt cu totul neplăcut pentru comandantul grupului de armate*".

Raportul generalului de armată Petre Dumitrescu (la întrebarea „*ce atitudine înţelegeţi să luaţi faţă de noul guvern? Daţi ascultare ordinelor ce veţi primi?*" a răspuns): „*Nu pot să am altă atitudine decît aceea pe care M.S. Regele şi noul guvern au luat-o. Am şi luat măsuri ca, prin mijloacele ce am la îndemînă, să comunic trupelor ordinul pe care l-am primit verbal şi care îmi va fi confirmat şi în scris*"[4].

25 august 1944

...Scoateţi din ţară orice soldat german, dezarmaţi şi împiedicaţi pe germani în orice împrejurare şi orice loc ca să nu mai poată lucra nici ca formaţiune militară, nici ca particular la nimicirea avutului ţării. Luaţi-le din mînă orice mijloc de luptă şi faceţi-i să iasă cît mai curînd de pe pămîntul sfînt al ţării.
(Manifestul Blocului Naţional Democratic)

Cursa de viteză

După primirea ordinului special al Marelui Stat Major din 23 august către Armata 3, generalul de armată P. Dumitrescu a ordonat prin „*radio, circular, la toate marile unităţi*" în subordine să se treacă, „*imediat la execuţie*": „*încetează orice subordonare a comandamentelor şi unităţilor române faţă de comandamentele germane... Corpul 3 armată, cu toate forţele din subordine, se retrage în Dobrogea, pe Dunărea maritimă şi braţul Chilia. Trupele se vor retrage cu tot armamentul de care dispun în acest moment asupra lor, opunîndu-se oricăror încercări de dezarmare*". Ordinul a fost transmis în 24 august, *pînă la ora 1.30*.

Ora 2.00. Generalul H. Friessner a ordonat: „*Armata 6 revine sub comanda directă a Grupului de armate* [«Ucraina

---

[1] Colonelul Nicolae Ivănescu, şeful detaşamentului de legătură al Armatei 3 române pe lîngă Grupul de armate germane „Ucraina de Sud", într-un raport, consemna: „În prezenţa mea, domnul general Friessner a avut o convorbire telefonică cu Führerul, căruia i-a făcut o scurtă dare de seamă asupra situaţiei din România cunoscută la acea oră (ora 23)".

[2] Pînă în acel moment, forurile germane nu ştiau unde se afla I. Antonescu, formulîndu-se, ulterior, chiar ipoteza că e arestat la Predeal. În realitate, chiar în acel moment, o formaţiune de luptă patriotică îl prelua de la Palat pentru a-l transfera într-o casă conspirativă a P.C.R. din cartierul Vatra Luminoasă, unde a rămas sub pază pînă la 3 septembrie 1944.

[3] Iluzia avea în vedere faptul că generalul român R. Cornea (Korne) era de naţionalitate germană.

[4] *23 August 1944. Documente*, vol. II, Doc. 770 şi 830 (*Magazin istoric*, nr. 8/1984, p. 48).

de Sud»]". De asemenea, documentul prevedea: *„Misiunea Armatei 6 este ca detaşamentele aflate pînă acum pe frontul Nistrului, unite cît mai repede într-un singur bloc, să fie în aşa fel retrase peste Prut, încît în cel mai scurt timp să existe suficiente trupe germane gata de a intra în luptă în vederea contracarării atacului inamic în direcţia Galaţi, pe poziţia Ferdinand, iar pe de altă parte să asigure ca, în cel mai scurt timp, la dispoziţia grupului de armate Wöhler să se afle, la vest de Prut, în zona Huşi, trupe (şi, îndeosebi, artilerie) pentru oprirea înaintării dinspre Nord-Vest a forţelor blindate inamice"*.

În starea de confuzie creată la Slănic Moldova, ignorînd cele constatate în urma convorbirilor telefonice cu generalii P. Dumitrescu şi I. Ştefleа, generalul H. Friessner, ale cărui iluzii nu se risipiseră încă, în acelaşi document ordona: *„Pînă la o nouă reglementare a funcţiilor de comandă, misiunea grupului de armate Dumitrescu rămîne apărarea Dunării pînă la Marea Neagră şi Brăila, prin stabilirea unor capete de pod la Nord de Chilia, spre a apăra Hasan Aspaga şi poziţiile de la Nord de Ismail"*. În postură de memorialist postbelic, în legătură cu acţiunea pe care o iniţiaseră trupele române din întreg dispozitivul Armatei 3, în momentul transmiterii ordinului de mai sus, Friessner avea să scrie că, prin ea, *„sovieticilor le-au fost deschise toate ecluzele. De-acum încolo trupele germane erau la cheremul sovieticilor şi, în curînd, şi al românilor"*.

Ora 2.50. În miezul de foc al evenimentelor, şeful Statului Major al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud", generalul H. Grolman, *„ordonă generalului* [german] *cu însărcinări speciale, aflat la Galaţi, să creeze o linie de baraj între Galaţi şi Focşani şi să-i determine, acolo, pe români să predea armamentul"*. *La ora 6.30*, generalul H. Friessner a transmis următoarea telegramă către Armata 6: *„Este de aşteptat o atitudine parţial duşmănoasă a românilor. În acest caz se va acţiona cu maximă severitate"*[1]. După două ore şi un sfert (la *8.45*) *Jurnalul de război al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud"* a înregistrat: *„generalul* [german] *— cu însărcinări speciale raportează de la Galaţi şefului Statului Major* [generalul H. Grolman] *că trupele române nu predau de bună voie armele şi că, din lipsa forţelor la dispoziţie, el nu este în măsură să le dezarmeze forţat"*. Astfel, încă la începutul dimineţii de 24 august 1944, la nici douăsprezece ore de la *„lovitura de trăznet"* de la Bucureşti, noua misiune încredinţată Armatei 6 era paralizată, crearea liniei de baraj între Galaţi şi Focşani îndoielnică, dezarmarea trupelor române, cum ceruse Hitler, imposibil de realizat. Mai mult, la *ora 13.20*, cînd la Slănic Moldova începeau pregătirile de transferare a comandamentului Grupului de armate germane „Ucraina de Sud" în oraşul Sfîntu Gheorghe şi cînd Armatele 3 şi 4 române erau în plin proces de desprindere de cele germane şi retragere spre zonele indicate de către comandamentele superioare româneşti, s-a aflat *„că Marele Stat Major Român a dat ordin să se împiedice cu forţa armelor orice încercare de dezarmare venită din partea germană"*. În aceste condiţii, cum avea să scrie H. Friessner în memoriile sale, *„nu mai putea fi vorba de o conducere planificată, coordonată"*. Dat fiind *„haosul general, care le-a uşurat sovieticilor jocul"*, va mai adăuga H. Friessner, *„o conducere a luptei în adevăratul sens al cuvîntului nu exista"*. În plus, mai avea să arate el, *„posibilitatea de a rupe cercul inamic dinspre Vest şi de a aduce ajutor trupelor germane în situaţia lor grea a căzut, datorită faptului că începînd din 25 august românii au deschis ostilităţile şi în interiorul ţării, în Muntenia"*[2].

27 august

Orice primejdie asupra Capitalei este definitiv înlăturată ... Azi situaţia este mai grea pe Valea Prahovei, fiindcă [trupele germane] *vor să iasă din ţară şi eu nu vreau să le las, astfel că acum sînt lupte în regiunea Ploieşti... În ce priveşte trupele noastre de pe front — acelea care erau pe linia Siret-Valea Dunării, aceste trupe se retrag către liniile de concentrare Ploieşti, Buzău. (Raport al şefului Marelui Stat Major în şedinţa Consiliului de Miniştri)*

Trupele noastre au continuat mişcarea către zonele fixate. În Capitală, unde orice rezistenţă germană a încetat, domneşte linişte deplină. La nord de Bucureşti continuă lupte grele... Pe şoseaua Ploieşti-Buzău şi în jur de Ploieşti, inamicul masează forţe pentru a încerca să treacă munţii pe valea Buzăului şi pe valea Prahovei. În tot restul Dobrogei, Munteniei şi Olteniei, unde trupele noastre sînt stăpîne pe situaţie, se continuă cu dezarmarea şi internarea inamicului... Pînă în prezent, au fost luaţi 12 000 prizonieri şi a fost capturat mult material de război, numeroase depozite de muniţii şi echipament, parcuri de vagoane şi sute de autovehicule. (Comunicat al Marelui Stat Major asupra operaţiilor din 27 august 1944)

[1] Acelaşi ordin a fost transmis şi celorlalte comandamente germane dislocate în România.

[2] Cînd rămăşiţe ale unor divizii din Armata 6 au încercat, prin estul Munteniei, să treacă prin Călăraşi spre Bulgaria, trupele române le-au împiedicat şi au capturat 5 425 prizonieri (cf. *Romînia în războiul antihitlerist. 23 August 1944-9 Mai 1945*, Editura militară, Bucureşti, 1966, p. 105).

În fierbintea vară românească...

Totuși la 26 august, *ora 14.30*, de la Bodoc, unde se retrăsese Comandamentul Grupului de armate germane „Ucraina de Sud", generalul H. Friessner cerea: *„Armata 6 va împiedica, prin angajarea tuturor forțelor disponibile, străpungerea de către inamic a liniei Galați-Focșani prin barareа flancului drept la Dunăre"*. În aceeași comunicare în al cărei început, din *„ordinul Führerului"*, stabilea că, *„apărînd linia Galați-Focșani — bordura estică a Carpaților, să se recucerească, după aducerea de noi forțe, spațiul românesc pînă la linia Dunării"*, se cerea, încă o dată: *„Va fi împiedicată, prin forța armelor, trecerea de către trupele române a liniei Brăila-Focșani, spre Sud-Vest"*. Datorită acțiunii perfect unitare și coordonate a întregii armate române, sprijinită de tot poporul român, nici unul dintre aceste obiective n-a putut fi atins. La 31 august 1944, șeful Marelui Stat Major, generalul Gh. Mihail, raporta încheierea operațiilor de eliberare a teritoriului aflat sub jurisdicția guvernului român și împiedicarea inamicului de a constitui *„un front defensiv pe Carpați"*. În legătură cu soarta trupelor germane din România, generalul Heinz Guderian, care între 21 iulie 1944 și 28 martie 1945 a fost însărcinat cu funcția de șef al Statului Major General al forțelor terestre, scria în memoriile sale: *„Pentru a scăpa de prăbușirea completă și de nimicire,* [acestea] *ar fi trebuit să fie retrase fără întîrziere și ocupate rapid podurile Dunării. Nu acesta a fost cazul, românii au întrecut pe germani în cursa de viteză, au barat trecerile și au dat pe mîna rușilor unitățile germane, 16 divizii germane au fost complet pierdute, pierdere ireparabilă, în situația noastră, de altfel, atît de dificilă*

2 septembrie

...Cu toate greutățile întîmpinate, prin acțiunea întreprinsă de forțele române, după încetarea ostilităților, s-a reușit ca teritoriul țării să fie curățit de trupele germane ce se găseau în interior. S-au făcut în total următorii prizonieri (după datele provizorii raportate de unitățile în subordine, pînă acum): 9 generali, 652 ofițeri, 50 000 (aproximativ) trupă. În cursul luptelor au mai fost omorîți aproximativ 5 000 germani... Forțele germane din Romînia (interior și pe front) aproximativ 580 000 oameni au fost scoase din luptă cu tot armamentul lor. Rezistența pe crestele puternice ale Carpaților și pe gîtul fortificat Focșani-Nămoloasa-Brăila, care ar fi putut dura mult timp chiar cu forțe puține de apărare, a devenit astfel imposibilă.

(Din *Darea de seamă a Secției 3 a Marelui Stat Major asupra operațiilor de curățire a trupelor germane de pe teritoriu*).

Mai 1945

Acțiunea militară a României, declanșată la 23 august 1944, a produs atît direct cît și indirect o răsturnare a raportului de forțe din sud-estul Europei în favoarea Națiunilor Unite atît de importantă, încît, dacă se are în vedere momentul și regiunea în care s-a produs, ar putea fi considerată catastrofală pentru Germania. ...Acțiunea militară a României, declanșîndu-se într-un moment în care nu se precizase încă înfrîngerea Germaniei, a produs o influență politică și militară determinantă în favoarea Națiunilor Unite.

(*Dintr-un document al Marelui Stat Major*)

(*À la tête des panzers. Souvenir d'un soldat*, Plon, Paris, 1965, p. 357).

Această evaluare este pe deplin conformă cu aprecierea lui Hitler din 18 septembrie 1944, cînd, vorbind despre *„cele trei crize pe care le-a cunoscut Germania în cursul acestui an"*, arăta că *„cea de a doua criză"* a fost determinată de Actul de la 23 August, în urma căruia *„rușii au ajuns în spatele trupelor germane și care a provocat pierderea Armatei 6 cu materialul ei"*. În ce îl privește pe istoricul militar britanic A. Seaton, concluzia este următoarea: *„Pierderea Armatei 6 germane și, parțial, a Armatei 8 în România a fost, în anumite privințe, o catastrofă mai mare, decît dezastrul întîmplat Armatei 6 de odinioară la Stalingrad. Armata lui Paulus a luptat două luni și jumătate în asprul frig asiatic, în timp ce forța comandată de Fretter-Pico a rezistat doar nouă zile în fierbintea vară românească"*[1].

„Fierbintea vară românească" și-a iradiat însă efectele profunde și dincolo de spațiul carpato-danubian, accelerînd victoria Națiunilor Unite asupra fascismului. ■

(Va urma)

[1] După ce în intervalul 26-28 august 1944 punctul de comandă al generalului M. Fretter-Pico se retrăsese în vestul județului Buzău, el a fost nevoit să se stabilească în afara teritoriului aflat atunci sub jurisdicție românească. Resturile Armatei 6, recuperate și reorganizate, au participat la luptele duse în zona Cluj-Tg. Mureș, făcînd parte din același grup de armate german, care la 24 septembrie 1944 și-a schimbat denumirea în „Grupul de armate Sud". În a doua jumătate a lunii septembrie, Armata 6, de fapt a treia armată germană succesivă cu acest indicativ, a luat în primire, la vest de Munții Apuseni, sectorul Oradea-Salonta, în prima decadă din octombrie fiind complet alungată de pe teritoriul României de ofensiva armatelor române și sovietice. La sfîrșitul lunii octombrie, Armata 6 se afla în defensivă pe Tisa mijlocie, între Szolnok și Polgar, pe direcția principală a ofensivei spre Budapesta. În noaptea de 22 spre 23 decembrie 1944, cînd trupele sovietice și române duceau lupte în vederea străpungerii celei de a doua centuri de apărare a Budapestei, generalului H. Friessner i s-a reluat comanda „Grupului de armate Sud". Concomitent, a fost înlocuit și generalul M. Fretter-Pico de la comanda Armatei 6.

23 August 1944 în documente străine

„DIN ROMÂNIA VIN ŞTIRI BUNE"

Dr. ILIE RĂDULESCU

Pe măsura trecerii timpului, investigaţiile cercetătorilor au scos la iveală noi şi noi mărturii documentare privind interesul cu care opinia publică, cercurile politice şi militare din diferite ţări au urmărit lupta poporului român împotriva fascismului, pentru eliberarea ţării sale de sub dominaţia hitleristă. Numeroase alte documente din aceleaşi surse reflectă modul în care cercurile politice din străinătate au sesizat implicaţiile politico-militare ale Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă declanşată la 23 august 1944, contribuţia poporului român la înfrîngerea definitivă a fascismului.

Relevante documente de acest gen provin din arhivele politice şi militare din Statele Unite ale Americii. Aşa este cazul telegramei din 22 martie 1944, prin care Averell Harriman, ambasadorul american la Moscova, îl informa pe secretarul de stat Cordell Hull despre crearea unui organism comun al rezistenţei antifasciste din România, Frontul Patriotic Antihitlerist, precizînd că scopul acestuia era încercarea de a „încheia pace cu Uniunea Sovietică şi aliaţii ei". Un studiu al Oficiului Serviciilor Strategice (O.S.S.) al S.U.A., referindu-se la evoluţia rezistenţei române în cursul anului 1943, aprecia faptul că partidul comunist „a început să publice un ziar denumit *România liberă*", că tot „comuniştii s-au adresat lui Maniu în toamna lui 1943 cu o propunere de colaborare pe baza unui program care curînd a devenit relativ cunoscut" şi care cuprindea următoarele puncte: „1. Retragerea imediată din alianţa cu Germania şi sprijinirea Aliaţilor; 2. Izgonirea armatei germane din România; 3. Înlăturarea regimului Antonescu şi formarea unui guvern cu adevărat naţional; 4. Reinstaurarea drepturilor şi libertăţilor democratice; 5. Eliberarea tuturor deţinuţilor politici; 6. Pedepsirea criminalilor de război". Se menţionează, de asemenea, că comuniştii făcuseră „propuneri de acţiuni mai radicale, cum ar fi sabotajul organizat şi lupta de partizani împotriva germanilor".

Documentele din arhivele amintite se referă, de asemenea, la demersurile pe care, în condiţiile ascuţirii crizei regimului antonescian, lideri ai burgheziei române le-au făcut pe lîngă reprezentanţi ai S.U.A. şi Marii Britanii, în legătură cu modalităţile în care aceste ţări ar veni în sprijinul României, la o eventuală ieşire a ei din războiul hitlerist. O primă semnalare cunoscută de sorginte americană despre asemenea tatonări datează de la 21 martie 1943, cînd ministrul american în Spania, Carlton J.H. Hayes, îi comunica secretarului de stat american următoarele: „Ambasadorul argentinian mă informează că ministrul român, în numele guvernului său, i-a cerut ieri, lui şi ambasadorului portughez, să servească drept intermediari pentru a comunica dorinţa României de a face pace cu Naţiunile Unite în cel mai scurt timp posibil". La 30 martie 1943, ambasadorul american la Ankara, Laurence A. Steinhardt,, comunica Departamentului de Stat o declaraţie a ministrului de externe turc potrivit căreia „românii sînt dornici să iasă din actuala lor situaţie". La 8 ianuarie 1944, secretarul de stat Cordell Hull îl informa pe ambasadorul S.U.A. la Londra, John G. Winant, în legătură cu un mesaj al lui Maniu prin care se propunea trimiterea unui emisar sau a unor delegaţi speciali români la Londra „ pentru a discuta pregătirile în vederea unei schimbări politice" în România. Emisarii trimişi de Maniu sau de regimul antonescian nu se bucurau însă de credibilitate în Occident. Este concludent că A. Harriman semnala, la 23 martie 1944, de la Moscova, că ambasadorul britanic îi dăduse o scrisoare primită de la Molotov, în care acesta spunea că „Maniu nu este unul dintre acei lideri care să se poată opune lui Antonescu şi este mai probabil că acţiunile sale sînt întreprinse cu permisiunea lui Antonescu, Maniu fiind doar o unealtă în mîna acestuia".

Mărturiile documentare la care ne referim aduc o serie de date mai puţin cunoscute şi în legătură cu evoluţia atitudinii Puterilor Aliate faţă de România. Pentru a doua jumătate a anului

1943 și primele două luni ale celui următor, documentele atestă că atît guvernele S.U.A. și Angliei, cît și cel sovietic insistau pe „capitularea necondiționată" și pe „ocupația militară" a României după ieșirea acesteia din război. Într-o notă pe care ambasada britanică din Washington a adresat-o Departamentului de Stat al S.U.A., la 13 octombrie 1943, se spune că, potrivit opiniilor guvernului englez, „o capitulare imediată și necondiționată a României ar fi de dorit, chiar dacă o astfel de capitulare ar atrage după sine ocuparea imediată a țării de către Germania". La 17 ianuarie 1944, Departamentul de Stat al S.U.A. a elaborat chiar un proiect preliminar de document privind problemele și caracterul unei ocupații militare în România, în condițiile în care aceasta va capitula. Se punea problema unei opțiuni între „ocupația sovietică cu o comisie interaliată de control" sau o ocupație mixtă, creîndu-se în acest scop „o comisie politică consultativă tripartită". În document se menționa că „o împărțire a României ocupate în zona sovietică și anglo-americană, cu unele prevederi de coordonare a politicii, ar putea fi o soluție mai ușor de realizat", dar, conchidea documentul, „menținerea unor astfel de zone separate ar putea prea bine crea impresia unei împărțiri a României în zone de influență".

Două săptămîni mai tîrziu, la 2 februarie 1944, directorul Secției pentru afaceri europene a Departamentului de Stat, James Clement Dunn, făcea cunoscute ambasadorului american la Londra, J. Winant, care reprezenta țara sa, alături de U.R.S.S. și Marea Britanie, în Comisia consultativă pentru Europa, prevederile ce urmau a fi impuse României în momentul capitulării, indicîndu-i că „nu se va stabili nici o limită de timp pentru perioada de ocupație generală" și că cele trei puteri „vor avea dreptul să ocupe cu orice fel de forțe aflate la dispoziția lor și în orice fel vor socoti ele necesar" întreg teritoriul românesc și să exercite „drepturile legale ale unei puteri de ocupație, precum și alte drepturi care decurg din instrumentul de capitulare". Măsuri drastice urmau să încorseteze organismul social românesc — dezarmarea armatei, interzicerea producției de material militar, controlul mijloacelor de comunicație, al transporturilor, al mișcării populației, al comerțului intern și extern, al relațiilor diplomatice și altele.

În a doua parte a anului 1944, documentele pun în evidență o anumită disponibilitate a guvernelor aliate pentru analizarea și chiar luarea în considerație a unor propuneri românești referitoare la ieșirea din război. O notă din 21 martie 1944, provenind de la Cloyce Kenneth Huston, din cadrul Secției pentru probleme sud-est europene a Departamentului de Stat, aprecia că „opinia americană ar părea să fie aceea că noi într-adevăr dorim o acțiune imediată" din partea României. La 23 martie 1944, Departamentul de Stat trimitea instrucțiuni ambasadelor americane din Londra și Cairo, în care menționa că „autoritățile militare americane și-au manifestat convingerea că, din punct de vedere militar, ieșirea României din război și asumarea de către aceasta a statutului de cobeligerant alături de Aliați va avea o importanță cardinală în desfășurarea viitoare a războiului și cu cît mai repede poate fi încheiat un acord pentru astfel de retragere, cu atît va fi mai mare dimensiunea pagubelor provocate armatei germane".

Sub presiunea forțelor patriotice interne, în cadrul cărora partidul comunist a acționat ca o recunoscută forță catalizatoare, evenimentele din România au luat un curs ce s-a orientat ferm spre un deznodămînt favorabil poporului român. În aprilie 1944 s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc, iar în iunie s-a constituit Blocul Național Democratic, coaliție ce reunea P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. La 1 iunie 1944, o telegramă expediată de ambasadorul american din Cairo îl informa pe Cordell Hull că forțele de opoziție din România au elaborat „o politică comună a tuturor partidelor antifasciste".

La 23 august 1944, prin declanșarea insurecției organizată și condusă de P.C.R., în colaborare cu celelalte forțe patriotice și armata, România a ieșit din alianța cu Germania și s-a alăturat Națiunilor Unite în războiul antifascist. Într-o sinteză informativă primită în 24 august, președintele Roosevelt citea concluzia potrivit căreia, prin actul său „România a pus în pericol poziția germană din Balcani". La o conferință de presă ținută în aceeași zi, Cordell Hull sublinia că Germania „pierde astfel pe primul din sateliții săi" și că „naziștii trebuie să știe că stăpînirea lor în Balcani se prăbușește".

România a participat cu toate capacitățile la războiul antihitlerist, efortul său crescînd și mai mult sub conducerea guvernului democrat-revoluționar instaurat la 6 martie 1945. La 11 martie, noul guvern român a reafirmat celor trei Puteri Aliate hotărîrea de a continua efortul de război, „pătruns de scopurile marii lupte pe care Națiunile Unite o duc împotriva guvernului hitlerist", cum se preciza în telegrama trimisă cu acel prilej președintelui Roosevelt.

Luptele purtate de trupele române pe frontul antihitlerist au fost urmărite cu interes în țările aliate, au avut un larg ecou internațional. „Participarea activă a celor 14 divizii [române] în Ungaria și Cehoslovacia, precum și Actul de la 23 August au ajutat mult pe Aliați — se arăta într-o emisiune a postului de radio «Vocea Americii», din 9 februarie 1945. Cînd se va scrie istoria, Actul de la 23 August va însemna un factor important în mersul acestui război". La rîndul său, postul de radio New York, într-un comentariu din 22 februarie 1945, arătînd că „din România vin știri bune în multe direcții", conchidea că „acțiunea armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei și la înaintarea în regiunea cehoslovacă". ■

1816: „ISTORIA ACESTEI FRUMOASE ȚĂRI — ROMÂNIA"

OLGA CICANCI

La Leipzig, în 1816, apărea *Istoria României*. Era pentru prima oară cînd într-o lucrare tipărită se folosea numele de *România*[1] pentru a desemna teritoriul locuit de poporul nostru. Termenul România (=Rumänien) fusese folosit în sec. XVIII și de cărturarul sas Martin Felmer, într-o lucrare rămasă însă în manuscris. Volumul tipărit la Leipzig a fost urmat de *Geografia României*, avînd același autor, învățatul grec Daniel Philippide. Cele două volume — a căror primă versiune românească integrală am realizat-o în cadrul Institutului de studii sud-est europene — au stîrnit interesul cercurilor științifice europene. Publicații apărute la Viena le-au consacrat recenzii în chiar anul apariției. Și savantul francez Barbié du Bocage[2] — cu care Daniel Philippide a întreținut o bogată corespondență — i le-a solicitat, primindu-le la scurt timp de la apariție.

Pentru patria de adopțiune

Data nașterii lui Daniel Philippide nu a putut fi stabilită cu precizie. Cercetătorii au avansat diverși ani, limitele oscilînd între 1750 și 1765. Primii ani de școală i-a făcut în satul natal Miles din Thessa-

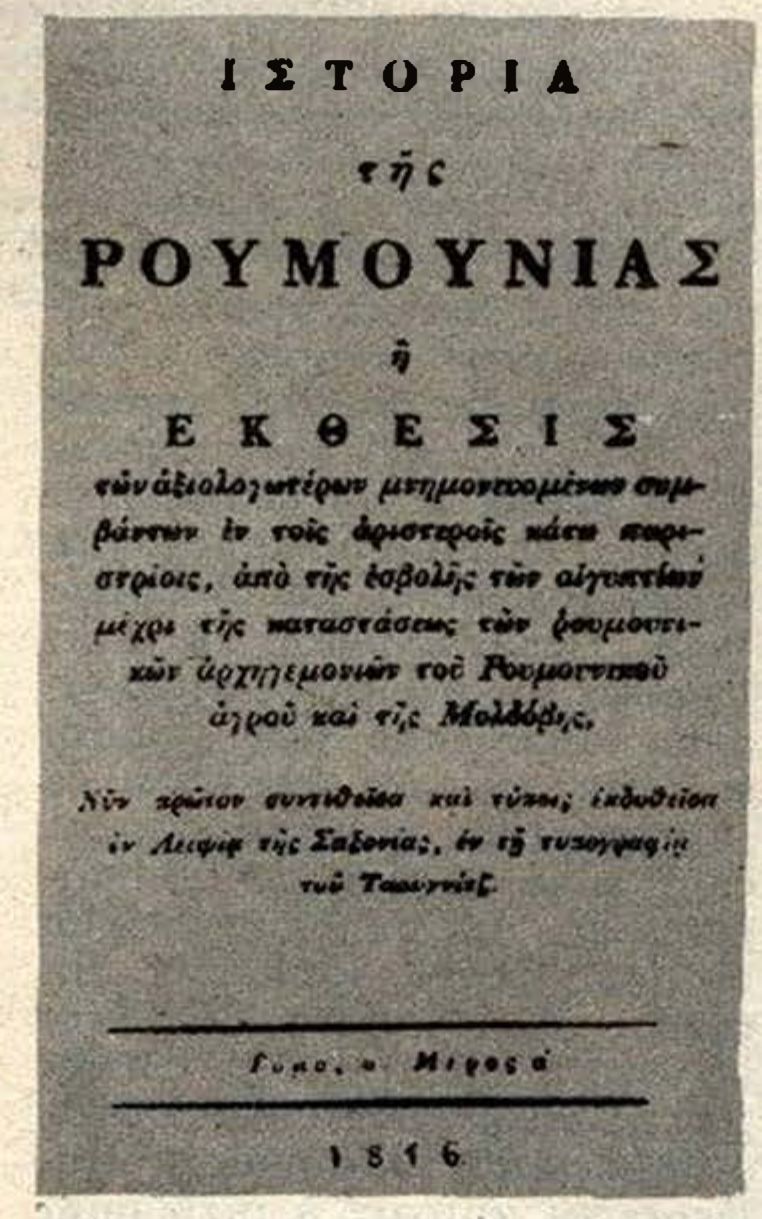
ΙΣΤΟΡΙΑ
τῆς
ΡΟΥΜΟΥΝΙΑΣ
ἤ
ΕΚΘΕΣΙΣ
τῶν ἀξιολογωτέρων μνημονευομένων συμβάντων ἐν τοῖς ἀρίστερόις κάτω πυρίστριοις, ἀπὸ τῆς ἐσβολῆς τῶν αἰγυπτίων μέχρι τῆς καταστάσεως τῶν βουμουντικῶν ἀρχηγεμονιῶν τοῦ Βουμουντικοῦ ἄγρου καὶ τῆς Μολδόβης.
Νῦν πρῶτον συντεθεῖσα καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξονίας, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Ταουχνίτζ.
Τόμος α΄ Μέρος α΄
1816

Coperta ediției Istorici României, *tipărite la Leipzig, în 1816*

lia, Grecia. A continuat apoi pregătirea la Academia Athonită și în insula Hios unde, la școala ce funcționa în incinta mănăstirii Sf. Mina, fusese introdus un curs de filosofie, pe lîngă studiul aritmeticii și al geometriei. Și-a desăvîrșit studiile la Academia domnească din București, centru prestigios de învățămînt din sud-estul Europei. După ce a funcționat, pentru scurtă vreme, ca profesor la Academia domnească din Iași, a plecat la Viena și la Paris, unde a urmat, între 1790-1794, cursuri de matematică, astronomie, chimie și fizică cu vestiți profesori ai vremii. Dezamăgit de mersul revoluției franceze a pornit într-o lungă călătorie prin Elveția, Germania, Italia, Olanda și Austria.

A revenit la Iași în vara anului 1796, ca profesor în casa vistierului Iordachi Balș. Șapte ani mai tîrziu, în urma reorganizării Academiei domnești de aici, domnul Alexandru Moruzi l-a numit profesor de matematici și fizică. Adversarii săi au încercat să se opună, acuzîndu-l de ateism, pe motiv că întreținea legături cu Franța revoluționară și efectua experiențe științifice. Într-adevăr, Daniel Philippide primise de la Paris în toți anii scurși de la reîntoarcerea în patria sa de adopțiune — cum o numea el — cataloage de cărți, pe baza cărora comanda apoi tomurile care îl interesau. Este drept, cîteodată o parte din cărți se mai rătăceau pe drum, cum aflăm dintr-o scrisoare de răspuns expediată, în aprilie 1798, de Barbié du Bocage: „Cît despre *Enciclopedie*[3], nu înțeleg deloc de ce n-ai primit decît 218 volume; eu totuși am împachetat 220 și nu există greșeală nici în factură, nici la ambalaj. N-or fi fost «vizitate» [percheziționate — *O.C.*] lăzile în Germania și golindu-le și reumplîn-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1977.
[2] Geograf și elenist de renume (1760-1825). Din 1800 era profesor de geografie la Sorbona, iar din 1802 a fost numit și conservator al colecției de hărți geografice la Biblioteca Națională din Paris. În 1821 a întemeiat Societatea de geografie, al cărei președinte a fost.

[3] Este vorba de celebra lucrare elaborată în sec. XVIII, sub conducerea învățatului francez Diderot. A fost prima operă de popularizare a cunoștințelor științifice pusă la îndemîna unui mare număr de cititori.

du-le, or fi uitat să repună două volume?"[1]

Philippide mai cerea de la Paris şi o serie de aparate pentru laboratorul său. Astfel, într-o scrisoare expediată din Iaşi, la 19 martie 1802, el îi scria învăţatului francez: „Acum cîtva timp ţi-am trimis (tot prin intermediul vărului meu) o scrisoare în care este inclusă o listă de cîteva instrumente de matematică si fizică pe care să mi le cumperi. Fără îndoială că vei fi primit pînă acum această scrisoare şi că-mi vei fi răspuns... Aş dori să-mi procur şi un microscop compus, cu aparatajul lui, asemeni celui pe care l-am văzut la Paris la profesorul de fizică Desparcieux. Informează-te de preţul unui astfel de microscop, sau mai bun încă şi vesteşte-mă. Am mai văzut la Desparcieux un multiplicator, pe care îl comandase din Anglia; nu uita să îmi procuri unul la fel. În laboratorul Academiei, Philippide efectua experienţe la care — aşa cum relata prietenului său de la Paris, la 8 noiembrie 1803 — participa, alături de elevi şi de ceilalţi profesori, domnul Alexandru Moruzi.

În anul 1810, Daniel Philippide a plecat din nou la Paris, pentru doi ani. A revenit pentru scurtă vreme în Principate, îndreptîndu-se apoi spre Leipzig, unde hotărîse să îşi tipărească cele două volume. După publicarea acestora s-a reîntors la Iaşi. Ultima parte a vieţii lui este mai puţin cunoscută. A murit, aşa cum rezultă din actul de deces, eliberat în localitatea Bălţi, la 6 noiembrie 1832.

Cei mai vechi locuitori

Daniel Philippide a avut multiple şi variate preocupări ştiinţifice, manifestîndu-şi preferinţa pentru istorie şi geografie. Concepţia privind importanţa istoriei şi-a exprimat-o în mottoul pe care îl poartă *Istoria României*: „cel care nu cunoaşte istoria şi geografia patriei sale este un ignorant în ţara sa". În ceea ce priveşte *Geografia*, aceasta era considerată de el drept „un mijloc pentru o mai bună cunoaştere şi înţelegere a istoriei", volumul respectiv fiind conceput drept partea a doua a *Istoriei*. De aceea, în corespondenţă, se referă la ele ca la o singură lucrare.

Încă la 1 mai 1814, Philippide îl anunţa pe Barbié du Bocage: „Am compus în greaca literară *Istoria României*. Este vorba de ţara cuprinsă între Tisa, Nistru şi Dunăre... Am adăugat o privire generală asupra geografiei sale, aşa precum am cunoscut eu însumi ţara. Voi tipări această lucrare la Iaşi". Nu cunoaştem motivele pentru care, în cele din urmă, a preferat oraşul Leipzig. Nici aici însă lucrurile nu au mers prea uşor, aşa cum rezultă din scrisoarea expediată aceluiaşi du Bocage, în iunie 1816: „Îţi trimit acum cîteva caiete [fascicule ale lucrării, coli editoriale] în care vei vedea tot ce s-a imprimat pînă în prezent; peste o lună va fi gata partea geografică şi ţi-o voi trimite atunci... Îţi trimit 21 caiete din partea istorică. Observă, dragă prietene, diferenţa caracterelor. Sînt în proces cu hoţomanul de tipograf, care m-a făcut să pierd mult. Tipărirea cărţii trebuia să fie gata la sfîrşitul lunii trecute. Pungaş, mincinos de prima clasă, el a început [lucrul — *O.C.*], făgăduind multe şi neţinîndu-se de cuvînt. Un alt pungaş mi l-a recomandat drept excelent tipograf, foarte drept şi om cinstit. Acest alt pungaş este profesor şi inspector al unei şcoli de tineri; este ruşinea profesorilor sceleratul; în timp ce eu îi făceam un bine, el mă trăda, recomandîndu-mi pe cel mai

În oraşul Leipzig, la începutul sec. XIX. (Gravură de G. Opitz)

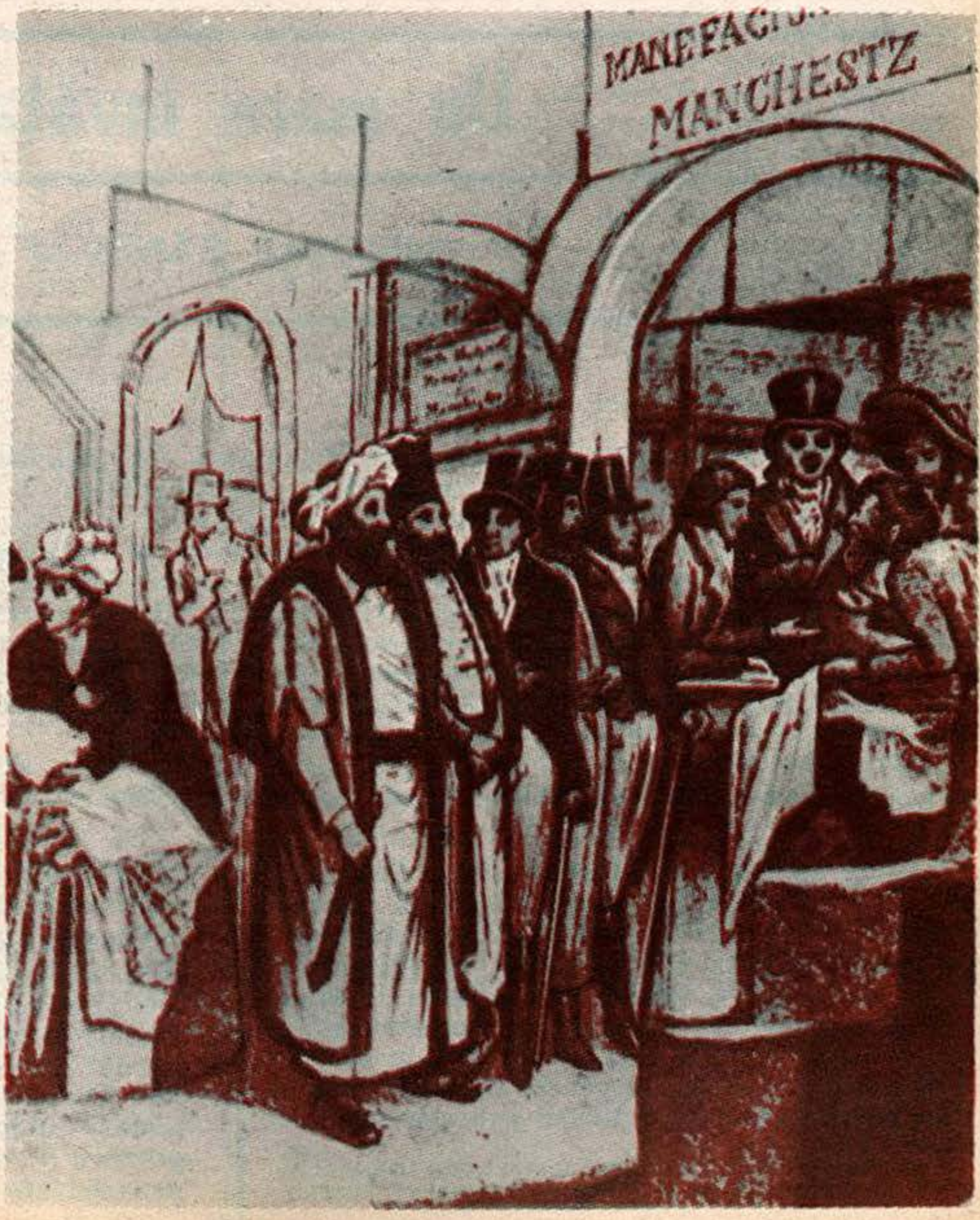

[1] În urma izbucnirii revoluţiei burgheze din Franţa şi mai ales după decapitarea regelui Ludovic XVI (1793), statele feudale reacţionare de la graniţele tinerei republici burgheze au instituit un sever regim de cenzură, menit să împiedice răspîndirea ideilor revoluţionare.

prost tipograf din Germania...".

Mult mai bine informaţi sîntem asupra motivelor care l-au determinat pe Daniel Philippide să purceadă la elaborarea celor două volume. El era nemulţumit de modul de prezentare a Principatelor în lucrările şi atlasele străine apărute pînă atunci. „Prietene — se adresa el lui du Bocage, în ianuarie 1804 — ştii ce mi se întîmplă uneori? Avem aici diferite geografii franceze; cauţi în ele Moldova, Ţara Românească şi celelalte ţări învecinate; găseşti descrierea lor cu totul diferită de realitate, pentru a nu spune altfel". Caracterul combativ, dorinţa autorului de a înlătura opiniile eronate privind istoria României rezultă din ambele volume.

Pentru a aborda probleme fundamentale ale istoriei românilor — etnogeneza, continuitatea şi unitatea — Philippide a utilizat în mod critic un mare număr de izvoare. El a stăruit în mod deosebit asupra originii latine a românilor, a vechimii locuirii lor în spaţiul carpato-danubiano-pontic socotindu-i „vrăjmaşi ai adevărului pe cei care susţin contrariul". Căci — spunea el — „este dificil ca oamenii care locuiesc o ţară, avînd case, loturi de pămînt, animale să abandoneze această ţară în masă". Teritoriul României nu a rămas aşadar niciodată pustiu, nici chiar în timpul invaziilor cele mai vijelioase. „Ce au făcut în acest timp românii? Au traversat şi aceştia Dunărea şi s-au salvat pe pămîntul constantinopolitanilor? Poate că unii dintre ei, da. Cei mai mulţi au rămas însă în ţară. Datorită furtunii poate, pentru un moment, au plecat în locuri unde era greu de ajuns [în munţi — *O.C.*]". Migratorii „care au rămas aici, cei care au îmbrăţişat cele ale românilor, după puţin timp s-au romînizat şi lipseşte orice urmă a acestora în partea locului".

O permanentă luptă pentru libertate

Philippide demonstrează că absenţa numelui românilor din izvoare într-o anumită perioadă nu trebuie să surprindă. „De obicei, istoricii, în trecut ca şi mai tîrziu şi chiar în vremurile noastre, numite ale luminilor filosofice, nu menţionează decît numele celor care poartă arme şi niciodată al celor care mînuiesc plugul... istoria îi pomeneşte pe barbarii avizi de nenorocire şi de sînge, pe cînd despre autohtoni, ţărani paşnici, care asigură hrana.

Un mare învăţat

NICOLAE BĂNESCU

În 1923, profesorul universitar de la catedra de bizantinologie a Universităţii din Cluj Nicolae Bănescu (1878-1971) publica în Anuarul Institutului de istorie naţională **studiul** Viaţa şi opera lui Daniel Philippide. Cartea sa despre pămîntul românesc, **studiu apărut în 1924 şi în volum separat. Era prima şi cea mai temeinică cercetare închinată învăţatului care, la începutul secolului XIX, se aplecase cu înţelegere şi interes asupra istoriei şi geografiei ţărilor române.**

Nume de prestigiu în bizantinologia românească, Nicolae Bănescu a fost profesor la Cluj (1919-1938), rector al Universităţii din acest oraş (1924-1926) şi, apoi, profesor la Bucureşti (1938-1947). În 1920 a fost ales membru corespondent al Academiei române, în 1938 titular, între 1938 şi 1947 fiind şi vicepreşedinte al înaltului for ştiinţific român. A fost, de asemenea, vicepreşedinte de onoare al Asociaţiei internaţionale de studii bizantine (1961-1971).

Din studiul consacrat lui Daniel Philippide, neretipărit de atunci, am selectat cîteva pagini[1] referitoare la scrierile învăţatului grec, pe care le prezentăm cititorilor noştri.

I. L.

Daniel Philippide a fost un mare învăţat. Pe lîngă studiile serioase făcute în Apus, lungile şi repetatele-i călătorii au fost întotdeauna pentru dînsul prilej de cercetare şi de cultivare a minţii sale bogate. Stăpîn „în grad înalt" pe o „erudiţie multilaterală", el avea un spirit a cărui originalitate se vădeşte atît în viaţa cît şi în scrierile sale... Cunoscător perfect al limbii greceşti clasice, în care scrie uneori, Philippide este însă un partizan militant al limbii populare...

Vremea lui Philippide e aceea în care s-a scris mult, mai cu seamă tălmăciri şi prefaceri [prelucrări]. Dînsul îşi spune şi aici cuvîntul, criticînd pe cei care „abia ieşiţi din şcoală" se reped cu mare uşurinţă la traduceri şi chiar la scrieri proprii, prăpădind pe şcolari cu ideile lor încîlcite. El sfătuieşte o predare a cunoştinţelor, o îndelungată experimentare a lor înainte de a le scrie...

[1] Întreruperile în text le-am marcat prin trei puncte. Titlul şi precizările din parantezele drepte ne aparţin.

demni de a fi menționați, nu vorbește decît foarte rar". Un alt motiv îl constituie faptul că „românii care locuiesc dincolo de Carpați, ca și cei care ocupă Țara Românească, Moldova și Basarabia, nu s-au separat niciodată de vechea biserică", iar istoricii catolici nu i-au amintit „încercînd să-i umilească". Pe cînd despre „venetici" s-au scris cărți întregi, „asupra românilor autohtoni, care formau aproape totalitatea locuitorilor... mai nimic". Și adaugă: „Mai de mirare este că bărbați, de altfel respectabili pentru învățătura lor, se fac ecoul acestor minciuni și pe românii autohtoni, de fel din acest loc, locuitori ai pămîntului și mult mai numeroși decît toate neamurile străine, poporul, creație a marelui Traian, îi disprețuiesc și nu le tolerează nici plugul și nici toiagul ciobănesc, ca fiind barbar... iar pe unii venetici, fiind mai puțini demni de crezare, îi cinstesc cu multe cuvinte".

Instituțiile politice ale românilor și rolul pe care l-au jucat ele în lupta necurmată dusă pentru apărarea independenței sînt, de asemenea, prezentate. „Românii — spune el — s-au guvernat prin ei înșiși autonom și independent în ținuturile lor fortificate, iar acum... și-au ridicat cu mîndrie capul și s-au îndeletnicit cu sisteme politice mai interesante, avînd drept conducător un voievod, pe care îl alegeau prin votare. Și de aici se trag sistemele lor politice, aristocratice, prin demnitari aleși și recunoscuți".

Sigur, informațiile lui Philippide în privința mecanismului de funcționare al acestor instituții nu erau tocmai exacte. Autorul s-a aflat în mod evident sub influența ideologiei introduse de revoluția burgheză din Franța. Dar important este faptul că el subliniază permanența luptei pentru independență a românilor. „Principatele române și-au păstrat independența *cu mila lui Dumnezeu și cu sabia* [în românește, în textul grec — *O.C.*] așa precum spun vechii domni... Cu timpul, ele au căzut sub stăpînirea turcă. Niciodată statele mici n-au rămas independente, fiind înconjurate de cele mai mari. Dar și sub stăpînirea turcilor, românii s-au guvernat mereu cu aceleași legi și domn".

Daniel Philippide își încheia astfel *Istoria României*: „Aceasta este istoria acestei frumoase țări... Am numit această țară România. Am numit-o astfel în primul rînd pentru vechimea și numărul nației românilor, respingînd orice fel de altă denumire ca fiind nepotrivită și improprie, ca egoistă și prețios savantă, provocînd tulburări în istorie și geografie". ■

Daniel Philippide e unul dintre cei mai fecunzi învățați ai Greciei care au trecut pe la noi. El a alcătuit zece lucrări, în domeniul istoriei, geografiei, filologiei și filosofiei. Cele mai multe s-au tipărit și sînt foarte rare astăzi; cîteva au rămas nepublicate și desigur că manuscrisele, cu timpul, s-au pierdut.

O parte din aceste lucrări sînt traduceri. Grecia își reorganiza în vremea aceea școlile. Sub înrîurirea Apusului, se crea în toate părțile învățămîntul științific. Una din nevoile urgente ale ridicării poporului era prin urmare și înzestrarea școlii cu manuale. Învățații dascăli se întrec în opera de traduceri pentru școlari... Limba și științele exacte, unde lipsurile erau mai mari, fac preocuparea de căpetenie.

Om de școală, Philippide știe să prețuiască această folositoare muncă. El participă larg la lucrarea contemporanilor săi pe acest tărîm. Dă apoi și lucrări originale: acelea în care se ocupă de pămîntul și neamul românesc... și *Enciclopedia* anunțată, dar rămasă în manuscris.

Geografia modernă [1791] e cea dintîi lucrare, [scrisă] în colaborare cu Gr. Constanda.

Lucrarea e compilată după cărți de geografie din Apus, afară de partea privitoare la Turcia, în care aflăm informații originale...

Afară de dedicație și introducere, *Geografia modernă* e scrisă în limba populară... Patriot arzător, Philippide strecoară necontenit plîngerea sa asupra stării nenorocite a Greciei în robie. Gîndu-i covîrșit de durere se întoarce mereu asupra trecutului, din care numai scoate speranțele sale de viitor. Spiritul ce a însuflețit pe străbuni nu s-a stins, oricît de mari sînt ruinele micului popor: „El nu așteaptă decît un vînt prielnic pentru a se aprinde iarăși și a străluci pe scena lumii".

În expunerile sale istorice, în descrierea locurilor, cu tradiția și amintirile lor, a oamenilor, cu obiceiurile ce-i deosebesc, pretutindeni Philippide împletește observațiile sale, proclamă, îndrăzneț, principiile vieții politice sănătoase. Tendința aceasta se vădește în toate lucrările sale, traduceri sau originale. Preocuparea sa constantă e de a trezi în conaționalii săi interesul pentru bunurile comune de cucerit...

Philippide scrie cu simpatie despre țările în care trăise și care au fost atîta vreme azilul grecilor prigoniți...

[În continuare, N. Bănescu prezintă și celelalte scrieri ale lui D. Philippide (*Traducerea Logicei lui Condillac, Astronomia lui Lalande, Istoria României, Geografia României, Încercare a unei analize a gîndirii deosebite de cele de pînă acum, Istoria lui Trogus Pompeius, Traducerea lui Florus, Traducerea Filosofiei naturale a lui Brisson* și *Enciclopedia*, în 12 volume, ultimele două lucrări netipărite), rarități bibliofile, aflate — unele din ele — și în colecții din România].

Acestea sînt puținele date ce am putut culege cu privire la Daniel Philippide. Ele sînt totuși de ajuns pentru a-i asigura un loc de merit. În mijlocul atîtor învățați ai nației sale, Daniel Philippide își închină o bună parte a muncii sale pentru a vorbi, cu o mare iubire de adevăr, despre noi.

El ne-a cercetat cu de-amănuntul, cutreierînd ținuturile românești pretutindeni, entuziasmîndu-se de frumusețile și bogăția lor, oprindu-se cu simpatie asupra țăranului care, cu toată mizeria ce-l covîrșea pe atunci, îl interesează peste tot.

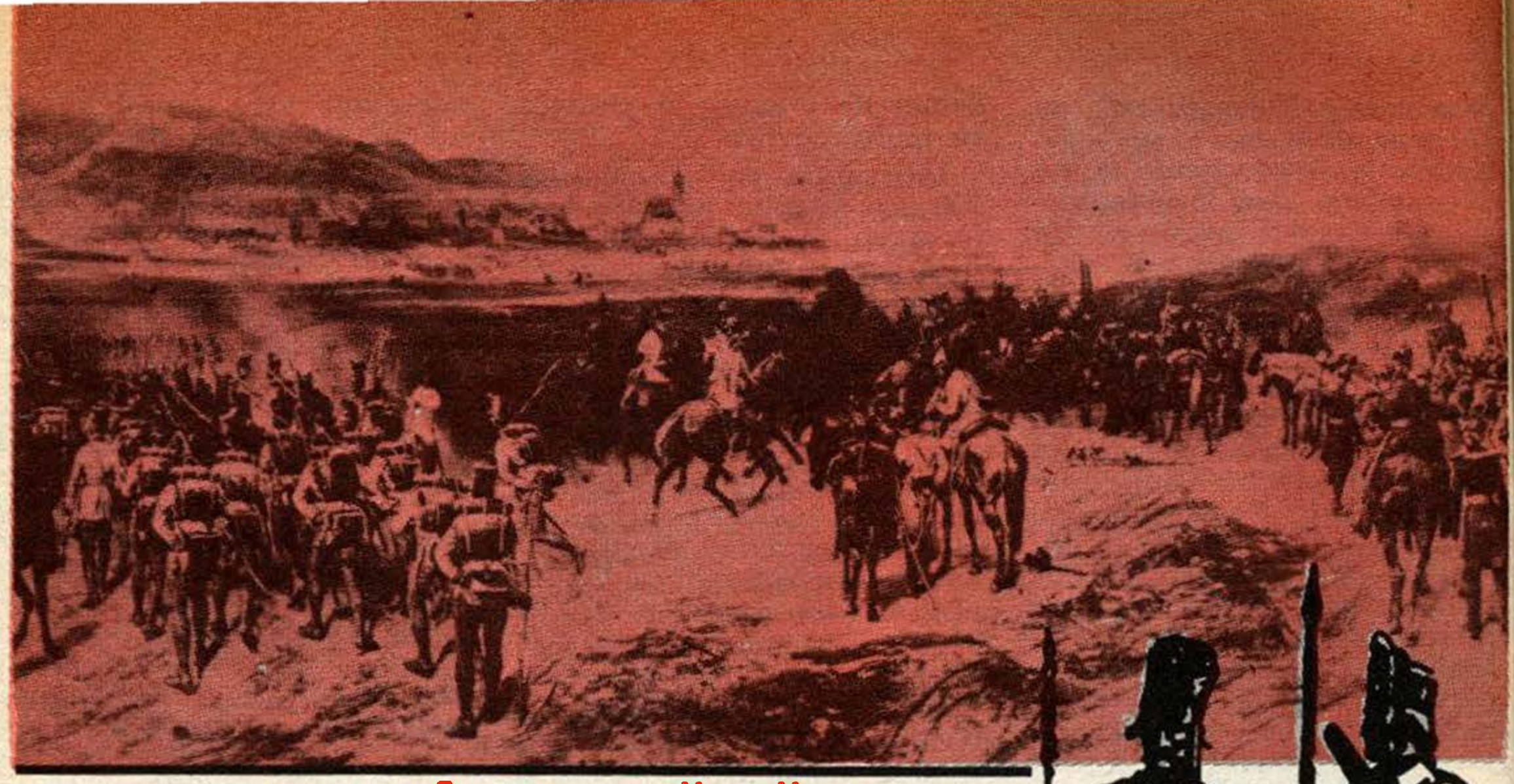

1763. ROMÂNII NĂSĂUDENI ÎNFRUNTĂ AUTORITĂŢILE IMPERIALE

LUCIAN VALEA

Depunerea jurămîntului fusese hotărîtă pentru ziua de 10 mai 1763. Cei dintîi jurară, la Năsăud, dragonii (cavalerişti). Infanteria, aliniată pe platoul Mocirlă, de lîngă Salva, aştepta să-i vină rîndul. Aici, la Salva erau de faţă generalul Buckow, comandantul trupelor imperiale din Transilvania, cu întreaga suită de ofiţeri, episcopul unit Petru Pavel Aron, înconjurat şi el de un sobor de preoţi şi o mulţime de oameni, veniţi de pe Valea Someşului şi de pe celelalte văi ale districtului românesc al Rodnei.

În clipa cînd s-a rostit formula „jurăm să servim pe apă şi pe uscat şi să mergem oriunde ne va ordona mărita împărăteasă", în rîndul batalioanelor a izbucnit nemulţumirea. Grănicerii fuseseră asiguraţi că misiunea lor va fi exclusiv internă, constînd din apărarea graniţelor imperiului, în zona năsăudeană a Carpaţilor Răsăriteni. Atunci, din mulţime, s-a desprins un bătrîn ţăran, călare, şi s-a adresat soldaţilor: „De doi ani sîntem cătane, adecă grănicerі, şi carte n-am căpătat, de la înalta împărătească, că sîntem oameni liberi. Ne-au scris ca iobagi, dăm dare, facem slujbe cătăneşti, copiii noştri vor merge pînă la marginile pămîntului să-şi verse sîngele, dar pentru ce? Ca să fim robi, să n-avem nici un drept, copiii noştri să fie tot proşti, ori vor învăţa ceva ori ba? Aşa nu vom purta armele, ca şi sfînta lege să ni-o ciufulească tisturile [domnii]. Jos cu armele! Alungaţi afară păgînii dintre hotarele noastre. Auziţi, creştini români, numai atunci vom sluji, cînd vom vedea carte de la înălţata împărătească, unde-s întărite drepturile noastre; pînă atunci nu, odată cu capul! Ce dă gubernia şi cancelaria din Beclu [Viena] e nimica, îs minciuni goale de azi pînă mîine!"

Reacţia grănicerilor a fost promptă. Batalioanele de infanterie au trîntit armele la pămînt, apoi le-au ridicat, somîndu-i pe ofiţeri să părăsească teritoriul regimentului. Generalul şi ofiţerii au luat-o la fugă. Cronicarul maghiar Rettegi György, contemporan cu evenimentele, relatează că între bătrînul ţăran şi vlădica Petru Pavel Aron ar fi avut loc următorul dialog: „Fătul meu, de unde eşti?

În imagini: grănicери năsăudeni în 1792 (în prim plan) şi în tabăra de la Bistriţa, în iulie 1849.

Acesta i-a răspuns: de la Blaj. Dacă eşti de la Blaj şi împărăteasa ţi-a dat domeniu, du-te acolo, stai liniştit, nu ne tulbura pe noi în credinţa noastră. După aceea, l-a luat pe vlădica de mînă şi l-a condus o bucată de loc [pentru ca] mulţimea tulburată să nu năvălească asupra lui". Episcopul s-a refugiat în comuna Zagra. Lumea îndîrjită s-a repezit apoi spre cei care făcuseră propagandă în favoarea înfiinţării regimentului, convinsă că aceştia cunoşteau dinainte schimbarea formulei de jurămînt.

A doua zi, după ce calmul a luat locul tumultului, grănicerii au hotărît să păstreze armele, iar steagurile să fie duse la Năsăud şi depuse în biserică.

Cauzele erau mult mai adînci

Evenimentele petrecute în districtul românesc al Rodnei au alarmat Curtea imperială de la Viena. Primul gînd al generalului Buckow „fu o represiune sîngeroasă, un masacru. Se răzgîndi însă şi trimise o comisie de anchetă, în frunte cu generalul Siskovici (Ziskovič)". Din raportul înaintat de acesta Vienei, cu intenţia vădită de a linişti spiritele, aflăm că românii grăniceri preţuiau „avantajele obţinute" prin militarizare; că întîmplarea de pe platou „nu poate dovedi contrariul, deoarece urzitorul aceleia este un moşneag de 120 ani, deci nici nu e grănicer".

O altă comisie de anchetă numită de Viena a început noi cercetări, care au durat şase luni, încheindu-se cu o sentinţă drastică, publicată la 12 noiembrie 1763, în faţa cvartirului colonelului baron Schröder din Bistriţa: „*Todoran a lui Dănilă din Bichigiu, de 120 ani, să fie frînt cu roata de sus în jos, iar corpul lui să fie legat* [geflochten] *de o roată, pentru că a reţinut pe oameni de la unire şi de la înrolare* [Amplectierung] *în statul militar grăniceresc, precum şi pentru că la cererea stăruitoare a fiului său muribund, n-a lăsat să i se ofere acestuia sfînta cuminecătură*".

Au mai fost condamnaţi la spînzurătoare *Vasile Dumitru a Popii alias Vasoc* din Mocod, *Maniu Grigore* din Zagra şi *Vasile Oichi* din Telciu. Altora 14 li s-a comutat pedeapsa cu moartea în bătaie, fiind siliţi să treacă „de 10 ori în sus şi de 10 ori în jos printre loviturile de vergi ale celor 300 soldaţi".

Deşi în sentinţă nu se pomeneşte nimic despre locul aplicării ei, cei mai mulţi cercetători, în acord cu tradiţia, sînt de părere că executarea pedepselor a avut loc pe acelaşi platou de lîngă Salva, unde izbucnise răscoala şi unde condamnaţii au fost şi înmormîntaţi. În *Conscripţiile* locale din februarie 1764, în dreptul celor executaţi e trecută menţiunea *justificiit*, cu excepţia lui Vasile Oichi, fugit, se pare, în Maramureş sau în Moldova.

Desigur, schimbarea formulei de jurămînt n-a reprezentat cauza revoltei, ci numai ocazia izbucnirii ei. În ciuda promisiunilor făcute de autorităţi că cei înrolaţi ca grăniceri vor fi consideraţi oameni liberi, magistratul bistriţean, în cadrul actelor trimise administraţiei militare, îi clasifica şi-i trata mai departe pe locuitorii de pe Valea Rodnei ca iobagi.

Grănicerii au protestat, cerîndu-le ofiţerilor să trimită rapoarte împărătesei Maria Tereza, spre a obţine libertăţile promise, dar comandanţii nu le-au acordat nici o atenţie. Mai mult, au dat ordin ca „valahii" să fie supravegheaţi şi încarceraţi, în cazul în care vor mai continua să formuleze astfel de pretenţii.

Cine a fost Todoran?

Todoran a lui Dănilă din Bichigiu nu era un necunoscut pentru magistratul bistriţean şi nici printre conaţionalii săi din districtul românesc. Soldat tînăr fiind, dezertase din Regimentul „Prinţul Carol", iar mai tîrziu, în 1749, stătuse închis pentru că ascunsese un dezertor fugit din închisoarea de la Bistriţa. Fusese eliberat pe cauţiune şi din „consideraţie faţă de adîncile sale bătrîneţi". Printre chezaşii (garanţii) săi se afla şi cuscrul său Ion Coşbuc (o fată a acestuia din urmă era măritată cu Vasile a lui Todoran a lui Dănilă). De altfel, în octombrie 1759, cînd familia Coşbuc fusese deţinută de magistrat, în urma procesului de extrădare ce fusese intentat împotriva sa de nobilii Horvath Petricevici, Todoran a lui Dănilă depusese în mai multe rînduri ca martor al acuzaţilor şi garantase pentru ei cu persoana şi avutul său.

În 1755, Todoran s-a aflat printre semnatarii unei petiţii pe care „robii valahi umiliţi din districtul valah al Bistriţei" au trimis-o comitelui Gabriel Bethlen. Tot atunci, un consătean, Ionaşco Dolha, îl reclama magistratului pentru că le-a interzis oamenilor „să îmblătească [să treiere] cerealele dijmei din anul trecut", ameninţîndu-i că, în caz de nesupunere, li se vor aprinde casele şi vor fi bătuţi cu pietre.

Din *Conscripţiile* de la Bichigiu din anii 1750-1762, reiese că Todoran a lui Dănilă, împreună cu fiul său Vasile, cu care trăia „într-o pîne", era cel mai înstărit om din sat. (În 1750, de exemplu, figurează cu o sesie întreagă, cu o casă, 4 juncani, 4 viţei, 3 vaci, 1 junică, 63 oi, 5 porci, plătind un impozit de peste 27 florini rhenani.) În anii 1756/57 şi 1757/58 a fost şi *Judex Pagi* (primar).

Dacă la acestea mai adăugăm raportul generalului Siskovici, sentinţa descoperită în Arhivele Bistriţei („scoasă pe o filă separată şi comunicată... în mod excepţional şi magistratului bistriţean, care, altfel, după militarizare, nu mai putea avea nici un amestec în afacerile militare din districtul năsăudean") şi cîteva note şi menţiuni păstrate în diferite contexte de arhivă, obţinem suma documentelor originale referitoare la Todoran a lui Dănilă, cunoscute pînă acum. Nici *Istoria regimentului năsăudean*, de Nistor Istrate, directorul Şcolii normale din Năsăud, scrisă şase decenii mai tîrziu (1820-1830)

și folosită, în manuscris, drept manual de educație civică și patriotică în școlile năsăudene, pînă în pragul sec. XX, nu ne oferă alte informații.

În ce privește datele furnizate de tradiție, tendința localnicilor a fost aceea de a-și „înnobila" compatriotul, atribuindu-i funcția de *„colectoru la contribuțiuni* [perceptor de impozite] în comunele de pe Valea Bichigiu și Sălăuța" — ceea ce a dus la opinia că Todoran știa mai multe limbi (între care și latinește) — și de a-l onora cu misiunea de participant, împreună cu alți fruntași, în delegația care ar fi tratat, la Viena, cu guvernul imperial, condițiile înființării regimentelor grănicerești.

În actele magistratului bistrițean, unde s-au păstrat pînă și note de minimă importanță, nu s-a descoperit însă nici un înscris care să ateste că Todoran ar fi făcut parte din vreuna din cele trei delegații trimise atunci de românii districtuali ca să prezinte protestele și doleanțele lor în fața Curții imperiale. Deși participase la mai multe soboare (adunări) în timpul *„tumultului"* dezlănțuit în anii 1755-1762 împotriva magistratului săsesc bistrițean, bătrînul Todoran nu figurează pe listele de „matadori și instigatori ai satelor valahe".

Numele și vîrsta eroului

În ceea ce privește numele, în actele originale din preajma evenimentelor de la 1763 și din timpul desfășurării lor, el figurează ca *Thodoran Danille, Thodoran a lui Dănilla, Danilla Thodoran*. În *Istoria* lui Nistor Istrate și în cîteva note de mai tîrziu, care s-au păstrat, este menționat ca... *Todor Todoran*. Într-o scrisoare a unui oarecare Ioannu Mărgineanu, asesor la sedrea[1] districtului Năsăud, publicată de G. Barițiu, apare, pentru întîia oară, prenumele *Tănase*, care, după 1874, este menționat constant în toate scrierile ce evocă tragerea sa pe roată, deși se pare că Tănase nu era decît o poreclă scoasă din uitare de amintitul asesor năsăudean. Istoriografia de după primul război mondial a optat pentru formule ca *moșneagul Todoran, bătrînul Todoran* sau pur și simplu s-a mulțumit cu numele *Todoran;* în 1936, Gavril Bichigean îl numea *Dumitru, recte Tănase Todoran.*

Niei cu stabilirea vîrstei nu s-a putut ajunge la o concluzie fermă. Opinia lansată de generalul Siskovici că la data răscoalei ar fi avut 120 ani a fost preluată, apoi, de comisia aulică de anchetă, care a introdus-o și în sentința de condamnare. Într-o lucrare dramatică, Teodor Tanco citează ca autentic un document emis în 1717, de domnitorul Moldovei Mihai Racoviță, în care se spune că *„dumnealui Tănase Todoran de la Țara Ardealului, în vîrstă de 74 ani și jumătate"*, a slujit 13 ani în oastea moldovenească. După acest document, înseamnă că se născuse în 1643 și, într-adevăr, la data tragerii pe roată ar fi avut 120 ani. Cronicarul ungur Rettegi vorbește însă despre „moșneagul care la vîrsta de 111 ani a fost zdrobit pe roată", iar Nistor Istrate ni-l prezintă pe erou ca avînd 104 ani.

Dacă recurgem însă la calcule, descoperim că toate cifrele sînt exagerate. Căci pare imposibil ca în anii 1756-1758, cînd funcționa ca primar la Bichigiu, Todoran a lui Dănilă să fi avut vîrsta de... 114 ani sau chiar pe cea de... 97 ani. Dacă reținem că, tînăr soldat fiind, el dezertase din Regimentul „Prințul Carol", înființat cu ocazia nașterii viitorului împărat Carol VI, în 1685, și dacă luăm de bune informațiile că slujise în oastea Moldovei 13 ani, înseamnă că dezertarea se produsese în 1704, cînd nu putea avea decît în jur de 25 ani, numărînd la data supliciului cel mult 90 ani. Bătrînul se va fi purtat însă cu plete și cu barbă respectabilă, impunînd ca statură și înfățișare, de unde și impresia unei senectuți „matusalemice".

În ciuda eforturilor depuse de cercetători de-a lungul unui secol, nu s-au obținut rezultatele așteptate în elucidarea evenimentelor din mai 1763. „Rugările" lui Barițiu către locuitorii „din ținuturile fostelor regimente confinarii [de graniță]" ca să-i trimită „documente demne de-a cuprinde locu în istoria patriei... în curs de șapte ani au rămas fără rezultat". Nici speranțele lui că „documentele pe care le-au ars insurgenții maghiari la Năsăud", în 1849, s-ar putea găsi în duplicate și copii „la Sibiu, Buda sau Viena" nu s-au împlinit. Promisiunile lui Aug. Bunea că va tipări documente originale „în scrierea ce o vom publica despre grănicerii români" nu s-au realizat nici ele. Investigațiile lui Virgil Șotropa în Arhivele Mitropoliei de la Blaj și în fondul documentar al ASTREI de la Sibiu, unde în deceniul al patrulea se păstrau actele comandei generale din Transilvania, n-au avut o soartă mai bună: Intervenția profesorului năsăudean pe lîngă arhiva austriacă de război — *Österreichiches Kriegsarchiv* din Viena — se soldează doar cu un răspuns deconcertant: „Despre revolta urzită de Todoran nu se găsește nimic". Prin anii 1939-40, profesorul Traian Pop din Tîrgu Mureș afirma că „toate actele privitoare la această rebeliune se află la Budapesta" și că „dînsul le-a purtat prin mînă, dar neprivind obiectul ce îl interesa nu le-a studiat". Investigații de ultimă oră arată că date importante privind situația regimentelor grănicerești din Transilvania există în arhivele vieneze. Multe documente din aceste fonduri au și fost microfilmate și aduse la Arhivele statului din Cluj-Napoca. Este, credem, momentul ca specialiștii să-și concentreze atenția și asupra acestui moment semnificativ din istoria poporului nostru. S-ar face, prin aceasta, și un act de dreptate pentru Todoran a lui Dănilă, alias Tănase Todoran, la 225 ani de la revolta de lîngă Salva, cît și de la tragerea sa pe roată. ■

---

[1] Instituție administrativă însărcinată cu protejarea persoanelor care, fiind invalide sau bolnave psihic, nu se pot îngriji de sine și averea lor.

1848. AMINTIRI DIN VREMEA REVOLUȚIEI

IANCU BĂLĂCEANU

Parisul la mijlocul secolului trecut. În medalion: Iancu Bălăceanu

„M-am născut la București, la 25 ianuarie 1828. În aceeași zi, o furtună îngrozitoare s-a abătut asupra Bucureștilor și acoperișul casei unde veneam pe lume a fost smuls de vînt. Turnul Colței a fost în parte dărîmat de uragan. Acest turn pătrat fusese ridicat de Carol al XII-lea în amintirea trecerii sale prin București și se putea vedea pe el un scut cu armele Suediei[1]...

Pe la șapte ani aveam ca preceptor pe d. Scheffer, vechi ofițer al lui Napoleon I, care făcuse aproape toate campaniile Imperiului. Era un om de ispravă, cultivat, republican bonapartist și care îmi era foarte devotat...“

Astfel își începe amintirile Iancu Bălăceanu (1828-1914)[2], om politic și diplomat din a doua jumătate a secolului trecut, care a îndeplinit o serie de misiuni în mai multe capitale europene și la Istanbul. Aflat toată viața în strînse relații de prietenie cu Ion Ghica, pe care l-a și dorit domn al Principatelor și ale cărui idei le-a urmat stăruitor după 1859, Iancu Bălăceanu s-a impus în viața politică a țării ca unul dintre fruntașii liberalismului moderat.

Alături de cele cîteva mii de scrisori schimbate cu contemporani ilustri, dintre care, firește, un loc important îl ocupă Ion Ghica (corespondență inedită păstrată în fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România), o piesă documentară de interes deosebit o constituie amintirile sale, intitulate Souvenirs politiques et diplomatiques, amintiri pe care le-a dictat, în limba franceză, ginerelui său Pierre Nicot de Willemain. În preambulul ce însoțește dactilograma, acesta precizează că în anii 1908-1909 socrul său i-a „povestit“ viața sa, invitîndu-l să ia note. Iancu Bălăceanu a citit cu atenție manuscrisul astfel rezultat, declarînd că acesta reprezenta „o reproducere exactă a celor povestite“. După mărturia aceluiași P. Nicot de Villemain, Iancu Bălăceanu, în timpul conversațiilor, nu avea obiceiul să consulte vreun document și nu căuta să verifice o dată sau o afirmație și nu sugera atașarea, ca dovadă, a vreunei piese de arhivă. În ciuda memoriei „cu totul fidele“, pe care ginerele i-o laudă, textul trebuie privit ca

---

[1] Despre Turnul Colței și prezența lui Carol XII pe pămîntul României, vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1967, 7/1970, 9/1983.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4/1988.

fiind al unui memorialist în multe cazuri părtinitor, formulînd judecăţi de valoare ce nu se află în concordanţă deplină cu realităţile epocii.

Amintirile se păstrează în patru copii dactiolografiate, dintre care una la Biblioteca Academiei R.S. România (manuscris nr. 1), depusă de P. Nicot de Villemain, în 1929. Dorinţa expresă a memorialistului a fost ca tipărirea lor să nu se facă decît după trecerea unui secol de la revoluţia din 1848. După patru decenii de la scurgerea acestui termen, prin revista Magazin istoric, punem acum în circulaţie o primă selecţie din aceste amintiri. Şi fiind un an aniversar al revoluţiei paşoptiste, ne-am oprit asupra unor momente ce se încadrează, în sens larg, acestor evenimente. Cu atît mai mult cu cît ele se înscriu în tabloul general al importantului an revoluţionar, aşa cum ni l-au păstrat multe alte documente istorice.

Student în capitala Franţei, alături de alţi români, Iancu Bălăceanu s-a simţit atras de ideile revoluţionare ce dominau atunci lumea intelectuală pariziană, urmărind însă permanent, ca şi ceilalţi conaţionali, cerinţele imperioase de schimbare a stărilor sociale şi politice din Principatele române. Mărturiile lui I. Bălăceanu vin să confirme larga mişcare spirituală din ţările române, consensul creat în sînul societăţii româneşti în privinţa răsturnării ordinii politice instituită de Regulamentul organic şi abolirea privilegiilor boiereşti. Era o acţiune în care, cum va observa memorialistul însuşi, se angajaseră numeroşi tineri din marile familii boiereşti, dezicîndu-şi propria lor condiţie de clasă.

Dar să-i dăm cuvîntul. Nu înainte de a face cîteva precizări în legătură cu pregătirea textului pentru tipar. Titlul şi subtitlurile sub care apar aceste fragmente aparţin redacţiei; notele marcate prin sigla n.a. sînt datorate lui Iancu Bălăceanu; celelalte note, cuvintele cuprinse între paranteze drepte şi versiunea românească ne aparţin; întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte.

Dr. Georgeta PENELEA

Cu gîndul la viitorul ţării

[În 1836] Scheffer a fost înlocuit cu d. Gourmès, pe care părinţii mei l-au adus de la Paris... Spre sfîrşitul anului 1838, mama l-a convins pe tata să mă trimită la Paris cu d. Gourmès, care de doi ani se ocupa de educaţia mea. Am urmat cursurile Liceului „Louis-le-Grand"[1] sub îndrumarea acestui preceptor.

În timpul studiilor mi-a fost dat să fiu martorul unui spectacol de neuitat. Pe o zi ceţoasă şi rece de decembrie (1840), preceptorul m-a dus să asist la aducerea rămăşiţelor lui Napoleon[2]. Amănuntele acestei ceremonii sînt prea cunoscute ca s-o mai descriu după 70 de ani. Dar un fapt mi-a rămas adînc întipărit în minte, lăsînd o impresie deosebită în sufletul meu de copil. Cînd sicriul a trecut pe sub Arcul de Triumf, soarele a apărut strălucind pe neaşteptate. Un strigăt prelung: „Soarele de la Austerlitz!" izbucni atunci din mijlocul mulţimii reculese, care apoi s-a stins într-un imens tumult.

Puţin înainte de a împlini 18 ani m-am prezentat la bacalaureat... Printre examinatori l-am avut pe d. St. Marc Girardin[3], elenist de prim rang şi care, din acest motiv, ducea în universitate o campanie foarte susţinută pentru a se pronunţa greaca veche la fel ca greaca modernă. Cunoşteam mulţumitor greaca modernă pentru că auzisem vorbind pe tata şi pe mama atunci cînd nu voiau să fie înţeleşi de servitori; eram însă departe de a avea aceeaşi uşurinţă pentru greaca veche. M-am aşezat cu oarecare teamă în faţa domnului St. Marc Girardin, mai ales că [celelalte examene] le luasem cu bine şi reuşita mea depindea acum numai de nota de la această ultimă probă.

Doi dascăli francezi: Saint Marc Girardin...

A deschis un Tucidide, mi l-a întins şi mi-a cerut să traduc pasajul pe care mi l-a indicat. Am citit cu voce tare acest pasaj şi amintirile mele din copilărie au fost mai puternice decît practica din liceele franceze, încît am citit cu pronunţia modernă. D. St. Marc Girardin m-a oprit deodată strigînd:

— Bravo, domnule, nu e nevoie să citiţi mai departe, se vede că n-aţi învăţat limba greacă în Franţa şi că o cunoaşteţi la fel de bine ca pe cea maternă!

Urmarea a fost că am obţinut diploma de bacalaureat înainte de a împlini 18 ani...

După ce mi-am luat bacalaureatul, preceptorul meu a primit gratificaţia convenită dinainte şi ne-am despărţit în cei mai buni termeni. A doua zi eram liber şi, cum vîntul

---

[1] Este vorba despre vechiul Colegiu Clermont, fondat de iezuiţi în 1561, una dint e enumitele instituţii de învăţămînt pariziene. În 1682 şi-a luat numele lui Ludovic cel Mare, rege al Franţei între 1643-1715, iar din 1763 clădirea lui a devenit sediul principal al Universităţii din Paris, liceul desfăşurîndu-şi activitatea sub patronajul ac teia şi folosind nume oase dintre cadrele ei didactice, ceea ce a contribuit la creşterca pr tigiului său. În primele decenii ale secolului trecut, dar şi mai tîrziu, mulţi tineri din Principatele române şi-au făcut studiile aici.

[2] *Magazin istoric*, nr. 9/1968.

[3] Saint Marc Girardin (1801-1873), literat şi om politic; din 1826 a devenit profesor la Liceul „Louis-le-Grand"; profesor universitar la Sorbona şi colaborator timp de 45 ani la *Journal de Débats*. Înainte de 1848 a vizitat ţările române, manifestînd simpatie şi înţelegere pentru români şi cauza lor; impresiile de călătorie şi le-a împărtăşit în lucrarea *Souvenirs de voyages et d'études*, publicată la Paris, în 1852.

bătea spre ideile liberale, am început să frecventez cursurile lui [Jules] Michelet[1] și ale lui [Edgar] Quinet[2], care nu erau decît o introducere în temă pentru proclamarea Republicii ce trebuia să se producă mai tîrziu.

La aceste cursuri am cunoscut pe I.C. Brătianu, C.A. Rosetti și alți compatrioți mai în vîrstă, veniți să se inițieze în ideile care duceau Franța spre un viitor necunoscut. Eram la Paris vreo sută de studenți români și formasem un cerc așa-zis literar, unde ne adunam regulat ca să discutăm despre starea politică și socială a principatelor, Țara Românească și Moldova, pe care mulți dintre noi au avut norocul, 35 de ani mai tîrziu, să le vadă transformate în Regatul României.

Ideile cele mai avansate le avea, fără îndoială, C.A. Rosetti, care era un adevărat precursor al republicii sociale!

...și Edgar Quinet

Moldovenii și muntenii sînt frați

Era pe timpul cînd întreaga Franță discuta cu pasiune problema „reformei electorale", pe care d. Guizot[3] se încăpățîna să n-o acorde. Lucrurile au ajuns în curînd pînă acolo încît celor avizați nu le-a mai fost greu să prevadă o revoluție.

Studenții moldo-valahi urmăreau cu cel mai mare interes discuțiile ce se purtau în Cameră și prin ziare; pentru ei s-a pus fără întîrziere următoarea problemă: ce vor face Principatele în cazul cînd în Franța ar izbucni revoluția? S-a hotărît ca fiecare să se întoarcă de îndată în țară pentru a incita în primul rînd la acțiuni contra protectoratului rusesc[4] și apoi împotriva privilegiilor boierești cuprinse în Regulamentele organice[5]. Merită subliniat că tinerii moldo-valahi care se angajaseră să desființeze privilegiile aparțineau marilor familii boierești care beneficiau chiar de aceste privilegii. În urma acestei înțelegeri, studenții s-au angajat să părăsească Parisul în răstimp de un an, ca să se ducă să activeze pentru deșteptarea țării lor. Eram printre aceștia și, cum nu-mi văzusem părinții de aproape șapte ani, am plecat spre București. Nu mă grăbea nimic, așa că am ales un drum mai lung, ca să nu mă despart de cei doi patrioți moldoveni cu care mă împrietenisem în mod special la Paris: Constantin Negri și Vasile Alecsandri, poetul.

Doi prieteni moldoveni: Costache Negri...

Ne-am îmbarcat la Marsilia, în iunie 1847, pe vasul poștal „Mentor" și ne-am oprit la Napoli, unde Negri a luat-o pe sora lui, bolnavă grav de plămîni; cînd vasul s-a oprit în Bosfor, am avut durerea să văd stingîndu-se această tînără femeie de o aleasă inteligență.

După opt zile petrecute la Constantinopol, prietenii mei și cu mine am plecat spre Galați, unde am făcut trei zile de carantină; apoi am ajuns la Iași. Acolo tovarășii mei de drum și prietenii lor se străduiră care mai de care să-mi arate că moldovenii și muntenii sînt frați[6] și au reușit atît de bine încît după două luni eram tot la Iași, în timp ce familia mă aștepta acasă cu o nerăbdare lesne de înțeles.

Dar cum nu există societate, oricît de plăcută, pe care să n-o poți părăsi, m-am îndreptat spre București, unde am găsit-o pe mama, apoi după cîteva zile m-am dus la Balta Albă[7] ca să văd pe tata și pe surorile mele aflate acolo...

La Balta Albă l-am cunoscut pe Grigore [Alexandru] Ghica, cel mai stimat dintre boierii Moldovei[8]. Mai tîrziu [între 1849-1853; 1854-1856] avea să ocupe scaunul țării, la care însă a renunțat în 1857 din patriotism pur și dezinteresat, spre a înlesni Unirea

---

1 Jules Michelet (1798-1874), istoric, poet și publicist, profesor la Collège de France. Spirit liberal, a exercitat o influență puternică asupra studenților săi, mai ales prin cursul consacrat „preliminariilor, spiritului și întinderii Revoluției"; a sprijinit cu căldură cauza românească în presa franceză. În 1853 a scris lucrarea *Principautés Danubiennes. Madame Rosetti. 1848* (vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1973).

2 Edgar Quinet (1803-1875), istoric, scriitor și filosof, de orientare liberală, profesor la Collège de France; ateu militant. A fost căsătorit cu Hermiona Asachi, fiica lui Gheorghe Asachi (între anii 1877 și 1882 aceasta i-a editat cele 30 volume de *Opere*). În 1856 a publicat la Paris lucrarea *Les Roumains*. Membru de onoare al Academiei române; i s-a acordat cetățenia română (*Magazin istoric*, nr. 4/1973).

3 François Guizot (1787-1874), om politic și istoric; prim-ministru (1847-1848); partizan al imobilismului politic, a avut o atitudine refractară reformelor, ducînd o politică de compromis cu nobilimea; a fost înlăturat de revoluția din februarie 1848. Votul universal la care se referă memorialistul a fost introdus abia la 4 martie 1848, după proclamarea Republicii și numai pentru bărbați. F. Guizot este autorul lucrărilor *Istoria revoluției engleze* (1826-1856), *Istoria generală a civilizației în Europa* (1828), *Istoria civilizației în Franța* (1830) etc.

4 Tratatul de la Adrianopol (14 septembrie 1829) recunoscuse Rusiei dreptul de protectorat asupra Principatelor — *n.a.*

5 Regulamentele organice, asemănătoare în Moldova și în Țara Românească, au fost elaborate de două adunări de boieri prezidate de comisari ruși. Ele păstrau toate privilegiile de care boierii din cele două clase se bucuraseră „ab antiquo". Regulamentul a fost aplicat în Țara Românească din iulie 1831 și în Moldova de la 1 ianuarie 1832 — *n.a.*

6 Pe atunci se vedeau puțini munteni la Iași. Înaintea mea, Ion Ghica stătuse în capitala moldoveană, unde lăsase o amintire de neșters datorită calităților sale deosebite. Beizadeaua Mitică Ghica [fiul domnitorului Gr. Dim. Ghica] avusese mai puțin noroc: a părăsit Moldova după un duel răsunător cu Rosetti din ramura Răducanilor — *n.a.*

7 Balta Albă era unul din cele două sate aflate pe moșia Boldu [județul Buzău] a familiei Bălăceanu — *n.a.*

8 *Magazin istoric*, nr. 7/1970.

...și Vasile Alecsandri

Principatelor[1]. În sfîrşit, cînd frigul a gonit această societate strălucitoare, m-am întors la Bucureşti, unde am început imediat să privesc în jur ca să cunosc oamenii şi lucrurile din ţara mea.

Gheorghe Bibescu...

Domnia lui Gheorghe Bibescu era în floare. Era un om cu desăvîrşire cinstit, foarte cultivat, crescut la Paris... Prim-ministru era d. Vilara, un grec românizat, care profita de marea încredere ce-i acordase vodă pentru a fura şi a tolera furturile la toate treptele ierarhiei administrative[2].

Bibescu se căsătorise a doua oară, din dragoste, cu o femeie tînără, de o frumuseţe celebră, Maria Văcărescu, pe care lumea o alinta cu diminutivul mîngîietor de „Mariţica"...

Tilcul unei invitaţii la ceai

Este cred inutil să mai adaug că toţi oamenii inteligenţi şi integri din ţară erau potrivnici guvernului. Prezenţa lui Vilara în fruntea acestuia era socotită o ruşine şi o nenorocire pentru ţară. Pot spune că spiritele erau deja pregătite cînd răsunetul evenimentelor ce se desfăşurau în restul Europei începu să vină zilnic să le incite: ...mişcările care izbucniseră în diferite părţi ale Italiei; apoi căderea lui Louis Philippe şi revoluţia din februarie, urmată curînd de revoluţiile din Viena şi Berlin.

La Bucureşti n-au trebuit mai mult de 15 zile pentru ca elementele unei coaliţii să fie coordonate şi cea mai deplină înţelegere să se stabilească între oamenii de voinţă şi de acţiune asupra următorului program: constituţie, libertatea presei, cedarea, în favoarea ţăranilor, cu despăgubire, a acelei părţi din proprietatea teritorială pe care Regulamentul organic le-o acorda în schimbul dijmei, eliberarea ţiganilor robi aparţinînd boierilor.

Acest program trebuia prezentat domnitorului; în caz de refuz, urma să fie detronat. Cooperarea dintre oamenii cei mai de seamă prin naştere şi poziţie socială nu s-a putut înfăptui fără ca poliţia lui Vilara să nu simtă ceva. Ministrul s-a dus la domnitor să-l prevină că se urzea ceva şi i-a propus soluţia disperată a arestărilor. Înainte de a lua vreo hotărîre, lui Bibescu i-a venit ideea să-i cheme pe rînd pe părinţii tinerilor care se arătaseră mai exaltaţi în manifestaţiunile desfăşurate zilnic pentru tot şi pentru nimic şi care se încheiau invariabil cu înfrîngerea poliţiei.

Printre aceşti părinţi invitaţi de domnitor figura bineînţeles şi tatăl meu; prin el, Alteţea Sa mi-a transmis cele mai înţelepte sfaturi. Principesa a vrut să mă vadă, convinsă, spunea ea, că mă va readuce pe calea cea bună.

Ca tînără fată, Maria Văcărescu petrecuse mai mult timp în mijlocul familiei noastre. Era nepoata mamei mele şi ca verişoară toţi o tutuiam.

A doua zi după vizita tatii la domnitor, am primit o invitaţie la ceai din partea Alteţei Sale Serenissime principesa domnitoare. În salon se aflau domnitorul, fratele meu, care era colonel aghiotant, şi alte cîteva persoane. Văzîndu-mă, principesa s-a apropiat de mine şi m-a sărutat de mai multe ori, cum făcuse cu zece ani în urmă.

— E adevărat, Jean, ce aud vorbindu-se despre tine?, a fost prima ei întrebare.

— Nu ştiu, doamnă, ce aţi putut auzi vorbindu-se despre mine, încît nu mă pot apăra.

— Se zice că eşti cu revoluţia, că vrei să ne izgoneşti şi să abaţi toate nenorocirile asupra ţării!

— Doamnă, dacă aş nutri planuri atît de întunecate, aş merita orice pedeapsă, dar sper că nu mă credeţi în stare să doresc nenorocirea ţării mele! Nu trebuie să credeţi, doamnă, ce pune poliţia Alteţei Voastre pe socoteala mea.

Atunci a intervenit domnitorul, care mi-a întins mîna, spunînd:

— Vedeţi, domnule, că aici aveţi prieteni, depinde doar de dumneavoastră ca să vă amintiţi acest lucru.

Mi-a vorbit apoi de Paris, de călătoria mea de întoarcere în România şi după ce am sărutat mîna frumoasei Mariţica, m-am despărţit de Alteţele lor cu promisiunea că am să vin s-o mai văd. Darla atît s-au redus relaţiile mele cu curtea lui Bibescu!... ■

(Va urma)

...şi soţia sa „Mariţica"

---

[1] Autorul are în vedere faptul că după încheierea domniei sale, în iunie 1856, Gr. Al. Ghica a fost un sprijinitor al Unirii.

[2] Avcam să-l revăd pe Vilara în împrejurări destul de stranii. Cînd a izbucnit revoluţia [din 1848], Vilara, temător de furia poporului, s-a refugiat în Moldova, la Oina [corect Tîrgu Ocna]. După ce-i bătuse pe ruşi, Bem, al cărui aghiotant eram [în primăvara lui 1849, I. Bălăceanu l-a însoţit pe N. Bălcescu, în Transilvania, în timpul misiunii acestuia de a încerca o înţelegere între revoluţionarii români şi unguri. În mai, Bălcescu a plecat la Debreţin, iar Bălăceanu a rămas, ca aghiotant, pe lîngă generalul Bem, ale cărui trupe acţionau în Transilvania] şi cu mine, care mă aflam în trăsură, am poposit la Tîrgu Ocna. Îndată Vilara, în fruntea notabilităţilor, s-a apropiat de general ca să-i ofere pîine şi sare; mă zări şi rămase încremenit, dar şi-a revenit repede, a întins generalului tava propunîndu-i să-l găzduiască la el. I-am făcut semn cu cotul generalului să nu primească; Bem s-a scuzat, spunînd că va sta la compatriotul său, un doctor ungur stabilit la Tîrgu Ocna — *n.a.*

VLAD ŢEPEŞ

ŞI „CASTELUL PIATRA CRAIULUI"

RAYMOND T. MC NALLY, Boston College (S.U.A.),
STEFAN ANDREESCU, Institutul de istorie „N. Iorga"

Dramaticul an 1462, în care Vlad vodă Ţepeş al Ţării Româneşti l-a înfruntat pe însuşi sultanul Mehmet II, cuceritorul Constantinopolului, s-a încheiat în chip cu totul neaşteptat pentru domnul român. După ce în luna iunie a făcut faţă singur invaziei otomane, obligîndu-l pe sultan să se întoarcă la Adrianopol fără izbîndă şi fără pradă, după ce în restul verii a purtat mai multe lupte cu un corp de oaste otoman lăsat lîngă hotar, probabil în Dobrogea, Ţepeş a fost treptat părăsit de o parte din boieri, care au preferat să-l recunoască pe Radu cel Frumos, fratele său şi pretendent protejat de Mehmet II. Vlad Ţepeş s-a văzut astfel nevoit să se retragă în Transilvania, unde soarta a părut să-i surîdă din nou la auzul veştilor că Matiaş Corvin, regele Ungariei, se apropia în sfîrşit cu oştile spre a veni în ajutorul aliatului său, cu care chiar se înrudise de curînd. Şi într-adevăr, la mijlocul toamnei cei doi cîrmuitori s-au întîlnit la Braşov, unde au pregătit planul expediţiei, al cărei prim obiectiv trebuia negreşit să fie reinstalarea lui vodă Vlad pe scaunul domnesc al Ţării Româneşti.

„Atras in cursă şi prins"

Deodată însă, la 26 noiembrie, către cele patru zări a pornit o veste, care pentru mulţi contemporani a rămas de neînţeles: din porunca regelui, domnul român a fost arestat şi, acuzat de trădare — s-au ticluit chiar şi nişte scrisori care ar fi „dovedit-o" —, a început o lungă captivitate, ce a durat nu mai puţin de doisprezece ani. De acum încolo, curtea de la Buda, interesată evident în a justifica cît mai convingător hotărîrea bruscă a regelui de a întrerupe „campania" de la Dunărea de Jos, a difuzat cu stăruinţă spre centrul şi apusul Europei straniile legende şi anecdote, defăimătoare pentru personalitatea voievodului român, născute în ambianţa ţinuturilor săseşti.

Cum s-au petrecut în realitate faptele în trista zi de 26 noiembrie 1462? Şi, mai ales, unde au avut ele loc?

Singurul izvor mai amănunţit şi, pe de altă parte, strict contemporan este aşanumita „poemă" a lui Michael Beheim, o scriere în versuri, în limba germană, purtînd titlul *Von ainem wütrich der hiess Trakle waida von der Walachei*. Textul lui Michael „din Boemia" poate fi datat, cu probabilitate, în răstimpul 1463-1465, cînd el s-a aflat la Wiener-Neustadt şi a stat de vorbă cu un călugăr, „fratele Iacob", sosit desigur acolo din părţile Ţării Româneşti sau Transilvaniei. În partea finală a „poemei" citim că Vlad vodă Ţepeş şi regele Matiaş Corvin „au stat împreună", la Braşov, „cinci săptămîni sau mai mult". În deplină înţelegere cu „Dracula vodă", regele „plănuise cum să plece din acest oraş spre paguba acestui turc [sultanul Mehmet II], mai întîi prin Valahia şi apoi în Turcia, împotriva

Vlad Ţepeş, desen după o gravură de epocă

acestui cumplit păgîn". După această introducere este relatată desfășurarea propriu-zisă a evenimentelor din ajunul și din data de 26 noiembrie:

„Amîndoi, împreună, s-au pus în mișcare și, lor alăturîndu-li-se mulți bărbați temerari în ambele oștiri, ei au mers cale de cîteva mile de la orașul numit mai sus [Brașov], pătrunzînd în această țară valahă cam șase mile. Dracula credea că ar fi la el acasă, cînd se aflau la un castel numit *Kungstain*. Acolo Dracula a fost prins de către un cavaler al regelui, vestit, cavalerul pe nume Jan Jiskra, care l-a atacat primul, luîndu-l prizonier... În Țara Românească, în țara sa, a fost el atras în cursă și prins. Fiindcă aceasta oferea mai multă siguranță, în suita regelui s-a decis să fie purtat în afara țării sale..."

Precizările lui Beheim sînt extrem de prețioase, dar toți cei ce s-au ocupat de biografia lui Vlad Țepeș, inclusiv autorii paginilor de față (R. T. Mc Nally și R. Florescu, *In search of Dracula* (În căutarea lui Dracula), New York, 1972 și *Dracula. A Biography of Vlad the Impaler* (Dracula. O biografie a lui Vlad Țepeș), *(1431-1476)*, New York, 1973; Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș (Dracula). Între legendă și adevăr istoric*, București, 1976, nu au știut pînă acum unde să localizeze acest „castel numit *Kungstain*" și, de aceea, nu au putut reconstitui mai atent, prin confruntarea pe teren, la fața locului, „scenariul" prinderii lui vodă Țepeș, moment ce a pus capăt domniei ce l-a făcut faimos în întreaga Europă. Chiar și în foarte recenta sinteză *Istoria militară a poporului român* (vol. II, București, 1986, p. 284) se afirmă doar că a fost luat prizonier „probabil la Rucăr". Deci, lucrurile au rămas în continuare nelămurite.

O priveliște de amfiteatru antic

„*Kungstain*" nu înseamnă altceva decît „Piatra Craiului" (Königstein). Un întreg masiv muntos, nu departe de Brașov, poartă și astăzi, cum știe toată lumea, acest nume. Plecînd de la această premisă, istoricii au considerat pe bună dreptate că oastea, în avangarda căreia se afla fără îndoială vodă Vlad, a apucat pe vechiul drum Brașov-Bran-Rucăr-Cîmpulung. Avînd în minte descrierea lui Beheim, de curînd am încercat să refacem acest itinerar, căutînd să vedem cărui punct i s-ar potrivi denumirea de „castelul Piatra Craiului". După un suiș neîntrerupt și după ce a depășit punctul cel mai înalt — acest loc purta în vechime denumirea „la cruce", toponim indicînd în chip vădit un însemn de hotar, azi dispărut —, actuala șosea națională coboară încet spre satul Podu Dîmboviței. La un moment dat, în dreapta, privirile ți se opresc pe ruinele unei cetățui, cu zidurile încă impunătoare. Poziția ei este cu adevărat extraordinară. Înconjurată de crestele munților, ea este așezată deasupra unui lung perete de stînci, pe buza unei autentice prăpăstii. Perspectiva largă care ți se deschide de aici, de o mare frumusețe, poate fi asemănată cu cea din ultimul rînd, cel mai de sus, al unui amfiteatru antic. Abia jos, departe, ca într-o căldare, se zăresc casele din satul Podu Dîmboviței. Pe o latură a cetățuiei, o adîncitură a terenului, ca un șanț, astăzi acoperită de vegetație, îți sugerează că pe aici trecea vechiul drum dintre Transilvania și Țara Românească. Dar și acesta se întrerupe brusc la buza prăpastiei...

Deseori, în literatura de specialitate, ruina poartă denumirea — improprie! — de „cetatea de la Podu Dîmboviței". Recent s-a propus schimbarea ei în „cetatea Oratia de la Podu Dîmboviței". De ce? Într-un document, o scrisoare către brașoveni a lui Radu vodă cel Mare (1495-1508), se cerea să nu fie pedepsiți „niște oameni, pe care i-ați prins la podurile de la Orății". După cît se pare, „Orății" *(Orate)* este o denumire generică, folosită nu numai pe cursul superior al Dîmboviței, ci și în alte părți, pentru a indica rîpi, prăpăstii. Dar, după părerea noastră, ea se aplică sectorului *de sub cetate* și nu fortificației înseși. Oricum, colegul N. Stoicescu *(Vlad Țepeș*, București, 1976; varianta engleză 1978) s-a aflat pe aproape de adevăr cînd a pus în legătură „Piatra Craiului" cu „Orățiile", plasînd însă acest punct „lîngă Rucăr". sat ce se află, ce-i drept, pe vechiul drum ce lega Transilvania de Țara Românească dar ceva mai la vale.

Sub stăpînirea Țării Românești

În secolul trecut și la începutul secolului nostru, localnicii denumeau ruina „cetatea Neamțului", iar înălțimea lîngă care este așezată „dealul Sasului", o sinonimie evidentă. Nu vom stărui asupra discuțiilor privind originea și istoria cetățuiei respective. De ajuns să spunem că au circulat diverse ipoteze, mai mult sau mai puțin fanteziste, în prezent în bună măsură abandonate[1]. Interesează aici în primul rînd rezultatele cercetărilor arheologice, efectuate atît în 1905, cît și, din nou, în 1968-1970. Materialul descoperit se compune mai ales din resturi de armament (foarte numeroase vîrfuri de săgeți, bucăți de sabie, bolți de arbaletă, lame de cuțit, cîteva ghiulele de piatră etc.), precum și din fragmente ceramice. Pe temeiul analizei comparate a acestui material, cetățuia a fost datată în ultima parte a secolului XIV, dovedindu-se apartenența ei inițială la Țara Românească. De altminteri, unicele două monede, care s-au găsit chiar în interiorul ruinelor — „pe pămîntul depus deasupra stîncii", sînt de la Mircea, bunicul

[1] Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dîmbovița* în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an. III (1910); I. Clinciu, *Cetatea de deasupra podului Dîmboviței — zisă și cetatea Neamțului numită de Inginer G. Treiber și de W. Horvath „Rucărburg"*, în *Buletinul Muzeului Militar Național*, an III (1939-1940) și an IV (1940-1941); Al. Vasilescu, *Cetatea Dîmboviței*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, an XXXVIII (1945); Gheorghe I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească (sec. XIII-XIV)*, București, 1981.

patern al lui Vlad vodă Ţepeş. Ne grăbim să observăm că această din urmă descoperire confirmă, de fapt, cele ce se cunoşteau dinainte, pe cale documentară, despre întinderea stăpînirii lui Mircea. Anume, într-o scrisoare a lui Mihail, fiul lui Mircea, din vremea cînd el era numai domn asociat al părintelui său (cca. 1415-31 ianuarie 1418), vedem că acesta trimitea o poruncă în favoarea negustorilor braşoveni „slugilor domniei mele de la cetatea Dîmboviţei şi vameşilor de la Rucăr şi de la Bran". Aşadar, este sigur că, cel puţin în ultimii ani de domnie ai lui Mircea, hotarul Ţării Româneşti se găsea tocmai la Bran[1]. Şi, în plus, din acelaşi act aflăm că fortificaţia de care ne ocupăm acum era indicată sub numele „cetatea Dîmboviţei". Este adevărat, în treacăt fie spus, că s-a încercat şi o altă identificare, cu o cetăţuie situată tot pe cursul Dîmboviţei, dar mult mai în aval. Nu credem însă că ea poate fi susţinută cu temei. În acest act este vorba despre două vămi (Bran şi Rucăr) şi de o cetate, deci un loc ce îndeplinea o funcţie de apărare şi care trebuia în chip obligatoriu să fie plasat în apropierea hotarului.

Curînd după moartea lui Mircea, dar oricum după data de 23 octombrie 1422 — cînd Branul încă mai era punct de vamă al Ţării Româneşti —, „cetatea Dîmboviţei" a trecut sub controlul autorităţilor transilvănene. Şi, lucrul cel mai important pentru discuţia de faţă, în această nouă situaţie cetăţuia ce străjuia drumul comercial al Braşovului spre Ţara Românească va fi mereu desemnată în documente sub forma „*Piatra Craiului*". Prima mărturie în acest sens datează din 29 iulie 1435. Este vorba de o scrisoare a lui Mihail Jakch, comitele secuilor, către cîrmuirea Braşovului, din care desprindem următorul pasaj: „Am mai aflat că v-aţi purtat cu castelanii noştri de Bran [*Therch*] şi Piatra Craiului [*Kyralke*] ca nişte credincioşi prieteni, pentru care cu tot dreptul vă mulţumim. Dar, fiindcă pomeniţii castelani ai cetăţilor noastre au nevoie de pulbere pentru puşti, de aceea să binevoiţi a le face rost de acea pulbere". Iar la 2 martie 1443, voievozii Transilvaniei Nicolae de Ujlak, ban de Mačva, şi Iancu de Hunedoara, ban de Severin, confirmînd vechile privilegii ale negustorilor din Braşov şi Ţara Bîrsei, porunceau „castelanilor noştri din cetăţile Bran [*Thercz*] şi Piatra Craiului [*Keralkew*], care sînteţi rînduiţi de noi [acolo] şi care veţi fi rînduiţi pe viitor, ca în viitor şi de acum înainte să nu cutezaţi în nici un fel să-i hărţuiţi, să-i neliniştiţi, să-i păgubiţi şi să-i turburaţi pe sus-numiţii orăşeni ai Braşovului şi Ţării Bîrsei, sau pe oricine altcineva dintre aceşti negustori, care vin de ici-colo cu mărfurile lor, la împlinirea şi plata vamală...". În sfîrşit, la 13 aprilie 1454, din Praga, însuşi regele Ladislau al Ungariei se adresa castelanilor din Bran şi Piatra Craiului, punînd capăt unei dispute tot în legătură cu vama percepută comercianţilor din Braşov şi din Ţara Bîrsei, cerîndu-le să respecte întru totul vechile privilegii ale acestora.

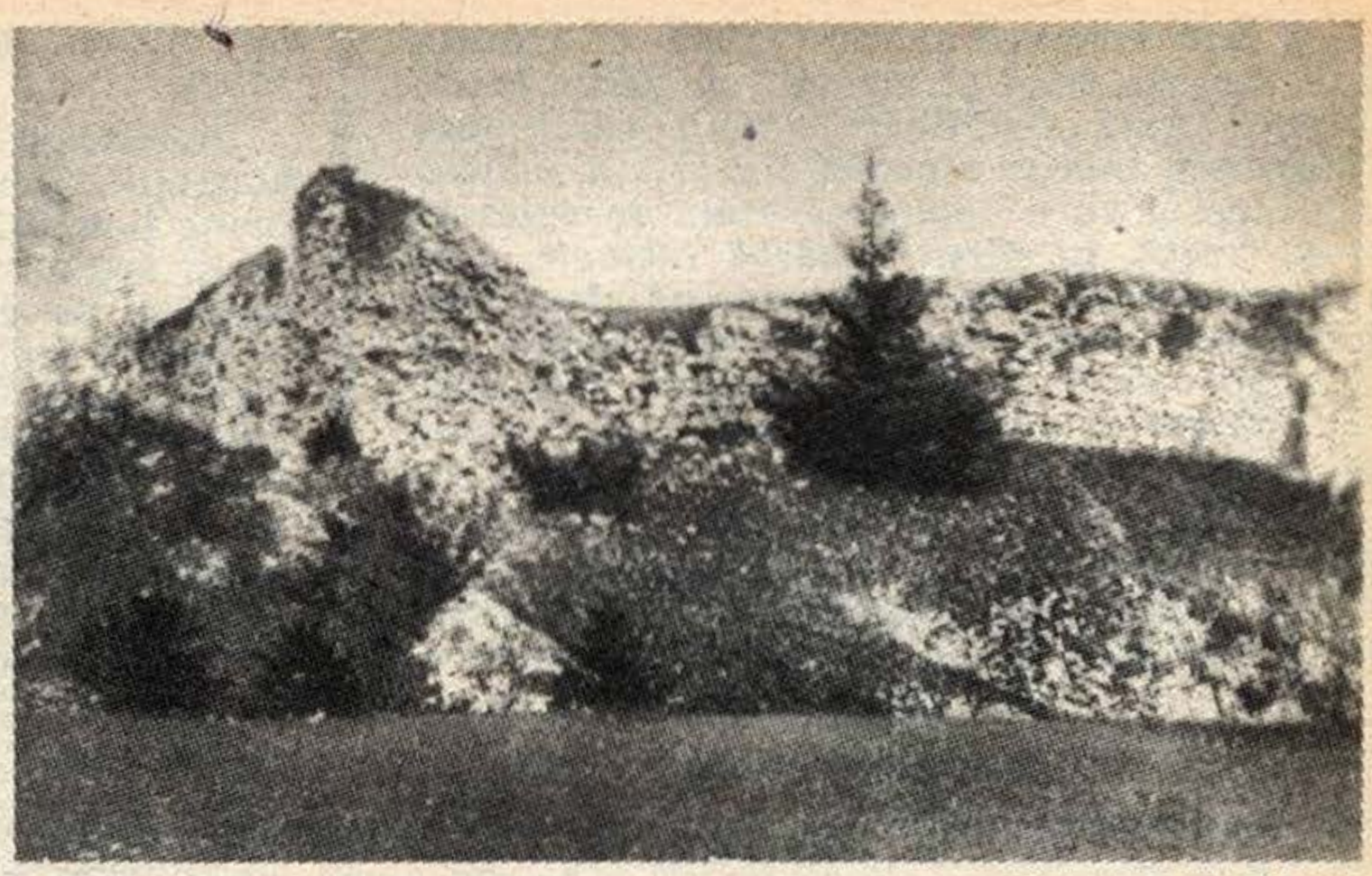

Cetatea de la Podu Dîmboviţei — fotografie din Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice/1910

Trăsuri coborîte cu funii

Echivalentul latin al toponimului „Piatra Craiului" este *lapis regius* şi îl întîlnim în socotelile Braşovului din 1532-1533, cînd se cheltuiau anume sume pentru repararea „podurilor" de lîngă acest loc. El apare în paralel cu denumirea germană: „*pontis auff des Kynnÿgs Steyen*". Este posibil însă ca, la origine, numele respectiv să fi avut şi un alt sens. În limba veche românească „crai" are într-adevăr înţelesul de „rege". Dar în slavonă, de unde de fapt provine cuvîntul (*Kral*), în această rostire — „crai" — el mai înseamnă şi „capăt", „sfîrşit". Deci — piatra, stînca de la margine, de la hotar. Sigur, este vorba de o simplă ipoteză, pe care filologii au datoria a o lămuri.

Ceea ce merită relevat aici este că şi în timpul celei de-a doua domnii a lui Vlad Ţepeş în castelul Piatra Craiului se găsea un castelan şi o garnizoană transilvăneană. Lucrul rezultă limpede din trei acte, ce poartă datele 16 ianuarie 1458, 26 noiembrie 1459 şi 3 iunie 1460. Cel mai interesant este cel din urmă, deoarece cuprinde o poruncă a regelui Matiaş Corvin către cîrmuirea Braşovului şi Ţării Bîrsei să îngrijească de aprovizionarea cu alimente a cetăţilor Bran, Piatra Craiului şi Hălchiu (*castra nostra Therch, Kyralkew et Helthwen*), în valoare de 100 florini. De abia de acum, pe această bază documentară, putem începe să înţelegem relatarea lui

(*Continuare în p. 32*)

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

„O față prelungă și cam palidă, cu fruntea lată, un nas drept și regulat, cu nările foarte largi, o gură zîmbitoare pe-a ie cărei buze voluptoase abia le ascunde o mustață subțire, ochi căprui cu o căutătură plină de dulceață și de finețe, în sfîrșit o barbă castanie, rară și transparentă, ce-i fîlfîie ușor pe piept, iată trăsăturile acelei figuri ce-nsuflă îndată un simpatic respect și pe care o susține cu oareșce mîndrie portul drept al trupului și gugiumanul de samur, așezat cu semeție pe cap".

Cu aceste cuvinte descria Al.I. Odobescu — după un portret de Anton Chladec — chipul unuia dintre reprezentanții de seamă ai culturii românești din a doua jumătate a veacului XVIII: Ienăchiță Văcărescu (c. 1740-1797).

Descendent al unei mari și vechi familii boierești[1], Ienăchiță Văcărescu a îndeplinit înalte funcții în divanurile Munteniei, sub mai mulți domnitori: vistier, mare spătar și chiar locțiitor de domn (caimacam). Înzestrat cu o bogată cultură (cunoștea limbile greacă, latină, turcă, italiană, germană, franceză), a desfășurat și o rodnică activitate cărturărească. Este autorul unei Gramatici (tipărită în 1787), al unor dicționare (rămase în manuscris) român-german, german-român, român-turc și turc-român, precum și al cîtorva producții lirice, fiind unul dintre primii noștri poeți, cu influență considerabilă asupra evoluției ulterioare a liricii românești. Animat de dragostea de țară și de cultura românească, a lăsat un vestit testament versificat, veritabil crez al cărturarului patriot: „Urmașilor mei Văcărești/ Las vouă moștenire/ Creșterea limbii românești/ Și-a patriei cinstire!"

A alcătuit, de asemenea, o Istorie a preaputernicilor împărați otomani, rămasă în manuscris pînă în 1863, cînd Al. Papiu Ilarian a tipărit-o în tomul II al culegerii sale Tezaur de monumente istorice pentru România. Redactată între 1788 și 1794, scrierea cuprinde prezentarea domniilor suveranilor Porții de la 1300 pînă la 1791. Pentru prima parte a scrierii a folosit izvoare otomane, bizantine și moderne (între alții Dimitrie Cantemir și Voltaire). Partea a doua, de după 1757, are un pronunțat caracter memorialistic. Autorul depășește cadrul strict al lucrării — prezentarea vieții și faptelor sultanilor —, făcînd dese referiri atît la istoria țărilor române, cît și a statelor învecinate. În multe pagini, Ienăchiță Văcărescu scrie și despre el însuși: situația familială, călătoriile sale peste hotare, diverse personalități cunoscute etc.

Din partea a doua a acestei Istorii prezentăm un fragment ilustrativ pentru însușirile de memorialist (de altfel, printre puținii la noi în sec. XVIII) ale lui Ienăchiță Văcărescu. Este relatarea călătoriei sale la Viena în 1782, spre a-i aduce în țară pe fiii domnitorului

Viena, 1782:

IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU —

CĂLĂTORIE ÎN SLUJBA PATRIEI

Înaltul demnitar, cărturarul și diplomatul Ienăchiță Văcărescu

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1975.

„Patru zile am şezut în Viena..."

Alexandru Ipsilanti (1774-1782, 1796-1797) fugiţi de-acasă. Fuga celor două beizadele în vîrstă de 16 şi, respectiv, 18 ani peste graniţă ridica şi serioase implicaţii de ordin politic, dat fiind relaţiile încordate dintre Poartă şi Austria (de altfel, Ipsilanti şi-a cerut singur mazilirea cînd a văzut că nu-i poate aduce înapoi). Obţinerea asentimentului suveranului de a nu-i primi pe cei doi fugari să se stabilească în graniţele Austriei (cei doi fugari se opriseră, iniţial, în Transilvania) constituia deci o delicată problemă diplomatică. Ienăchiţă Văcărescu a fost însărcinat cu această misiune tocmai pentru abilitatea sa de diplomat şi relaţiile pe care le avea cu înalte autorităţi din Transilvania.

La Viena, Văcărescu a avut o audienţă la împăratul Iosif II, reuşind, printr-o abilă argumentaţie, să primească asigurarea monarhului că-i va trimite pe cei doi fugari înapoi în ţară, ceea ce constituia o certă reuşită diplomatică. El mai avusese prilejul să se întîlnească cu Iosif II în 1773, la Braşov, unde Ienăchiţă Văcărescu se aflase refugiat, împreună cu alţi boieri, în vremea războiului ruso-turc din 1768-1774 şi cînd făcuse „tergimanlîc" [fusese translator] în timpul întrevederii lui Iosif II cu boierii români şi jupînesele lor.

Savuroase prin limba lor, notaţiile constituie, totodată, o mărturie mai puţin cunoscută a modului în care, în urmă cu peste două secole, un boier român lua contact cu lumea apuseană. Din relatarea sa, răzbate prestanţa cu care Ienăchiţă Văcărescu se înfăţişa înaltilor demnitari de la curtea vieneză, demnitatea cu care îşi reprezenta ţara, abila sa diplomaţie care-i cucerise pe diplomaţii străini. Şi, nu fără undă de umor, notează Ienăchiţă Văcărescu curiozitatea cu care doamnele de la curte îl cercetau şi se minunau de bogăţia straielor sale. Prin aceste însemnări, Ienăchiţă Văcărescu se dovedeşte un precursor al altor relatări datorate unor călători români în ţările europene de la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX, între care un loc deosebit îl ocupă Însemnare a călătoriei mele Constantin [Dinicu] Radovici din Goleşti făcută în anul 1824, 1825, 1826.

În transcrierea textului, după ediţia din 1863, am adoptat normele ortografice şi sintactice actuale, păstrînd însă unele particularităţi stilistice ale autorului. Întreruperile din text le-am marcat cu trei puncte. Intervenţiile explicative din paranteze drepte ne aparţin.

I. LĂCUSTĂ

Într-această vreme [după moartea împărătesei Maria Tereza şi urcarea pe tronul habsburgic a lui Iosif II] se afla domn Ţării Româneşti, tot înţeleptul Alexandru Ipsilanti, care au domnit 7 ani în Ţara Românească. Cu trei ani înaintea mazîliei, mă făcuse pe mine spătar al ţării. La văleatu 1781, august, făcuse după mine spătar pe George Mavrocordat şi logodise şi pe fiu-său cel mai mare, beizadea Constandin. Nu ştiu însă din ce pricină s-au întîmplat ca luminaţii fii ai acestui bun otcîrmuitor, la dichembrie a acestui văleat, să fugă nu numai din curtea părintească, ci şi din Ţara Românească şi să treacă în Ardeal.

Eu ştiind libovul [dragostea] părintesc al domnului ce avea asupra fiilor şi mijlocul cu care-i creştea şi silinţa ce făcea pentru ca să-i strălucească în lume cu procopseală de multe ştiinţe, mai vîrtos văzînd şi multa credinţă cu care se purta domnul Ipsilanti către prea puternica împărăţie, căci am cunoscut în fapt, atît în vremurile vistieriei, cît şi în vremea spătăriei, ce m-am aflat slugind într-această domnie a înălţimei sale, nu am putut să dau la alt fuga acestor două îndestulate odrasle, decît că, deosebi de dascăli elineşti, şi deosebi de hogii turceşti, avea şi dascăli evropei [europeni] şi de limba franţozească şi de limba talienească, oameni vrednici de laudă şi împodobiţi cu multe ştiinţe, şi poate din istoriile geograficeşti luînd sevda [dorinţa] ca să vadă şi ţările Evropei în simţire, şi mijlocul cu care se otcîrmuescu, şi nefiind cu putinţă ca să meargă, sau cu voie împărătească sau cu voia părintească, au cugetat, siliţi fiind de rîvna vederii şi de căldura vîrstii, să meargă cu acest mijloc.

S-au făcut nevăzuţi într-o noapte din palaturile domneşti şi cea mai mare mirare au fost cum au putut trece în a doua noapte călări şi cu două slugi, oameni de fel braşoveni, potecile plaiului Prahovii, carele cu greu le putea trece şi ziua cei ce se călătorea în toată vremea pe dînsele.

Rămaseră părinţii scufundaţi într-o nepovestită şi jale şi temere: şi jale căci pierduse doi fii ce putea fi pierduţi amîndoi şi trupeşte şi sufleteşte de-a pururea; şi temere, căci se afla domn... Înţeleptul domn, după scrisorile, după sfătuirile, după blestemele în cea după urmă, cu care prin mulţi trimişi făcu fiilor săi, pentru a se întoarce, şi fură în zadar... În cea după urmă hotărî să trimită şi soli la Beciu [Viena] pentru aceasta, şi acel hotărît de a merge sol fusei eu...

Deci la dichembrie 26 a văleatului 81 purcesei din Bucuresci cu mitropolitul Grigorie, cu episcopul Rîmnicului, Filaret, cu banul Dimitrie Ghica, cari erau trimişi dimpreună cu mine pînă în lazaretul Timişului [la Timişul de Sus, lîngă Braşov era organizată carantina pentru trecerea în Imperiul habsburgic] pentru a îndemna pe mai sus arătaţii luminaţii coconi să se întoarcă înapoi şi cînd, nu vor vrea, eu să mă duc pînă la Sibiu să fac toate lucrările, doar de voi putea de acolo să fac ca să-i trimită nemţii siliţi şi cînd nu va fi cu putinţă atunci să mă duc la Viena să-mi pun solia în lucrare.

După ce ajunsem la lazaret şi mersem în Braşov, episcopul, banul şi eu făcum multă silinţă spre a-i face să se întoarcă şi nu întîmpinăm lesnirea; prin generalul Aiholtz [von Eicholz, comandantul garnizoanei] al Braşovului, ce-mi era bine cunoscut... făcui multă strădanie să-i iau şi înţelesei însumi că ieşise treaba din mîna lui.

La genarie [ianuarie] 5 a văleatului 82, purcesei la Sibiu. Comandirul Ardealului [generalul von Preiss] îmi era iarăşi cunoscut, cum şi gubernatul [guvernatorul] Brukentan [Brukenthal], făcui toate ce se putură şi cu aceştia şi nu fuse cu putinţă ca să mi se dea.

Deci la genarie 16 purcesei la Beciu cu încă un boer grec, paharnicul Hurmuzache, ce-l trimise domnul acolo ca să meargă împreună cu mine şi cu toate că era o iarnă foarte grea, însă în opt zile am ajuns la Beci. Cărţile de solie se trimiseseră la cancelaria curţii cu secretarul Raicovich.

A doua zi mersei la principul Kaonitz [Anton Wenzel, principe de Kaunitz] ce era mare cancelar al curţii. După ce mă întîmpină cu multe ceremonii şi cu multă cinste, îmi zise să fiu încredinţat că s-au trimis porunci la toţi generalii Ardealului ca să îndemneze pe aceşti doi principi să se întoarcă înapoi. După ce făcui mulţămita cea cuviincioasă şi mă bucurai căci înţelesei că au priceput nemţii că nu este vreun mister deosebit la mijloc, întrebîndu-mă principul Kaonitz cînd pohtesc să aib [am] audienţă la împăratul, eu vrînd să-mi caut treaba cu temei, răspunsei că mă rog să fie îngăduială pînă va veni răspunsul de la Ardeal, pentru ca să vedem şi de s-au întors principii în Valahia, la audienţă să nu mai fac rugăciune împăratului, ci numai mulţumită, iar de nu s-au întors, atunci să-i fac şi rugăciune.

Primi Kaonitz cererea mea şi zicîndu-mi că eu ştiu să-mi caut treaba, mă luă de mînă şi ieşim în sala de asamblée [adunare] unde erau toţi ambasadorii curţilor adunaţi şi cele mai strălucite dame din Viena. Făcui cunoştinţă cu toţi şi mă întîmpinară cu libov şi cu cinste, atita încît ambasadorul Şpaniei mă şi pohti ca să merg la balul ce vrea să dea a doua seară el, după obiceiul ce au la carnavaluri.

Pînă a nu sosi eu la Beci, cu vreo douăzeci de zile mai înainte purcese de la Beci în Italia marele duce al Rosiei, Pavel, ce venise acolea pentru logodna cumnate-si... şi pentru o înnoire a aleanţii ce făcuse aceste două curţi... Într-această seară dar principul Kaonitz ce vrea să-mi arate o blană de samur şi o tabachere cu berleanturi [briliante] ce-i dăduse Granduca al Rosiei găsi pricină cu a-mi lăuda blanele de samur cu care eram eu îmbrăcat (căci obicinuiesc evropeii să arate la aceste o semplicitá şi la oamenii acei ce-i văd întîi, şi pe mine la această asamblée mă descinsese damele şi de brîu, pentru ca să-mi vadă şalul); după lauda ce-mi făcu principul blanelor mele, mă întrebă de ce preţ sînt samurii. Îi răspunsei. Îmi zise: să-ţi arăt o blană de samur ce mi-au dăruit moştenitorul Rosiei şi mă rog să mi-o preţuieşti. Aduse blana şi o puse p-un biliard. Eu înţelesei pentru ce mi-o arată şi cum că nu era scoposul [scopul]

prețuirea. Îi răspunsei cum că blanele de samur, nici cînd este soare, nici cînd este noapte nu se pot prețui bine; această blană însă, socotindu-se locul de la care s-a dat și locul la care s-a dat, nu are preț și eu de-aș fi văzut-o și ziua, nu sînt destoinic ca să o prețuiesc. Cu acest fel de întrebări și răspunsuri am trecut acea noapte la un ceas după 12 și așa m-am întors la gazda mea.

A doua zi duminică, am primit cu stafetă înștiințarea de la București că s-au mazilit domnul Țării Românești, Alexandru Ipsilanti... și cum că s-a făcut domn Nicolae Caragea, tergimanul [translator, tîlmaci] divanului împărătesc, și Mihalache Suțul, ce era capuchehaia țării, s-a făcut tergiman. Și mai se scria de către mitropolitul țării și de către boierii de la București, cum că devreme ce sînt și eu orînduit caimacam și mi se cuprinde numele în fermanul împărătesc de căimăcămie, să las toate trebile acolo și să viu la București cu ștafetă.

Întîi, am mers la conte Cobensel [Coblenz] ce era vicecancelar și dimpreună cu dînsul am mers la principul Kaonitz și i-au dat această vestire... deci fiindcă eu sînt orînduit un locotenent al domniei la regență face trebuință să purced. Mi-au zis: că nu pot să purced pînă nu voi lua audiență de la împăratul. Și îndată au făcut tallhîsu [raport] înscris la chesarul pricina. Și eu de acolea m-am dus pe la toți ambasadorii de i-am cheretisit [felicitat] cu bileturi și întorcîndu-mă la gazdă să prînzesc au venit toți ambasadorii la mine de m-au cheretisit cu bileturi. Monsiu Bretaliu [De Breteuil] ambasadorul Franciei, ce era un om cu un deosebit duh, în bilet mi-au făcut și chemare ca să merg în a treia seară și la balul său, socotind că voi ședea la Beci și-mi făcea mai multe ceremonii decît toți... N-au ținut însă acestea mult, că peste trei ceasuri au ieșit talhîsul buiurdisit [cu poruncă] de la împărat către șambelanul cel mare, ca să mă înștiințeze să merg a doua zi la curte să-mi dea audiență la 10 ceasuri.

Într-această seară am mers la balul solului Spaniei unde erau toți cei mari ai Beciului, pînă și arhiduca Maximilian, fratele chezarului, ce este acum elector al Coloniei [Köln].

A doua zi la zece ceasuri, am mers la curte și intrînd în curtea dintîi cu careta, căci în curtea a doua numai familia împărătească intră, m-am dat jos la scară și m-am suit într-un foișor cu stîlpii de marmură ce-i țin lei în spinare. Într-acea curte, dintr-ai curții nu se vedea nici pasere, decît numai acei ce sînt orînduiți a primi audiență, de vreme ce guardia de ostași este afară din curte.

Am trecut într-o sală unde am găsit unul din guardia corpului cea nemțiască care și m-au întrebat de sînt eu boierul de la Valahia, și a căzut înaintea mea, rămînîndu-mi slugile aici. Am mai mers două săli pînă la ușa divanului împărătesc... și am trecut prin divan ce se numește sala de audiență... Această sală de o parte are ferestre și de o parte are ferestre de oglinzi. Dintr-această sală am trecut în alta... Dintr-aceea am intrat într-o cameră mare unde păzea la ușa cabinetului chesarului un dejur-șambelan cu cheie, care acesta era și general. Ne-au primit cu cinste și ne-au poftit cu ceremonie să așteptăm puțintel pînă va da veste împăratul și mergînd se întoarse în grabă, căci împăratul era într-alt cabinet și mai înainte; ne spuse: „Acum iese". N-apucă să sfîrșească vorba și că sună un clopoțel și îndată se repezi șambelanul și trase de la perdea un cloș [cordon] de fir și se ridică perdeaua și-mi făcu semn să intru în casă.

Intrînd, la ușă, văzui pe chesar în mijlocul casii, făr de capelă, în picere și de loc [imediat], călcînd doi pași, am îngenunchiat turcește și puindu-mi capul în pămînt, vrînd să-l aridic, m-am pomenit cu mîna chesarului la cap, zicîndu-mi că nu face trebuință de această ceremonie și să mă aridic și vrînd să-i sărut mîna au tras-o și m-au cunoscut de cînd mă văzuse la 73 la Brașov și îndată mi-au zis: „Sinior Vacarescule, dumneata în Viena cum au fost cu putință a veni, afîndu-te și consilier al principatului"? Am răspuns cu multă smerenie... M-a întrebat: „Pentru ce pricină au dositu?" [s-au ascuns, cei doi fii ai lui Ipsilanti]. Am răspuns că: „De se dă pentru vreun rău, răul nu este altul decît multa îndestulare și răsfățiciune". M-a întrebat: „De au duh și ce cugetează?" I-am arătat că duhul i-au îndemnat să facă această pornire, iar cugetul nu urmează a fi altul decît a se învrednici la mai multă îndestulare decît ceea ce au avut în Valahia. Mi-a răspuns că: „Aici aceasta nu se dobîndește așa lesne, ci și cu slujbă multă și cu vreme prelungită", și-mi zise: „Pot avea vreun venit al lor deosebit de undeva?" Îi arătai că „Cine dosește de la noi este lege a pierde și cîte nemișcătoare are". Îmi zise: „Și cum au socotit că pot trăi aici; aici slujesc principi din Germania cu 20 florinți leafă pe lună, dar trăiesc cu rentele de la casele lor". Am răspuns că „De ar fi putut ști aceasta, poate n-ar fi făcut această îndrăzneală, ci rîvna ca să vadă lucruri ce nu putea vedea cu voie, și tinerețile i-au făcut a face această pornire care, deosebi de văzută întristarea ce au adus părinților lor, au pricinuit și o gîndită necinste patriei noastre".

Îmi răspunse că „Au trimis porunci pe la generalii Ardealului să-i îndemneze a se întoarce în țară". Răspunsei că „Este și rușinea și necinstea ce [ei] socotesc că pot avea de se vor întoarce, care numai cu îndemnare nu-i va lăsa să se întoarcă de nu vor fi siliți. Îmi zise: „Cînd îi voi sili, ating azilul împărăției". Răspunsei că „Azilul tuturor împăraților este cinstea împăraților... iar cînd dosește cineva de la bine, pentru a nu petrece bine, din neștiință numai și fără nici o vină, și mai vîrtos pentru a pricinui și altora rău, acela cînd nu se va întoarce silit, atunci se ating canoanele azilului, căci este lucrul împotriva lor și azilul pentru a-și păzi însușirea lui, însuși se silește din canoanele lui să silească întoarcere aceluia". Mi-a zis: „Bravo, dumneata îmi gră-

ieşti cu duh şi cu dreptate, dar cum pot să fac tot trupul ostăşesc să ştie aceasta?"

[În continuarea discuţiei, „chesarul" făgăduieşte să nu-i ţină pe cei doi fugari în ţara lui şi să-i trimită înapoi în Valahia].

„M-au cheretisit de căimăcămie şi m-au întrebat pentru mazîlie, mi-au făcut multe întrebări de Ţarigrad, de Valahia, de obiceiuri şi altele, ţinîndu-mă două ceasuri şi mai bine. Şi răspunzînd la toate după cuviinţă, i-am spus că mă rog să aib voie să purced, căci mă grăbesc şi m-am rugat să aib îndoite pasioporturi [paşaporturi] şi de drumul Sibiului şi drumul Timişivarului [Timişoarei]. „Le vei avea" mi-au zis. Şi mai stînd puţintel, ne-au zis: „Vă urez, bună călătorie", şi noi făcînd mulţămita cu îngenunchere s-au tras la cabinet şi aşa am ieşit din lăuntru, căci nu poate ieşi nimeni de la audienţă din cabinet pînă nu se trage însuşi întîi.

După ce am ieşit din lăuntru, am mers la gazdă şi la masă încă aflîndu-mă au venit un cancelist de la cancelaria curţii şi mi-au adus două pasioporturi, precum cerusem la împăratul şi deosebită poruncă către generalul Zetfis, comandirul Timişivarului, cu poruncă ca, de voi merge la Timişivar, să-mi dea zece husari cu cai de poşte împărăteşti să mă duc pînă la hotar. Şi aşa sculîndu-mă de la masă, am mai şezut pînă au înoptat şi seara, la şase ceasuri nemţeşti am ieşit din Viena..

Patru zile am şezut în Beci numai şi purcegînd am sosit la Timişivar şi de acolea... am lăsat acel drum ce-mi era mai îndemînă şi mai aproape să intru în ţară şi am venit pe la Sibiu. ■

VLAD ŢEPEŞ ŞI „CASTELUL PIATRA CRAIULUI"

(Urmare din p. 27)

Michael Beheim despre împrejurările capturării lui Vlad vodă Ţepeş. Însă, pentru întregirea elementelor din care credem că se poate recompune „scenariul", trebuie făcut apel şi la un alt gen de izvoare, anume despre modul în care se efectua practic trecerea în Ţara Românească lîngă castelul Piatra Craiului, pe vechiul drum comercial care lega Braşovul de Cîmpulung şi Tîrgovişte. Am spus deja că şi astăzi se poate vedea cum, sub zidurile înalte încă de 3-4 metri, urmele drumului se disting clar, săpate în stîncă, şi că ele se întrerup brusc la buza prăpastiei din partea de miazăzi a ruinelor. Iată acum ce scria un călător străin, Jacques Bongars, care a trecut pe acolo în anul 1585: „Aproape la o leghe de castel [Bran], pe culmea muntelui este o cruce care desparte Transilvania de Ţara Românească. Am prînzit pe cîmp, puţin mai departe şi apoi am trecut la coborîre peste o stîncă numită Piatra Craiului [în original: *Konigstuhl* — o eroare, în loc de *Königstein*] pe unde trăsurile sînt coborîte cu funiile". Similar descrie trecerea, în 1595, Filippo Pigafetta. După ce semnalează că, la părăsirea Transilvaniei, vama se plăteşte la Bran, el spune următoarele: „...De aici, prin căi înguste, dar pe care pot merge totuşi carele, am trecut culmea muntelui înalt şi stîncos peste care sînt trase carele, cu ajutorul funiilor şi am ajuns la tabăra aşezată pe rîul Dîmboviţa". Aşadar, de sus, din vîrful stîncilor pe care se afla cetăţuia şi drumul medieval venind de la Braşov şi Bran, trăsurile şi carele erau lăsate jos; în Ţara Românească, cu ajutorul funiilor...

Un „scenariu" complet

Să ne întoarcem acum la relatarea lui Michael Beheim despre prinderea lui Vlad vodă Ţepeş. Avangarda oştirii ce trebuia să pătrundă în Ţara Românească a înaintat pînă la castelul Piatra Craiului, în care, aşa cum am văzut, se găsea o garnizoană ce asculta de regele Matiaş Corvin. Era ultimul punct întărit de care acesta dispunea. Afirmaţia lui Beheim că Ţepeş şi cavalerul Jan Jiskra au apucat să înainteze în Ţara Românească preţ de „şase mile" se referă probabil la vechiul hotar, de lîngă Bran, din vremea bunicului său. Oricum, el, vodă Ţepeş, „credea că ar fi la el acasă" deoarece, într-adevăr, sub ochii săi se întindea Ţara Românească şi nu mai avea decît de coborît de pe stîncile de lîngă castel. Este sigur că ordinul secret de a-l ataca aici a avut în vedere tocmai acest din urmă obstacol. Fiindcă este absolut îndreptăţit să presupunem că o parte din oamenii săi au fost chiar, intenţionat, lăsaţi să coboare la poalele stîncilor. Astfel, rămas numai cu puţini oşteni, domnul român a putut fi atacat cu depline şanse de succes.

În încheiere, dorim să subliniem că nici cei ce au studiat direct trecutul ruinelor fortificaţiei de deasupra satului Podu Dîmboviţei nu s-au folosit de menţiunea din „poema" lui Michael Beheim. Şi totuşi acest izvor pune în lumină cel mai însemnat eveniment din istoria acestui loc. ■

PLANŞELE NOASTRE

Din creaţia graficianului Alexandru Asachi, despre care Gh. Oprescu, în **Grafica românească în secolul al XIX-lea,** vol. I, Bucureşti 1942, nota: „Fiul şi colaboratorul cel mai de aproape al lui Gheorghe Asachi... El desenează şi litografiază cea mai mare parte a ilustraţiilor din almanahurile publicate de părintele său. Continuă, pentru cîţiva ani, seria acestor almanahuri şi după moartea bătrînului": 1) Locuitori din Dacia; 2) Genovezi la Chilia şi momente din istoria Moldovei aşa cum le-a imaginat în ilustraţiile la nuvela **Petru Rareş** de Gh. Asachi; 3) Ambasadorul împăratului Germaniei la Suceava; 4) Voievodul şi mama sa; 5) Plecarea lui Rareş la Suceava...; 6) În minele de la Rodna; 7) Convenţia cu Ştefan Mailath, voievodul Transilvaniei; 8) Întîlnirea cu regina Isabela Zapolya **(În Bucureşti, acum 50 ani,** p. 48)

1

ALBUM

de grafică istorică românească

2

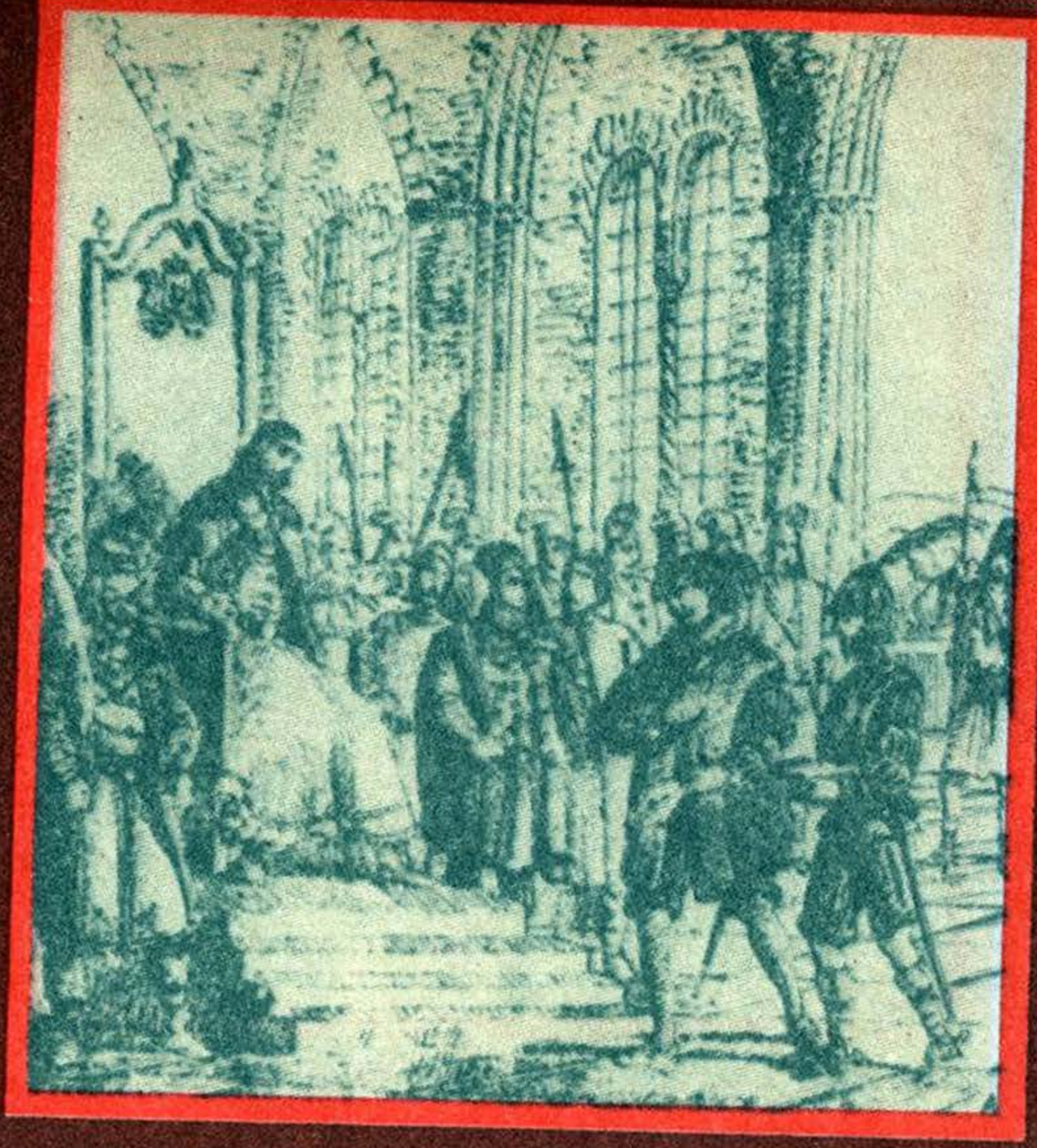

3

4

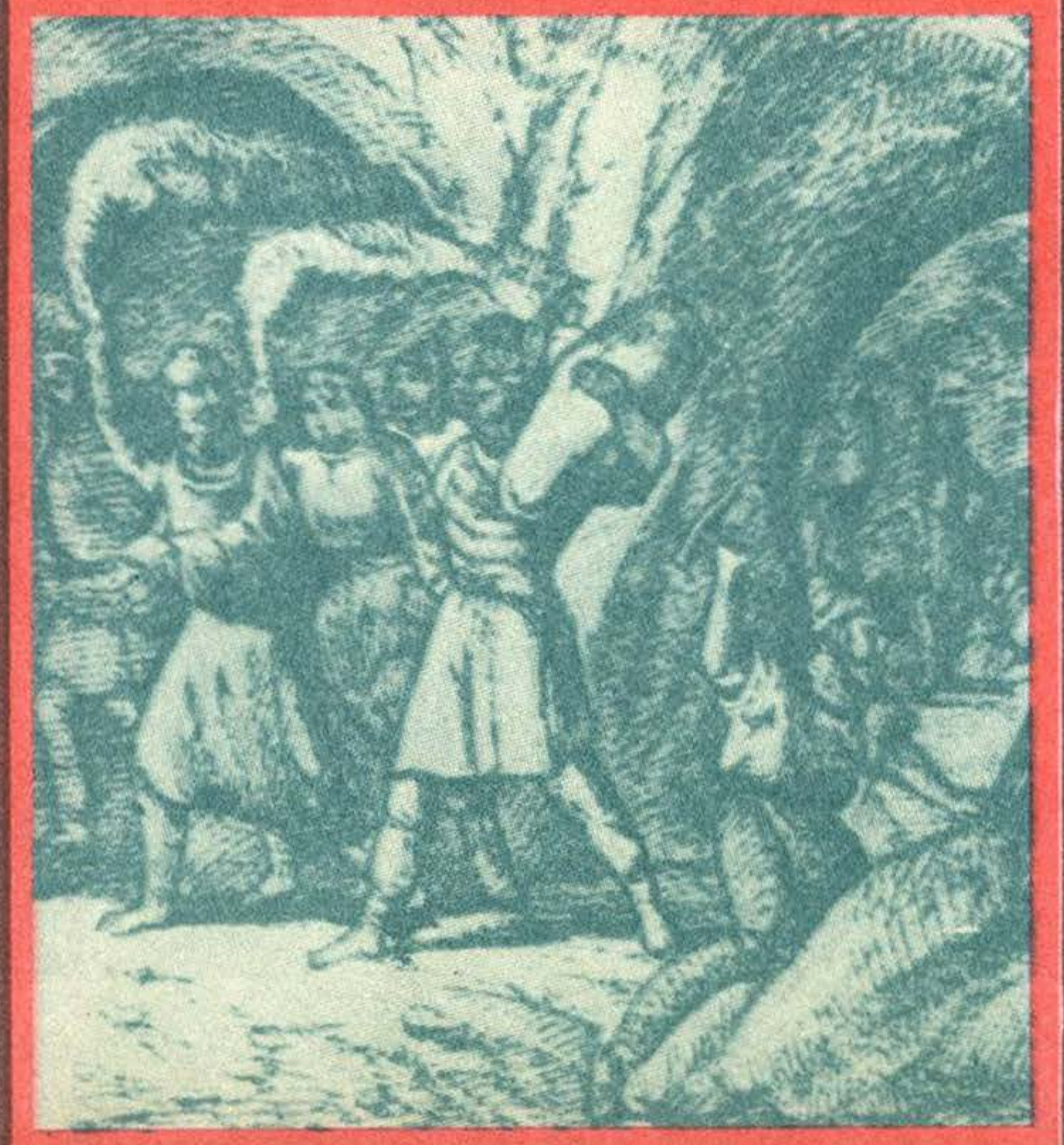

7

8

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXVII)

ION POPESCU-PUȚURI

Renașterea, cu bogăția ei de realizări artistice, culturale, științifice, a înregistrat și pe planul istoriografic un remarcabil avînt. Redescoperind cultura antichității, umaniștii au redescoperit și multe din scrierile istorice, care au îmbogățit considerabil informațiile oamenilor evului de mijloc asupra anticilor, au îngăduit cunoașterea unor popoare și evenimente istorice a căror existență fusese acoperită de uitare. În preocupările învățaților, realitățile lumii romane și greco-elenistice au predominat, firește, dar, alături de ele, un interes tot mai susținut l-a trezit și cunoașterea istoriei unor popoare din categoria acelora pe care anticii le considerau „barbare". Învățați germani, din țările nordice, din Spania, ș.a. s-au arătat interesați de descifrarea originii popoarelor din care făceau parte, apelînd pentru aceasta la izvoare istorice, vestigii monumentale, legende și tradiții. În căutările lor, unii dintre acești istorici s-au străduit să demonstreze originea (cît mai îndepărtată în timp și cît mai nobilă) a propriilor popoare și să le pună pe acestea într-o lumină cît mai favorabilă în raporturile lor cu alte neamuri. Așa s-a ajuns, de pildă, ca în reconstituirea istoriei germanilor, Heinrichus Pantaleonis să încerce să demonstreze, cu argumente ce țin adesea de domeniul legendei, descinderea germanilor chiar dintre urmașii lui... Adam și Eva. *Cartea eroilor națiunii germane*[1], alcătuită de el în două variante (latină și germană), cuprinde, adunate laolaltă, personalități ale lumii geto-dacice (începînd cu Dacus, considerat însoțitor al lui Tuiscon, veche zeitate germană, fiul Cerului și Pămîntului, creator al oamenilor și continuînd cu Zamolxis, Dromichete, Burebista, Deceneu, Decebal), ostrogote și vizigote (Ermanarich cel Mare, Theodoric, Athanaric ș.a.), teutone, alamane ș.a.m.d.

În Spania, unde existau încă urme ale stăpînirilor vandale și vizigote, cărturarii vremii erau și ei preocupați (într-o epocă în care dominația maură stăruia încă în unele părți ale peninsulei iberice) de descifrarea originilor îndepărtate. Un Rodrigo Jimenez de Rada, autor al unei *Istorii a goților*, scrisă în anul 1243, sau un Antonio de Nebrija (1441-1522) — profesor de istorie la universitățile din Salamanca și Alcala — alcătuiau lucrări în care vorbeau de strămoșii Boruista și Dicineo, Dorpaneo și Decibalo. Folosind drept surse de inspirație scrierile lui Paulus Orosius, Paulin de Nola și Isidor de Sevilla — autori din primele veacuri ale erei noastre — ei menționau, de asemenea, încercarea lui Regalianus, descendent al lui Decebal (cum își spunea și cum îl recunoșteau contemporanii săi din sec. III), de a se urca pe tronul cezarilor de la Roma.

În partea opusă a continentului, în peninsula scandinavă, alți cărturari precum Carolus Lundus de la Universitatea din Uppsala, vedeau și ei în mitul zamolxian un model de morală, pe care îl reluau, considerîndu-l ca aparținînd și strămoșilor îndepărtați ai popoarelor scandinave.

Preluarea istoriei geto-dacilor și a personalităților care le ilustraseră trecutul nu era întîmplătoare. Geto-dacii oferiseră încă din antichitate adevărate exemple de vitejie și eroism, dragoste de libertate și principii morale, erau posesori ai unei înalte concepții despre lume și univers — calități pe larg evidențiate în scrierile lui Plutarh, Diodor din Sicilia, Herodot, Dio Cassius, Dion Chrysostomos, ale căror opere cunoșteau o tot mai largă răspîndire. Informațiile lui Cassiodorus, ale lui Iordanes și ale altor istorici din prima jumătate a mileniului I, care afirmau că geții și goții ar fi fost unul și același popor, au găsit un deosebit răsunet în rîndul istoricilor germani, care prezentau astfel pe geto-daci ca fiind proprii lor strămoși. În chip asemănător, danezii se considerau descendenți ai dacilor (pe care îi numeau dani).

Noi izvoare istorice erau căutate cu stăruință de acești luminați cărturari, care, cu mijloacele lor și adesea anevoios, dar totdeauna bine intenționat, căutau să facă lumină în noianul de informații ale cărturarilor antici, nu o dată imprecise și contradictorii. Am menționat deja susținuta activitate a cărturarului elvețian, născut la Basel în 1522, Heinrichus Pantaleonis, care după studii ale limbilor clasice precum și de matematică, teologie și științe naturale, la diverse universități germane, a optat pentru medicină. În cele din urmă s-a dedicat însă istoriei, ostenindu-se, în același timp, cu scrieri politice, geografice ș.a.m.d. Și asemenea lui, mulți cărturari umaniști aveau preocupări multilaterale. Lucrarea lui Pantaleonis, *Cartea eroilor națiunii germane*, a fost mult timp una din cele mai cunoscute lucrări de istorie a popoarelor germane.

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1980.

Spre sfîrşitul sec. XVI şi mai ales în primele decenii ale veacului următor, un alt cărturar s-a aplecat asupra originilor îndepărtate ale poporului său. Se numea Philip Cluver şi este cunoscut îndeosebi sub numele său latinizat Cluverius, cu care şi-a semnat lucrările. Născut la 1580, a fost iniţial anticar şi geograf, făcînd studii în Ţările de Jos la Universitatea din Leyden, unde l-a avut ca profesor pe Joseph Sadliger.

Paşii l-au purtat însă spre o viaţă aventuroasă, fiind o vreme soldat, după care s-a reîntors la cercetarea ştiinţifică. În 1616, Universitatea din Leyden i-a acordat un stipendiu pentru continuarea cercetărilor sale ştiinţifice. Şi, într-adevăr, în cei şapte ani pe care i-a mai trăit, Philipus Cluverius a elaborat studii de mare valoare documentară, *Germania antiqua* (1616), *Introductionis in Universam geographiam tam veteris quam novam, libri sex* (Introducere în geografia universală atît cea veche cît şi nouă în 6 cărţi) — lucrarea fiind publicată în anul 1629 şi cunoscînd nu mai puţin de 26 ediţii.

Împletirea istoriei cu geografia nu era nici ea întîmplătoare, cărturarii vremii străduindu-se să identifice locuri şi regiuni geografice menţionate de antici. Efortul de descoperire a unor documente cartografice era, din aceste motive, bine venit. Se cunoşteau lucrările geografice ale lui Ptolemeu şi Strabon, hărţile lui Agrippa şi ale lui Pomponius Mela, căutîndu-se însă mereu alte şi alte surse cartografice. Un exemplu edificator îl reprezintă *Tabula* sau *Harta lui Peutinger* — un itinerar al drumurilor Imperiului roman, alcătuit între anii 251 şi 271, cuprinzînd o seamă de detalii privind locuri şi regiuni în perioada de început a marilor migraţii ale popoarelor. Cele 12 foi care alcătuiau această hartă fuseseră descoperite de umanistul Conrad Celtes, care depusese manuscrisul în anul 1507 la consilierul Conrad Peutinger din Augsburg. Manuscrisul nu era cel original, ci o copie a lui din sec. XI-XII. După numeroase peripeţii, acest document cartografic, rămas în istorie cu numele păstrătorului său, *Tabula Peutingeriană* a ajuns la biblioteca imperială din Viena, importanţa lui pentru istoria noastră fiind deosebită, întrucît descrie mai multe itinerarii prin Dacia, la jumătatea veacului III.

În pofida unor exagerări, erori sau interpretări forţate, aceste lucrări alcătuite în perioada Renaşterii au importanţă documentară deosebită. În acest sens le-a folosit în scrierile sale şi istoricul Carlo Troya, în documentata sa lucrare *Storia d'Italia nel Medio Evo*, autor ce s-a apropiat cu dragoste şi interes de trecutul îndepărtat al românilor, încercînd să descifreze — potrivit concepţiei sale istorice — unele aspecte legate de evoluţia istorică începînd de la cele dintîi prezenţe ale geto-dacilor în istorie şi continuînd pînă în primele veacuri ale erei noastre. Din bogatul în date, evenimente şi sugestii, indice cronologic alcătuit la capitolul *Faptele geţilor sau goţilor* prezentăm noi pagini.

Fără îndoială, afirmaţiile făcute de aceşti autori, unele preluate şi de Troya, altele amendate vehement de istoricul italian, trebuie înţelese nu atît în litera lor, cît mai ales ca eforturi de investigare şi înfăţişare a istoriei unor îndepărtate epoci istorice. Este, în fond, una din datoriile fundamentale ale istoricului dintotdeauna şi de pretutindeni.

Perioada 6: Vizigoţii in Gallia şi in Spania; Ostrogoţii supuşi hunilor lui Mundich şi Attila

Înainte de a ne referi la vizigoţi şi ostrogoţi, trebuie să menţionăm pe goţii sau dacii lui Ermanarich, răspîndiţi pînă spre Marea Baltică şi care au trecut în Suedia.

409/410 Noii capnobati, din miază-noapte, sînt asemănători cu preoţii geţilor descrişi de Posidonius. (Vezi anul 129 î.e.n.) Ibid.

409/410 Lipsa guidrigildo-ului de origine germanică la goţii din Scandinavia şi din primele culegeri ale vechilor lor legi. Ist.I., pp. 957-958; Tab. Cron., pp. 423-425.

409/410 Iordanes consemnează existenţa unor aşezări ale ostrogoţilor în Scandinavia. Se pune întrebarea dacă alfabetul lui Ulfilla a pătruns în Scandinavia! Goţii sînt semnalaţi şi în insulele Britanice. Tradiţii asupra originii gotice a pictilor. Ist. I., pp. 960-965; Tab.Cron., pp. 426-429.

409 Unimund, fiul lui Ermanarich cel Mare din neamul Amalilor, supus de huni ar fi învins, se spune, pe suebi. Lasă regatul ostrogoţilor nu lui Sigismund, care poate că murise înaintea sa, ci lui Torrismund, care a dat naştere lui Berismund, tatăl lui Viteric din neamul Amalilor. Între timp de la Vinitar, vlăstar din aceeaşi spiţă a Amalilor care fusese omorît de hunul Balamer, au rămas trei copii. Urmaşul unuia dintre aceştia a fost Teodomir, tatăl lui Theodoric, regele Italiei. Ist. I., pp. 965-968; Tab. Cron., pp. 429-430.

409 Menţiuni despre goţii psatirieni şi buccellari. Ştiri despre episcopul Selina, discipolul lui Ulfilla. Ibid.

409/410 Alanii, suebii şi vandalii trec în Spania şi o devastează, Ist. I., pp. 971-973; Tab. Cron., pp. 431-432.

411 Paulus Orosius afirmă că goţii erau acelaşi popor cu goţii şi distinge Dacia de Germania plasînd aici Goţia (Dacia ubi nunc est Gothia), Ist. I., pp. 984-997; Tab. Cron., pp. 437-448.

411 Moare Torrismund din neamul Amalilor, regele ostrogoţilor, iar fiul său Berismund, împreună cu nepotul Viteric plănuiesc să fugă din regatul lor stăpînit de fapt de huni. Ibid.

412 Ataulf, cumnatul lui Alaric din neamul Baltilor, părăseşte Italia după ce o supune la noi devastări şi ca urmare a înţelegerilor încheiate cu împăratul Honorius, care trimite pe vizigoţi să lupte împotriva barbarilor ce prădau în Spania şi Galiia. Ibid.

414 Sigesarius, episcopul got din şcoala lui Ulfilla, pleacă cu vizigoţii în Spania. Ataulf nutreşte visuri măreţe, de a da o ultimă lovitură Imperiului; dar în cele din urmă se căsătoreşte cu [Galla] Placidia, sora împăratului Honorius. Ibid.

415 Ataulf moare la Barcelona. îl urmează la conducerea vizigoţilor Singeric şi, după şapte zile, Vallia, un nobil vizigot. Ibid.

417 Berismund şi Viteric din neamul Amalilor găsesc adăpost la regele Vallia fără a face acestuia cunoscut rangul lor nobil. Ist. I., pp. 1001-1006; Tab. Cron., pp. 451-453.

417 Theodoric I, din neamul Baltilor, urmează lui Vallia în regatul vizigot şi el onorează, cu toate că nu-l cunoaşte, pe Berismund şi pe Viteric din spiţa Amalilor. Ibid.

417 Convertirea burgunzilor la creştinism. Se alcătuiesc vechile lor legi [Lex Burgundica] în care nu mai apare guidrigildo-ul de origine germanică. Ibid.

420 Avitus trimite soli la Theodorie, regele vizigoţilor, legînd priete-

nie cu ei. Ist. I., p. 1017; Tab. Cron., p. 459.
428 egele Genserlcconduce pe vandali în Africa, Ist. I., pp. 1036-1037; Tab. Cron., pp. 469-470.
429 Goții sînt uciși de Aetius în Galilia. Victoria acestui general roman asupra lutnngilor, popor gotic. Ist.I., pp. 1039-1040; Tab. Cron., pp. 470-475.
430 Limba gotică sau ulfiliană, se răspîndește în regiunile de la Rin și Dunăre. Importante dovezi în legătură cu aceasta aduse de Walafried Strabus [cel Sașiu, istoric de origine gotă (808-849), profesor al lui Carol Pleșuvul, împărat al francilor]. Ibid.
430 Războiul hunilor și al regelui lor Uptar împotriva burgunzilor din Alsacia. Ibid.
436 Hunii condași de Attila, aliați cu Aetius, distrug regatul burgunzilor stăpînit de Gunterius, fiul lui Gibica, erou al Poemei Nibelungilor, Ist.I., pp. 1054-1056; Tab. Cron., pp. 483-485.
445 Burgunzii lui Gunterius și alți burgunzi se stabilesc în Savoia sub Gundeuc, fiul lui Gunterius. Ist. I., pp. 1134-1136; Tab. Cron., pp. 513-514.
446 Gepizii, popor gotic și regele acestora Arderic se supun lui Attila. Ist. I., pp., 1140-1141; Tab. Cron., p. 516.
449 Iutii sau vitti din Iutlanda sînt — oare — același neam cu goții duși de Ermanarich la Marea Baltică? Noi dovezi asupra faptului că pentru acești goți Dania și o parte din Suedia s-au numit Dacia. Iutii și anglo-saxonii năvălesc în Anglia, Ist. I., pp. 1147-1150; Tab. Cron., pp. 549-552.
451 Aetius obține, prin mijlocirea lui Avitus, ajutorul vizigoților și al regelui acestora Theodoric I din neamul Baltilor, împotriva lui Attila care năvălește în Gallia. Berismund din spița Amalilor, care urăște pe huni, vine, poate, acum la Tolosa, în sprijinul lui Theodoric, Ist.I., pp. 1181-1198; Tab. Cron., pp. 530-533.
451 În aceeași vreme, fiii lui Vinitar din neamul Amalilor și alți conducători din aceeași familie urmau pe Attila împreună cu ostrogoții și cu gepizii regelui Arderic. Din rîndul acestora făceau parte și Andagis, fiul lui Andala și tatăl lui Guntigis, numit și Baza. Ibid.
451 Andagis din neamul Amalilor ucide pe Theodoric I din familia Baltilor în lupta de pe cîmpiile Catalaunice, în care Aetius și vizigoții au obținut victoria asupra lui Attila. Ibid.
451 Torrismund din familia Baltilor urmează tatălui său Theodoric I. Ibid.
453 Moartea lui Attila.
453 Torrismund este ucis de frații săi, dintre care, unul sub numele de Theodoric II, îi succede la domnie; acesta era discipolul lui Avitus și prieten al romanilor „sprijinul și salvarea neamului roman" [cum era numit de contemporani], Ist. I., pp. 1223-1227; Tab. Cron., p. 545.
453 Baiavarii sau bavarii sînt considerați de Iordanes, popor germanic, deoarece practicau guidrigildo-ul, ca și longobarzii. Ibid.
453 Arderic, regele gepizilor, învinge pe fiii lui Attila în bătălia de la Nedao. Imperiul hunic de la Dunăre se destramă. Arderic se stabilește în vechea Dacie a lui Traian. Cei trei fii ai lui Vinitar din neamul Amalilor se opresc, cu ostrogoții lor, în Pannonia. Popoarele tributare lui Attila își redobîndesc libertatea și se împrăștie în multe regiuni. Unele semințII trec în slujba romanilor. Ist. I., pp. 1206-1213; Tab. Cron., pp. 539-540.
453 Candaces din neamul Amalilor, fiul lui Guntigis, numit și Baza, domnește asupra unei părți a sciților, sălagarilor și alanilor, scăpați de sub stăpînirea urmașilor lui Attila. El are drept secretar pe Peria, care nu este altul decît bunicul istoricului Iordanes. Ibid.
453 Creștere nnmerică a goților numiți minori, adică a celor credincioși lui Ulfilla, în Tracia, Ibid.
453 Vidiorii sau vivivarii, ori, altfel spus, resturile multor popoare și poate chiar goți, se stabilesc la gurile Vistulei. Ibid.
455 Theodoric II susține pe Avitus să obțină titlul imperial; și obține acest lucru. Ibid.
455 Vandalii prădă oma. Ibid.
456 Gundeucus, fiul lui Gunterius și regele burgunzilor obține de la magistrații Imperiului, acordul de a se extinde în Gallia. Ist. I., pp. 1230-1231; Tab. Cron., p. 547.
456 Fiii lui Attila luptă împotriva fiilor lui Vinitar, Valamir, Teodemir și Videnir, Ist.I., p. 1236; Tab. Cron., p. 549.
456 Se naște Theodoric fiul lui Teodemir; acest Theodoric va fi apoi regele Italiei. Ist.I., pp. 1236-1237; Tab. Cron., p. 549.
471 De la nașterea lui Theodoric mi se pare inutil să continui a vorbi despre istoria gotică a ostrogoților, care va fi descrisă în Istoria Italiei. Aici rog să se recitească cele ce am spus la anul 430 în legătură cu răspîndirea limbii ulfiliene sau getice, în Germania meridională. Ist.I., pp. 1284-1285; Tab. Cron., pp. 568-569.
475 Videmir, văr cu Theodoric din spița Amalilor, pleacă cu o parte dintre ostrogoți, în țara vizigoților. Ist. I., p. 1313; Tab. Cron., p. 575.
477 Enea din Gaza [filosof neoplatonician din sec. VI] amintește sacrificiile pe care în vremea sa unii goți sau geți neconvertiți la creștinism și rămași dincolo de Dunăre le mai aduceau lui Zamolxis. Ist.I., vol. II, pp. 41-42. Cine ar putea să creadă că limba gotică a lui Ulfilla nu a fost răspîndită de Berimund (vezi anul 417) și îndeosebi, de către oastea gotică a lui Videmir din neamul Amalilor, în Gallia și în Spania? Limba adică cea care s-a vorbit și s-a scris în Italia de către ostrogoți: Limba din care avem splendide monumente (și mă refer doar la Italia), în Codex argenteus al Evangheliei Ulfiliene de la Upsala, în Papirusul de la Arezzo și mai cu seamă în cel de la Neapole; ca și în Calendar, în Omiliile ostrogoților și în toate celelalte scrieri ulfiliene, publicate de Mai și Castiglioni. Foarte docții autori Maurini ai Noului tratat de diplomatică (1, 706.A. 17) au negat existența unor scrieri ulfiliene în Spania. Dacă nu s-au găsit se vor găsi. În Italia s-au descoperit destul de tîrziu. Acum oîtăva vreme mi-a căzut în mîini, un mic Comentariu al unui autor anonim, publicat de învățatul Bonaventura Vulcanius, socru al savantului Giuseppe Scaligero[1] și care nu se îndoiau, nici unul, nici celălalt, că anticii geți s-au numit apoi goți. De aceea Vulcanius își intitula broșura Despre scrierea getică sau gotică și Giuseppe Scaligero, dorind să laude această ostenească adăuga, cu cîteva versuri proprii, că limba gotic era getica în care Ovidiu a compus la Tomis un poem. Ceea ce am notat mai cu osebire în Anonimul lui Vulcanius, au fost niște versuri ale unui autor necunoscut în legătură cu creatorii alfabetului de la Moise încoace. Conchide poetul. Gulphilas [Ulphila] a folosit ultimele litere ale geților, pe care le vedem.

Deci, nu numai că autorul acestor versuri considera pe goți drept geți, dar afirma că alfabetul ulfilian, cunoscut de el, era ultimul; acesta fără a face vreo mențiune la un alfabet germanic. Necunoașterea autorului acestor narațiuni nu-i scade autoritatea; dar iată, descopăr că el era Sf. Eugeniu cel Tînăr, episcopul de Toledo, care a trăit la jumătatea sec. VII sub regii vizigoți Cindasvind și eceavind. Nu îndestul de onoratul Pater Sirmondus, publica în 1618 Cîntecele sale și în acestea, la rîndul cu mențiunea 20 se citește versul care îmi stimulase atît de mult curiozitatea. Alfabetul gotic era deci răspîndit în Spania în rîndul vizigoților din veacul VII; și Eugeniu Toledanul îl vede folosit în zilele sale. Aceasta este limba lui Ulfilla, despre ale cărei bogății aud că se povestesc astăzi minunății de către [frații] Grimm și alți oameni învățați, pre um și de către Maiș l Castiglioni. Pentru goții aceștia eu mă mulțumesc cu Cassiodor, care în plin Senat comenta (și poate să fi fost cît se poate de lingușitor) „bogăția limbii materne a Amalasuntei.

[Fiica lui Teodoric cel Mare a condus regatul ostrogoților din Italia pînă în anul 532 î.e.n., pe timpul minoratului fiului ei Atalaric]"[2].

Fiii lui Patricius Ciprianus (să fi fost oare și el niște lingușitori?) studiau limba lui Ulfilla a ostrogoților[3] și o puteau face, chiar foarte bine, căci era o limbă scrisă, cum era aceasta încă din epoca lui Deceneu și a lui Ovidiu, cu toate că fără caracterele (literele) propril lui Ulfilla. O limbă atît de bogată în gura Amalasuntei nu se poate desigur compara cu „asprele zgomote" auzite de Iulian Apostatul pe malurile Rinului. Și pentru că nimeni nu a găsit cu cale să afirme că acelea erau sunete tare dulci, pentru care urechile lui Iulian nu erau suficiente, este destul să amintim aici cuvintele pe care le-am mai reprodus, ale lui Ottfried germanul care a trăit la Mainz către jumătatea secolului IX (Tab. Cron., p. 473) „Barbaria limbii theothisce, neciopită și nepotrivită spre a fi pusă în frîiele gramaticii, grea la scris datorită îngrămădirii de litere sau a sonorității necunoscute... Din pricina șuieratului [scos de dinți]", etc. în același secol IX, Ioan Diaconul din Roma scria despre germani și despre galii, adică despre franci. „Alpina scilicet corpora vocum suarum tonitruoa altisone perstrepentia..." (Căci adunăturile alpine ale sunetelor sale care fac un zgomot imens precum tunetul). Aceasta poate că nu era limba folosită de Deceneu în mijlocul geților, nici cea pe care a deprins-o Ovidiu; aceasta nu era, firește, nici limba pe care o vorbea Amalasunta și pe care o studiau romanii; Amalasunta, coborîtoare din eroii geți, care în timpul lui Domițian impuseseră romanilor plata tributului. ■

---

[1] Bonaventura Vulcanius, *De litteris et lingua Getarum sive Gotorum*, Lugduni Batavarum, apud Plantinium, 1597, în .12° (110 pp.)

[2] [Regina] *nativi sermoni ubertate gloriatur* (Regina se laudă cu bogăția limbii natale).

[3] „*Pueri stirpis Romanae nostra lingua loquuntur eximie indicantes, se exhibere nobis futuram fidem, quorum jam videntur affectasse sermonem*". (Copiii de neam roman vorbesc în limba noastră [a ostrogoților — n.n.] arătînd în chip clar că ne prezintă o chezășie pentru viitor, fiindcă deja par că au dorit limba noastră).

1888-1912

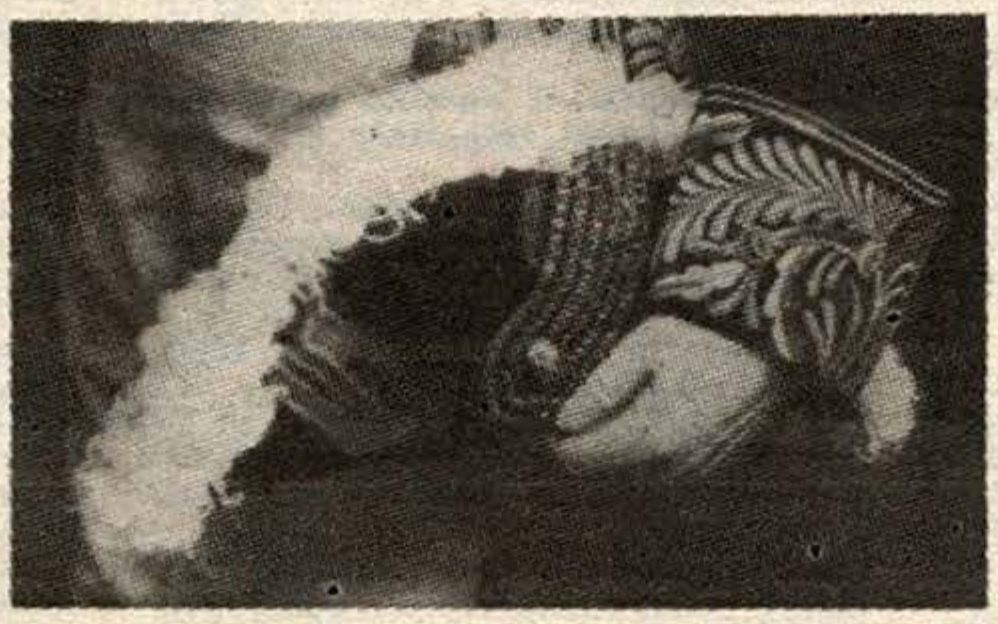

TREI DIPLOMAŢI

ÎN MISIUNE LA BUCUREŞTI (III)

DUMITRU HÎNCU

Cum am văzut în numărul trecut, în 1910 Kiderlen-Wächter părăsise Bucureştii, fiind numit secretar de stat pentru afacerile externe. Urmaşul său în postul de la Bucureşti, dr. Friedrich Rosen (1856-1935), venea de la Tanger, unde reprezentase Germania într-o epocă tumultuoasă a istoriei şi diplomaţiei europene din preajma primei conflagraţii mondiale, adică în timpul primei „crize marocane"[1].

Noul ministru german la Bucureşti era un distins orientalist. Copilărise la Ierusalim, unde tatăl său fusese consul al Prusiei, studiase mai multe limbi orientale, între 1890 şi 1900 fusese dragoman şi consul, ultima oară chiar la Ierusalim; în 1901 devenise consilier în Secţia orientală a Departamentului politic din Ministerul de externe german, în 1905 participase la negocierile franco-germane asupra Marocului şi, în fine, după patru ani petrecuţi la Tanger, fusese numit la Bucureşti.

Dificultăţile instalării

În capitala României a ajuns totuşi abia în toamna anului 1910, din cauză că, deşi Kiderlen-Wächter, devenit secretar de stat pentru afacerile externe, plecase la Berlin încă din vară, prietena acestuia, doamna Kiepke, după o şedere de aproape un deceniu la Bucureşti, a avut nevoie de cîteva luni ca să-şi desfacă gospodăria şi să elibereze încăperile legaţiei.

După cum ne spune chiar dr. Rosen, în *Aus einem diplomatisches Wanderleben* (Dintr-o viaţă de peregrinări diplomatice, Berlin, 1932), la Berlin fiind încă, nu i-a fost prea uşor să capete, din partea predecesorului său, instrucţiu-

[1] La 31 martie 1905, Wilhelm II a făcut o vizită la Tanger, fapt care a produs o încordare a relaţiilor germano-franceze. Momentul a marcat începutul primei „crize marocane"; conferinţa internaţională de la Algeciras—Spania (15 ianuarie-7 aprilie 1906) a rezolvat în favoarea Franţei rivalitatea germano-franceză pentru stăpînirea Marocului. La 1 iulie 1911, prin apariţia canonierei germane „Panther" în portul Agadir, a izbucnit cea de-a doua „criză marocană" (iulie-noiembrie), încheiată prin acordurile franco-german (7 noiembrie) şi franco-spaniol (27 septembrie 1912), prin care Franţa ceda o parte din Congoul francez Germaniei, iar aceasta recunoştea protectoratul francez asupra sudului Marocului; prin cel de-al doilea acord. Marocul era împărţit în trei părţi: cîte un protectorat (francez şi spaniol) şi o zonă internaţională (portul Tanger şi împrejurimile).

nile necesare, întrucît, proaspăt secretar de stat, Kiderlen-Wächter era foarte ocupat cu multe treburi. „De obicei — scrie dr. Rosen — nu puteam discuta cu el decît la micul dejun pe care-l luam împreună în vreunul din hotelurile berlineze. Întîlnirile noastre aveau totuşi cumva de suferit din cauza aversiunii mele de a degusta cantităţi prea mari de alcool în amiezele acelea calde de vară .. De fiecare dată alegea un vin bun, pe care urma să-l bem împreună, cum tot împreună îl plăteam. Dar pe el îl deranja faptul că eu nu beam decît un pahar, în timp ce el ar mai fi comandat, cu dragă inimă, şi o a doua sticlă. De altfel, asta nici nu era mult pentru el, întrucît putea să îngurgiteze cantităţi incredibile şi imediat după un astfel de mic dejun, să se apuce de o treabă serioasă. Manuscrisele lui nu denotau niciodată vreun semn de oboseală, totul era bine studiat, iar scrisul era mare, ferm şi foarte citeţ".

Ceea ce l-a izbit totuşi mai cu seamă atunci pe dr. Rosen a fost o anume schimbare în atitudinea lui Kiderlen faţă de dînsul. Cîtă vreme dr. Rosen fusese consilier în Secţia orientală a Departamentului politic din Ministerul de externe şi toată lumea ştia că era în bune relaţii cu Friedrich von Holstein, influentul consilier al Ministerului de externe, şi că se vizita cu cancelarul von Bülow, diplomaţii germani acreditaţi în străinătate se arătaseră, mai toţi, foarte doritori să întreţină cu el nu numai bune relaţii de serviciu, ci şi personale. „Însă nici unul din ei — ne spune dr. Rosen — nu mi-a dat a înţelege într-un mod atît de explicit şi de insistent că ar nutri faţă de mine sentimente prieteneşti ca trimisul la Bucureşti, Kiderlen-Wächter. Scrisori, tot felul de atenţii şi invitaţii presante de a-i face o vizită în România concurau în a-mi dovedi prietenia lui".

În vara anului 1903, dr. Rosen dăduse, de altfel, curs unei invitaţii şi, împreună cu Kiderlen, doamna Kiepke şi secretarul de legaţie, contele Montgelas, făcuseră o frumoasă călătorie cu plutele pe Bistriţa, după care Kiderlen îl poftise să petreacă o săptămînă la Sinaia, în confortabila vilă pe care o închiriase în „eleganta reşedinţă de vară a Curţii româneşti", cum o numeşte dr. Rosen. Cu acel prilej, acesta din urmă aflase — cum tot el ne-o spune — „multe lucruri interesante şi demne de cunoscut despre România şi mai ales despre situaţia ei politică şi economică".

La aceste convorbiri — mai citim în amintirile dr-ului Rosen —, doamna Kiepke se abţinuse să ia parte. „Interesul ei nu părea să depăşească sfera de gîndire a unei bune gospodine, dacă facem abstracţie de limba română, pe care... o vorbea cît se poate de bine".

Înaintea înapoierii în Germania şi după ce mai întîi vizitase şi cîmpul petrolifer de la Cîmpina, oaspetele mai petrecuse două zile la Bucureşti, unde Kiderlen îi făcuse cunoş-

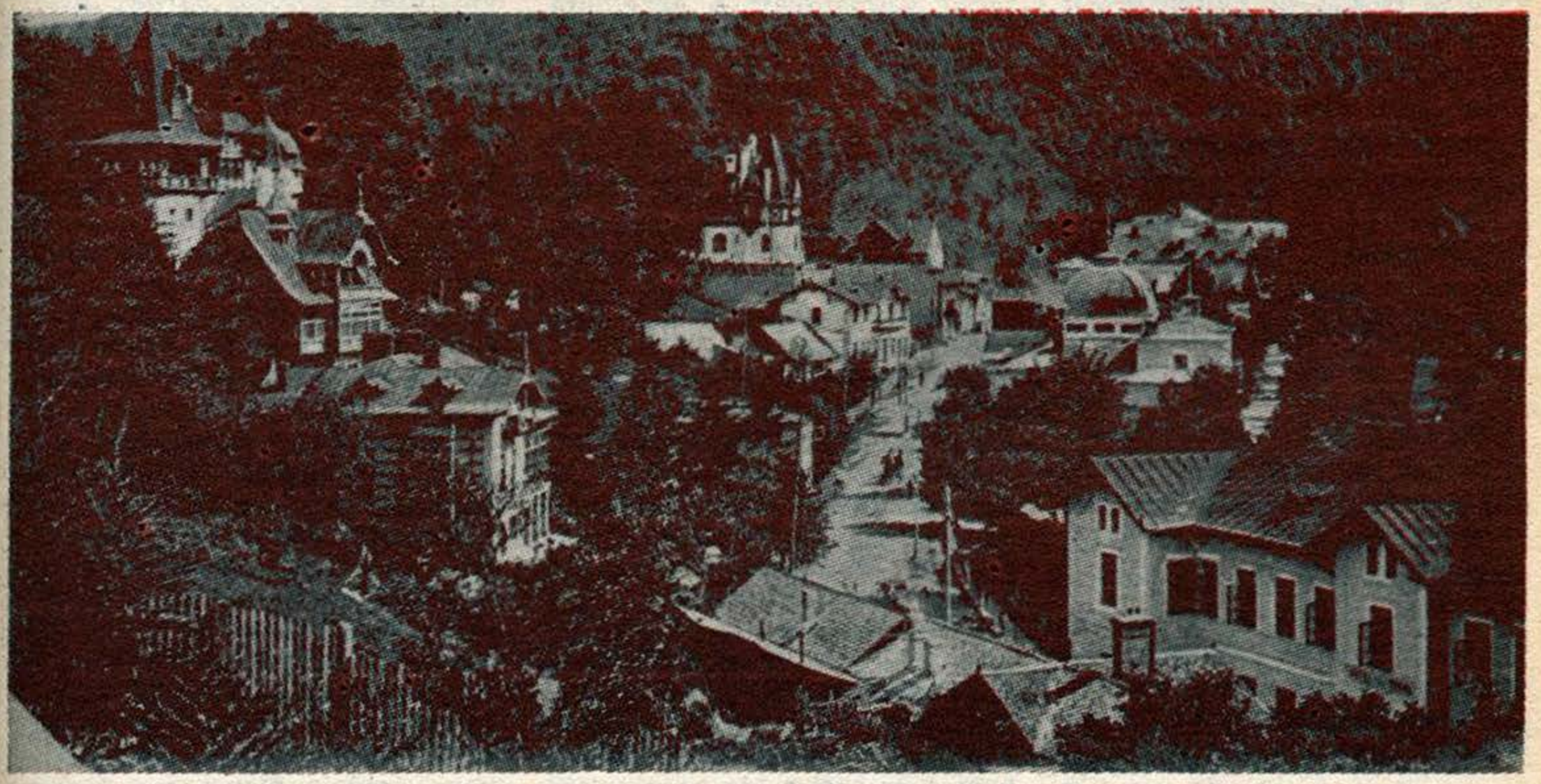

Cu prilejul vizitei pe care a făcut-o în România, în 1903, dr. Rosen a petrecut o săptămînă la Sinaia

tinţă cu primul ministru de atunci, Dimitrie Sturdza, şi cu ministrul de externe, Ionel Brătianu. Încît, după propria-i mărturisire, dr-ul Rosen revenise la Berlin cu sentimentul că avusese un bun prilej de a-şi îmbogăţi cunoştinţele despre una din ţările cele mai importante din aria celor de care trebuia să se ocupe.

Ulterior, amiciţia cu Kiderlen căpătase aspecte tot mai intime. Kiderlen îl vizitase de mai multe ori la Berlin şi-i repetase, oral şi în scris, invitaţia să revină în România. Şi, într-adevăr, dr. Rosen a repetat vizita în ţara noastră la sfîrşitul verii anului 1904, pe drumul de întoarcere dintr-o călătorie făcută la punctul terminus al căii ferate Bagdad, care, atunci, prezenta mare interes pentru diplomaţia germană.

Or iată că, tocmai cînd trebuia să-i urmeze lui Kiderlen la București și avea nevoie de sfaturile și de experiența lui, proaspătul secretar de stat se eschiva, îi arăta o răceală abia disimulată. Surprins, dr. Rosen n-a putut găsi pentru această neplăcută întorsătură a amiciției sale cu Kiderlen decît o probabil ascunsă și îndelung rumegată dezamăgire și iritare a acestuia, pentru faptul că atît de asiduu cultivata sa relație de la Berlin nu se străduise, atîția ani de zile, să-i găsească un post diplomatic mai important decît cel pe care îl deținea, în capitala României. Dar, pe atunci, fie și simpla pomenire a numelui lui Kiderlen — ne asigură dr. Rosen — ridica întrebări, la care era greu de răspuns, în privința legăturii lui cu doamna Kiepke. „Evident, nu era vorba de grija pentru virtutea lui ori a ei, însă se solicitau numaidecît informații dacă el se arată în public cu dînsa și despre poziția pe care o adoptau, într-o astfel de eventualitate, Curtea și societatea românească. „Se înțelege, eu nu puteam raporta că doamna Kiepke nu se arată niciodată împreună cu prietenul ei, cînd îl însoțea în toate plimbările și excursiile. Mai mult, toată lumea știa că regele se plînsese în repetate rînduri că, în cursul plimbărilor sale, la Sinaia, era deseori pus în situația de a fi silit s-o salute pe însoțitoarea ministrului german, atunci cînd respectiva pereche, ca altădată Adam și Eva după săvîrșirea păcatului, nu reușea să se ascundă, în mare grabă, într-un tufiș, la ivirea monarhului". În atari condiții, ne sugerează dr. Rosen, orice intervenție a sa în favoarea lui Kiderlen ar fi fost, de la bun început, sortită unui eșec. Cum Kiderlen nu avusese însă de unde să cunoască aceste dedesubturi, el își imaginase că importanta investiție de amiciție pe care o făcuse se izbise de o nerecunoștință la fel de mare.

Nu doar o simplă schimbare la șefia Partidului Liberal

Sub aceste auspicii și-a luat dar în primire dr. Friedrich Rosen postul de la București. Aici a venit în contact cam cu aceeași oameni politici ca și cei doi predecesori amintiți. Pentru aceleași motive ca și ei, și-a făcut numaidecît o excelentă impresie despre Titu Maiorescu și Petre Carp. În speță, pentru că amîndoi avuseseră parte de o educație germană și cine nu-i cunoștea — a constatat dr. Rosen — îi putea prea bine lua drept germani, cu atît mai mult cu cît vorbeau între ei, fără cusur, limba lui Goethe. „Desigur — nu uită totuși să adauge dr. Rosen — amîndoi vorbeau și scriau foarte bine și franțuzește, ca toți oamenii cultivați din România. Maiorescu era unul din cele mai inteligente capete și poate că unul din cei mai mari cărturari ai României. În cursul primei noastre întîlniri, m-a surprins arătîndu-mi cît de bine cunoștea traducerea mea din Omar[1], meșterul de corturi din care mi-a citat. Curînd, între noi s-a stabilit un schimb intens de idei și de cărți, care ne-a apropiat tot mai mult".

Dimitrie Sturdza, bolnav, se retrăsese din viața politică și se mai manifesta doar ca istoric, ținînd la Academia română conferințe despre care dr. Rosen ne spune că erau „perfecte sub raportul conținutului și al formei" și că îl „interesau foarte mult"; de aceea a și păstrat, între hîrtiile sale, multe extrase și traduceri după ele. Atît Dimitrie Sturdza cît și Zoe, soția lui, erau foarte mari amatori de muzică și în stare să ia asupră-le oboseala unei lungi călătorii pînă la Berlin, ca să asculte, de pildă, *Mathaeus-Passion*[2]. Pe alt plan, spre deosebire de Kiderlen-Wächter, care, am văzut, apreciase și cultivase aplecarea către cancanuri a consoartei lui Dimitrie Sturdza, dr. Rosen n-a cunoscut-o și sub această ipostază. Ceea ce l-a făcut să constate mirat „de ce i s-a dat urîta poreclă *la vipère des Balcans* n-am înțeles".

În locul lui Sturdza, la șefia Partidului Liberal fusese ales Ionel Brătianu. Era, în perspectivă, o schimbare de mare însemnătate pentru întreaga evoluție a vieții politice românești. Noul ministru al Germaniei la București, martor abia la prologul ei, a remarcat totuși anume semne vestitoare: „Acest bărbat inteligent și nu lipsit de interes — l-a caracterizat el pe Ionel Brătianu — fusese educat la École Polytechnique din Paris și devenise în bună măsură francez. Dar în același timp, era și un înflăcărat patriot român, ce visa la o Românie Mare". Care nu putea lua însă ființă decît înfrîngînd, evident, rezistența monarhiei austro-ungare, aliata Berlinului.

Cele mai puternice aprehensiuni i le suscita totuși Take Ionescu, omul politic în care Kiderlen-Wächter își plasase cele mai mari speranțe și cu care era, în continuare, în cele mai strînse relații. De altfel, în convorbirile pe care le avea cu ministrul Germaniei și cu colegul austro-ungar de atunci al acestuia, prințul Fürstenberg, regele Carol nu făcea nici el un secret din poziția lui de sistematică respingere a lui Take Ionescu. Fără a o afirma explicit, dr. Rosen lasă a se înțelege că, în anume privințe, Kiderlen-Wächter era manevrat de Take Ionescu în propriile scopuri politice, ceea ce l-ar fi împins pe secretarul de stat la demersuri care s-ar fi repercutat foarte serios asupra pozițiilor Puterilor Centrale în România. „Întîmplarea este atît de caracteristică — ne spune într-un loc autorul *Vieții de peregrinări diplomatice* — și proiectează o lumină atît de singulară asupra împrejurărilor de atunci, încît merită să fie relatată. Într-o seară (4.2. 1912), la o oră neobișnuită, s-a prezentat la mine ministrul de externe Maiorescu cu o întrebare urgentă din partea regelui. Maiestatea Sa era foarte neliniștită din cauza unei scrisori primite de la secretarul de stat Kiderlen-Wächter. În acea scrisoare,

[1] Diplomatul german a tradus din opera cunoscutului poet persan Omar Khayyam (c. 1040-c. 1123).

[2] Celebră lucrare a lui Johann Sebastian Bach.

d. von Kiderlen-Wächter comunicase monarhului că dl. von Bethmann-Hollweg, cancelarul Reichului, era cam nemulţumit de atitudinea regelui în problema legii româneşti asupra bunurilor de mînă moartă [fără moştenitori]. Aşa stînd lucrurile, regele mă întreba pe mine, ca ministru al Germaniei, dacă ştiam cumva cum de ajunsese domnul von Bethmann-Hollweg la respectiva opinie şi cum se explică, în genere, că un cancelar al Reichului se ocupa atît de aproape de un proiect de lege supus Parlamentului într-o problemă strict internă a României".

Mesaj presant de la palat

Pe de altă parte, dr. Rosen îl considera pe Take Ionescu şi ca pe figura centrală a influenţei franceze în România, iar locuinţa lui cartierul ei general. O dovadă concludentă în acest sens i se părea a fi şi faptul că secretarul Partidului Conservator-Democrat, condus de Take Ionescu, se căsătorise cu frumoasa fiică a lui Blondel, ministrul Franţei la Bucureşti şi adversarul din culise al trimisului Germaniei.

În fine, un alt motiv de îngrijorare pentru acesta din urmă îl constituia prinţesa moştenitoare, viitoarea regină Maria, căreia îi supraaprecia influenţa asupra treburilor publice în acel moment, cînd la cîrma politicii externe se mai afla regele Carol.

Oricum, chiar dacă a exagerat sau, din contră, a subestimat rolul unor personalităţi sau a crezut a descoperi mobiluri personale ori influenţe colaterale în formarea convingerilor unor factori politici de răspundere, este totuşi vădit că dr. Rosen a intuit că ceva se mişca în România, că ţara căuta febril soluţii care să ducă la împlinirea unui destin istoric ce nu putea fi amînat la nesfîrşit de combinaţii pasagere.

Interesantele *Memorii* ale contelui Otto Czernin, o vreme ministru al Imperiului habsburgic la Bucureşti, ne oferă, de altminteri, şi ele o mărturie despre clarviziunea dr. Rosen în această privinţă. Într-un stil uscat, de cancelarie aulică, sub o notă datată Sinaia, 7 septembrie 1911, putem citi: „Întors zilele acestea aici dintr-un concediu în cursul căruia s-a întîlnit cu domnul secretar de stat german la externe, vorbindu-mi despre actuala şi viitoarea politică externă românească, domnul ministru al Imperiului german mi-a mărturisit că, spre deosebire de domnul Kiderlen-Wächter, el nu e convins că există o certitudine de stabilitate a politicii româneşti faţă de Tripla Alianţă şi într-un viitor mai depărtat".

Avertismentele lui Friedrich Rosen nu găseau însă urechi dispuse să le asculte şi, cu atît mai puţin, să le dea crezare. În mai 1912, el a transmis la Berlin un mesaj presant al regelui Carol I, care ţinea să se ştie că România nu-şi va putea îndeplini obligaţiile ei de aliată a Puterilor Centrale dacă conducerea politicii externe a acestora în Balcani va rămîne în mîinile Austro-Ungariei, dat fiind că aceasta urmărea ţeluri ce nu coincideau cu acelea ale României. Cu acelaşi prilej, dr. Rosen îi vorbise, o dată mai mult, secretarului de stat despre tot mai categorica schimbare de opinie care se producea în România în favoarea Triplei Antante, dar — mereu foarte sigur de sine şi arogant — Kiderlen-Wächter i-a respins argumentele fără drept de apel. În versiunea dr. Rosen, ultima parte a întrevederii sale cu Kiderlen luase chiar o turnură prea puţin diplomatică:

„D. von Kiderlen a calificat drept prostie patentă [*heller Unsinn*] comunicarea despre agitaţiile franco-ruse şi m-a întrebat dacă eu nu auzisem despre atitudinea românilor faţă de Rusia, din cauza anexiunii Basarabiei! La răspunsul meu că regele a insistat în modul cel mai explicit asupra acestei primejdii, dl. Kiderlen mi-a replicat, în obişnuita lui manieră fără perdea [*burschikaʼsen Weise*], că regele era un bătrîn ramolit [*ʼalter Trottel*]".

Semnalele de alarmă ale dr Rosen nu găseau deci răsunet Dar dacă ar fi fost recepţionate cum se cuvenea, lucrurile ar fi luat, oare, altă întorsătură? Este o întrebare inspirată chiar de către dr. Rosen. care afirmă undeva că, atunci cînd, în 1916, România s-a declarat în stare de război cu Germania, regele Ferdinand ar fi mărturisit unei cunoştinţe comune: „Dacă domnul Rosen ar fi rămas aici, nu s-ar fi ajuns atît de departe". În cazul nostru însă tot dr. Rosen are grijă să prevină o eventuală remarcă dubitativă, adăugînd: „Acest lucru nu e totuşi adevărat, întrucît, lipsit de sprijinul propriului guvern. nici un diplomat nu poate preveni un război".

Ministrul protestează şi... pierde

În mai multe locuri, în lucrarea sa, fostul ministru al Germaniei la Bucureşti recunoaşte că dreptul naţiunilor din răsăritul şi centrul Europei la autodeterminare, drept care în perioada dinaintea primului război mondial, se afirma cu o vigoare nicicînd întîlnită pînă atunci, nu putea fi negat la infinit, doar din dorinţa de a păstra statu-quoul teritorial. „Astfel de schimbări— observă. pe bună dreptate dr. Rosen — nu puteau fi realizate în răsăritul Europei fără zdrobirea monarhiei austro-ungare. Menţinerea Imperiului habsburgic, neslăbit şi intact, constituia însă pilonul de bază al politicii est-europene a Germaniei. Faptul că ne-am crezut obligaţi să fim alături de Austria înrudită şi de Ungaria legată de ea a însemnat un tragic impas pentru noi. În felul cum stăteau totuşi lucrurile în ultimii ani dinainte de 1914, Germania s-a văzut silită să tragă sabia şi să lupte pentru menţinerea dominaţiei ungureşti asupra a milioane de români..."

Acum e, cu siguranţă, tîrziu să investigăm mai departe dilema formulată de dr. Rosen şi să ne întrebăm de ce a ajuns

totuşi politica Germaniei Wilhelmiene în acel impas? Cu atît mai vîrtos cu cît — cum am mai arătat dintr-un început — nu am avut deloc intenţia să rescriem un capitol de istorie diplomatică, ci doar să evocăm atmosfera şi culoarea unor vremi de mult apuse. În acest sens, singurul lucru pe care am dori să-l mai amintim sînt împrejurările, puţin obişnuite, în care dr. Rosen a trebuit să părăsească ţara noastră, după nici doi ani de şedere.

Aşadar, în cursul anului 1911, Kiderlen-Wächter a avut ciudata idee de a transmite regelui Carol protocoalele negocierilor cu ministrul francez Paul Cambon în chestiunea celei de-a doua „crize marocane", nu prin ministrul Germaniei la Bucureşti, cum ar fi fost firesc, ci printr-un om de afaceri de origine ungară. Mai mult, dr. Rosen s-a văzut pus în neplăcuta situaţie de a constata că şi o seamă de oameni politici români aflaseră de conţinutul acelor importante documente diplomatice, în timp ce lui nu îi fusese adus la cunoştinţă, ceea ce, se înţelege, echivala cu o crasă discreditare. O clipă s-a gîndit să-şi dea imediat demisia, dar apoi şi-a spus că de datoria lui era ca, mai întîi, să-l informeze pe cancelarul Bethmann-Hollweg despre cele întîmplate. A plecat deci la Berlin; cancelarul l-a ascultat, a părut chiar a arăta înţelegere pentru recriminările sale, dar pînă la urmă l-a sfătuit totuşi să rezolve prieteneşte diferendul cu Kiderlen-Wächter. Dr. Rosen susţine că s-ar fi putut prea bine adresa direct Kaiserului, care se dovedea mereu binevoitor faţă de el, dar că n-a făcut-o, pe de o parte, pentru că un astfel de demers ar fi fost *unfair* (neelegant), iar pe de altă parte, pentru că el ar fi contravenit regulilor de serviciu.

S-a dus deci la Kiderlen, căruia i-a expus mai întîi o seamă de considerente asupra situaţiei de la Bucureşti, după care i-a transmis un mesaj verbal din partea regelui Carol. Cu acel prilej l-a calificat Kiderlen pe rege drept bătrîn ramolit. Dr. Rosen s-a folosit numaidecît şi cu abilitate de această ieşire nepotrivită a ministrului, observînd că, dacă acesta era adevărul, cu atît mai primejdios era a transmite monarhului cele mai confidenţiale secrete ale politicii externe germane şi, în schimb, el să fie pus faţă de români într-o situaţie penibilă.

Pus cu spatele la zid, Kiderlen a tăcut mîlc, fără să-şi poată totuşi ascunde iritarea pricinuită de faptul că jocul său fusese dat pe faţă, iar dr. Rosen şi-a luat rămas bun rugîndu-l încă o dată ca toate comunicările către rege să fie transmise numai prin intermediul lui şi nu prin oameni de afaceri, a căror discreţie nu putea fi garantată.

Dar, numai după cîteva săptămîni, în timp ce dr. Rosen era încă la Berlin, confortabil instalat la Hotelul „Esplanade", a fost brusc înştiinţat că Maiestatea Sa Kaiserul îl numise ministrul său la Lisabona şi că îl ruga să-şi ia în primire cît mai neîntîrziat postul. După cum afirmă dr. Rosen, Kiderlen-Wächter îi convinsese pe cancelar şi pe împărat că trimisul german la Bucureşti nu era *persona grata*... pe lîngă rege, care ar pune mare preţ pe o schimbare a reprezentantului german în capitala României. Atît Carol I cît şi Al. Beldiman, ministrul român la Berlin, au dezminţit această aserţiune, iar indispoziţia provocată de gestul puţin elegant al lui Kiderlen a fost aproape generală în cercurile politice bucureştene. În volumele de *Note politice* ale fruntaşului conservator Alexandru Marghiloman poate fi aflat un ecou neîndoios şi revelator al acestei stări de spirit. La 6 noiembrie 1912, Marghiloman consemna, de pildă: „Confirmat că Beldiman stă rău cu Kiderlen, dar că acesta budează [înşală] şi pe rege, fiindcă a arătat nemulţumire de rechemarea lui Rosen. Beţie sau tembelism, Kiderlen-Wächter afectă să lase pe toţi agenţii lui fără instrucţiuni".

Faptul era însă consumat, şi lui Friedrich Rosen nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să se întoarcă la Bucureşti pentru audienţa de plecare definitivă din ţară. ■

Calvin Coolidge, preşedintele Statelor Unite ale Americii (1923-1928), asista odată la o întrunire politică. Unul dintre vorbitori, dornic să-l impresioneze, şi-a lungit foarte mult discursul. La sfîrşit, l-a întrebat pe Coolidge:

— Cum v-a plăcut, domnule preşedinte?

— N-a fost rău, dar ai pierdut o mare ocazie...

— Care, domnule preşedinte?!

— Aceea de a sta jos cu' douăzeci de minute mai devreme...

●

William Jennings Bryan (1860-1925), cunoscut om politic şi orator american, membru al Partidului democrat, s-a lăsat furat de fantezie în timpul unui discurs şi a spus:

— Aş vrea să am aripi, să pot zbura ca o pasăre în fiecare sat şi în fiecare cătun din America, să le vorbesc oamenilor...

La care, o voce din sală i-a replicat:

— Nici n-ai parcurge o milă şi-ai fi împuşcat ca o gîscă...

●

Întorcîndu-se de la Londra, unde îndeplinise funcţia de ministru plenipotenţiar al României, Ion Ghica (1817-1897) a fost întîmpinat la gară, între alţii, şi de Petre Sfetescu — avocat şi om politic pe care Ghica îl cunoscuse la un curs de dicţiune, organizat în 1877, pe vremea cînd el era director general al teatrelor. Recunoscîndu-l, Ghica l-a întrebat:

— Ei, cum merge?

— Mulţumesc, Excelenţă, sînt procuror...

— A, excelent, şi în ce piesă joci acum?

●

La începutul războiului civil, preşedintele Abraham Lincoln i-a scris generalului Mc Clellan, a cărui indecizie îl exaspera:

— Dragul meu Mc Clellan, dacă nu ai nevoie de armată, sînt dispus s-o închiriez.

Din istoria Africii

ÎN IMPERIUL LUI IDRIS ALAOMA

JEAN-LOUIS TRIAUD

La cumpăna secolelor XVI şi XVII, în centrul Africii a cunoscut o înflorire deosebită Imperiul Bornu, al cărui centru se afla la sud-vest de lacul Ciad, în Sudan, extinzîndu-se pînă în Nigeria şi Camerun. Perioada este marcată de domnia lui Idris Alaoma, al 54-lea suveran din dinastia Sefawa, dinastie care a guvernat neîntrerupt vreme de opt secole.

În numeroase relatări ale călătorilor străini, Idris este cunoscut după numele mamei sale, Idris Amsami, fiul Amsei. Alaoma reprezintă un calificativ postum, de la denumirea Alao (sau Alo), locul unde a fost înmormîntat. La 25 sau 26 ani, Idris Alaoma a moştenit un regat în mare parte consolidat de predecesorii săi. Rămăseseră nerezolvate două mari probleme: ameninţarea triburilor bulala din Kanem şi foametea, căreia îi făcuseră cu greu faţă cele două domnii precedente.

Articolul care urmează, prezentat cu titlul şi subtitlurile redacţiei Magazin istoric, **este reprodus — într-o formă condensată — din volumul III al enciclopediei** Les Africans **(Africanii), apărut în 1977 în editura „Jeune Afrique".**

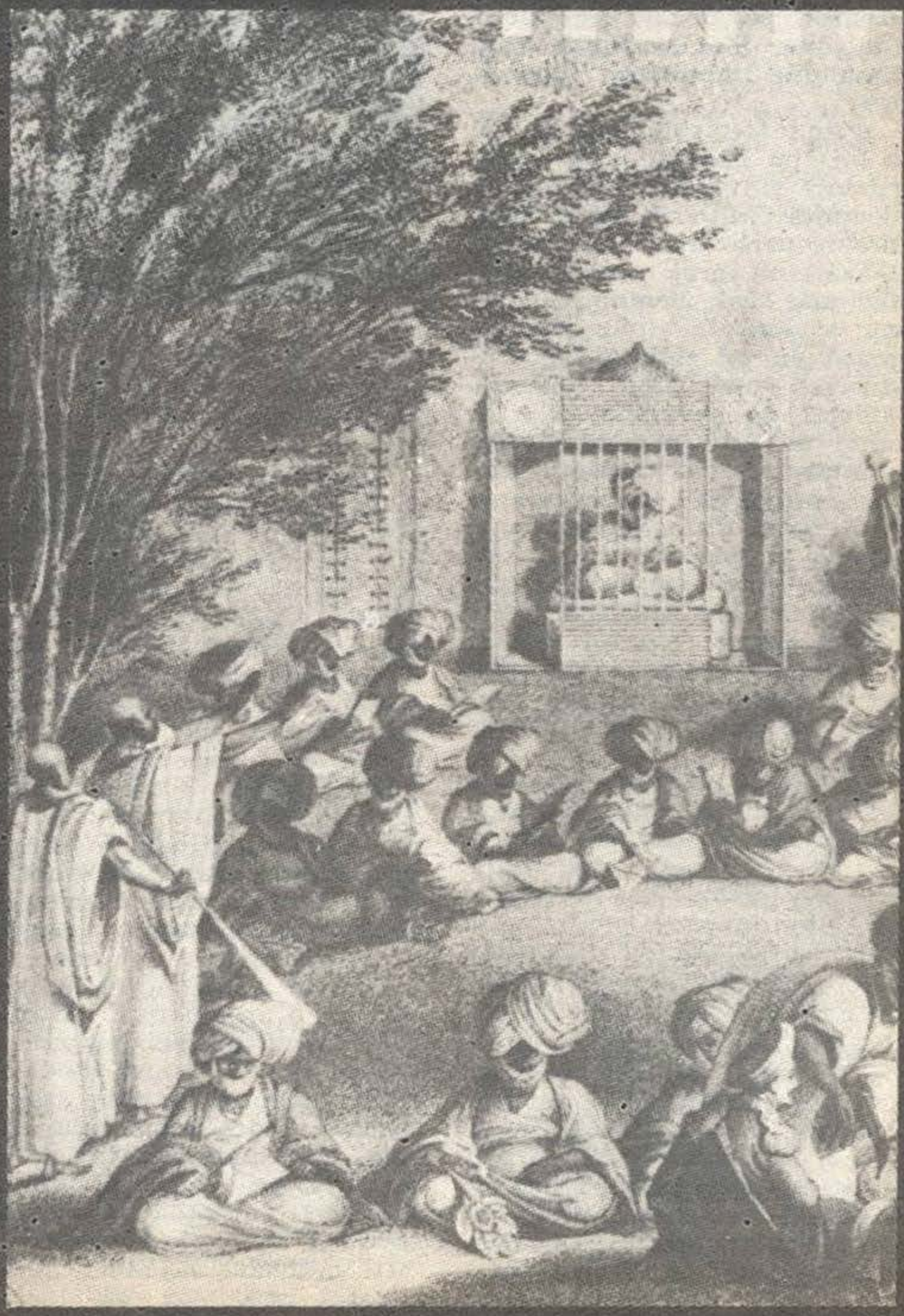

Audienţă la Curtea imperială din Bornu (gravură)

Mai-ul şi consiliul său

În anii săi de domnie, Idris ocoleşte Gazargamu, cel mai mare oraş din Bornu, preferînd să-şi instaleze reşedinţa la cinci kilometri depărtare de el, spre răsărit, în apropierea rîului Yo. În acest loc, denumit Gambaru, se întoarce după campanii şi tot acolo îi obligă să depună jurămînt de credinţă pe reprezentanţii aristocraţiei din imperiul său. Tradiţia atribuie construirea palatului imperial din Gambaru — unul din simbolurile puterii — mamei sale Amsa. Astăzi la Gambaru se mai păstrează cîţiva pereţi de cărămidă roşie (material de construcţie tipic pentru epoca domniei lui Idris Alaoma), atingînd pe alocuri trei metri înălţime. Sînt vestigiile unui ansamblu impunător, bine zidit.

Prin intermediul unei lucrări a lui Ibn Fartua, mare imam (preot) şi unul dintre înalţii demnitari ai Curţii, aflăm date despre personajele care gravitează în jurul suveranului. Cel mai înalt demnitar, sfetnic al *mai*-ului (monarhului), joacă un rol esenţial în conducerea operaţiilor militare, alături de suveranul său. O serie de alte responsabilităţi militare revin mai multor ofiţeri, principalul dintre ei purtînd titlul de *kaigama*. După sfetnic şi kaigama, un al treilea demnitar completează cercul intimilor *mai*-ului: este vorba despre *chiroma*, moştenitor desemnat (dar revocabil) al suveranului. Chiroma conduce trupele pe cîmpul de luptă.

În acest mic nucleu care constituie, pe lîngă suveran, elita conducătoare, fiii *mai*-ului şi robii săi par să ocupe un loc preferat. Este semnul unei puteri care, pentru a se impune, se bazează, în primul rînd, pe legăturile de rudenie şi pe cele de dependenţă.

Alături de ierarhia politică şi militară, îşi are locul ei ierarhia religioasă. De aproape un secol, cea mai înaltă dregătorie, cea de *imam* (al Curţii), este împărţită în două: marele imam, în persoana lui Ibn Fartua, şi ajutorul său. Marele imam Ibn Fartua aparţine unei adevărate dinastii, clanului Mohammad b. Mani, cel care a introdus oficial islamul în ţară, în secolul XI.

Mai-ul nu ia singur hotărîrile. În timpul războaielor din Kanem, el convoacă periodic pe înalţii demnitari, pentru a le asculta părerea şi pentru a-şi face acceptată politica. O adunare, mai mult sau mai puţin lărgită, a Celor Mari se întruneşte, din timp

Mai-ul

în timp, după voia suveranului.

Relatarea primei campanii în Kanem, făcută de Ibn Fartua — în lucrarea sa, apărută mai tîrziu în traducere engleză sub titlul *Kanem Wars of Idris Alaoma* — conţine o referire precisă la acest mod de consultare: „El îşi adună notabilii la sfat, pe emiri şi pe alţi şefi şi fură toţi de acord că o expediţie trebuie purtată rapid". Fără îndoială, nu sîntem încă prea departe de adunarea tribală a şefilor de clanuri, aşa cum trebuie să fi funcţionat ea pe timpul îndepărtatelor origini nomade ale populaţiei autohtone.

Mai-ul se înconjură de păreri de o altă natură. Astfel, cînd, în cursul celei de a cincea campanii din Kanem, după lupte grele, Idris pune stăpînire pe tabăra suveranului bulala, „el adună «poeţii» de la Curte şi pe alţii ai poporului său şi îi întreabă ce trebuie să facă. Şi ei îi răspunseră: «Îţi ordonăm să rămîi în această casă». Şi se încartirui la curtea lui Abdul Jalil (monarhul bulala), rămînînd acolo două nopţi, şi tobele cea mare şi cea mică, fură bătute în acel loc două zile întregi". „Poeţii" Curţii, probabil nişte vraci, sînt însărcinaţi să asigure liniştea locului şi să înlăture ameninţările generate de puterea magică a adversarului.

Jurămînt de credinţă

Dorind să facă din stăpînul său un erou al credinţei, după chipul primilor militanţi ai islamului, Ibn Fartua ni-l arată pe Idris foarte apropiat de poporul său, participînd activ la lupte în fruntea trupelor. Pe vremea lui, ne spune Ibn Fartua, „toţi oamenii importanţi deveniră musulmani". Această politică este însoţită de crearea unui corp de „judecători învăţaţi", adică de cadii, însărcinaţi cu „stricta respectare a Coranului". *Mai*-ul pune să se construiască — sau să se reconstruiască — un anumit număr de moschei în toată ţara, folosind, în acest scop, un material nou, care îşi făcuse deja probele în Gambaru: cărămida roşie. Sînt asociate, astfel, prin acelaşi stil arhitectonic, palatul *mai*-ului cu edificiile cultului dominant. Apropierea are valoare de simbol. Monarhul reuneşte deci în mîna sa atributele puterii tradiţionale şi, totodată, pe cele ale puterii musulmane. Departe de a-l slăbi, această dualitate mai curînd îi întăreşte autoritatea, conferindu-i o dublă legitimitate: aceea de moştenitor al foştilor regi şi de „Prinţ al credincioşilor", apărătorul credinţei împotriva necredincioşilor.

Locul robilor în aparatul puterii constituie o ultimă trăsătură caracteristică regimului. Idris Alaoma, precum am văzut, se sprijină larg pe aceia care nu prezintă riscul de a-i ameninţa casa: fiii şi robii săi. *Mai*-ul este înconjurat de eunuci. Încă la începutul sec. XIV, Ibn Battuta[1], vizitînd regiunea, menţionează pe eunuci ca una dintre „mărfurile" trimise de Bornu spre nord. În sec. XVI, un călător ita-

Magazin istoric, nr. 12/1981

lian prin Africa Occidentală, vorbind, fără să-l numească, despre un suveran care nu poate fi — conform datelor — decît Idris Alaoma, arată că acesta „este slujit cu mult zel de eunuci". Interesul major pe care-l prezintă eunucii în anturajul imperial, în afară de paza haremului, rezidă în faptul că nu pot da naştere la descendenţi susceptibili să pretindă, pe baze ereditare, funcţii. Suveranul păstrează astfel o autoritate integrală asupra acestui gen de slujitori.

Eunucii şi robii palatului contrabalansează, în acelaşi timp, pe ceilalţi deţinători tradiţionali ai puterii: capii marilor familii, titularii slujbelor, oricînd capabili, într-un moment sau altul, să repună în discuţie hegemonia spiţei domnitoare.

Pentru a-şi întări autoritatea şi a da supremaţiei sale o bază permanentă, Idris va recurge la o metodă originală: va căuta să-şi apropie personal pe toţi aceia care deţin o putere oarecare în Bornu. La sfîrşitul celei de-a cincea campanii în Kanem, *mai*-ul, întors în Gambaru, organizează o mare întrecere, scrie Ibn Fartua, la care „îi obligă pe marii demnitari şi gărzile personale să depună jurămînt de credinţă (făcîndu-i să jure) că vor rămîne leali persoanei sale". Jurămîntul de credinţă public al nobililor şi al tuturor notabililor în chiar sediul reşedinţei imperiale, în prezenţa „tuturor prinţeselor de sînge regal" — cele care se dau în căsătorie în clanurile puternice, pentru a-şi asigura alianţa lor — era un semn al centralizării autorităţii în jurul *mai*-ului.

1 cal = 15-20 robi

Idris Alaoma a pus astfel bazele unui stat care, prin războaie victorioase, îşi va căpăta unitatea. Domnia lui este marcată de o serie de campanii militare împotriva triburilor vecine, so sau sao, tatala, ngizim, tuaregi, bulala. În doisprezece ani, Idris elimină orice împotrivire şi restabileşte securitatea căilor comerciale. Abilitatea tactică şi inovaţiile tehnice conferă armatei bornuane o superioritate zdrobitoare asupra adversarilor, fie ei din deşert, din cîmpie sau din zone lacustre. Istoria oficială a dinastiei scrie că Idris „a restabilit ordinea în imperiu şi ţara a fost prosperă". În urma confruntărilor armate cu vecinii, Alaoma deţine controlul căii transsahariene, care leagă Ciadul de Tripoli, trecînd prin Kawar şi Fezzan şi restabileşte, în folosul său, securitatea comerţului pe distanţă lungă. La începutul sec. XVI, Idris Alaoma „a chemat negustori din Berberia; aceştia îi aduc cai, pe care-i schimbă contra robi, în proporţie de un cal pentru cincisprezece pînă la douăzeci de robi", scrie călătorul arab Leon Africanul. Această cerere de cai este atestată şi de Ibn Fartua, care ni-l arată în două rînduri pe Idris Alaoma întîmpinînd caravanele venite din Fezzan şi cumpărînd „un mare număr de cai". Şi o altă mărturie din epocă, a geografului italian Giovanni Anania, contemporan cu domnia lui Idris Alaoma: „Şi de acolo (Bornu) pleacă în fiecare an numeroşi negustori care duc piele de excelentă calitate, care pare ceva extraordinar la Fezzan. Apoi se întorc cu mulţi cai, însoţind caravanele negustorilor negri". Şi Anania continuă: „El [*mai*-ul] posedă o mulţime de cai, pe care-i aduc arabii din ţara lor şi fac mare cîştig, vînzîndu-i cu cel puţin 700 sau 1 000 de scuzi bucata. Aceşti cai nu rămîn multă vreme în viaţă, căci... în fiecare an mor mulţi din cauza căldurii excesive".

Ca în întreg Sudanul, calul, animal de război prin excelenţă, este un semn de bogăţie şi de putere. Pentru a-l achiziţiona, robul constituie singura monedă de schimb. În felul acesta se stabileşte şi se dezvoltă un mecanism de relaţii între regiunile Ciadului şi Africa septentrională. Mărturiile din texte arată că negustorii îşi vînd foarte scump caii. Plata făcîndu-se în robi, prada lor ia amploare.

Calul nu este însă singura marfă căutată. Un chirurg francez, reţinut în robie la Tripoli, ne dă, la sfîrşitul sec. XVII, o imagine mai diversificată a acestor schimburi: „Bornuezii... răpesc un număr de tinere persoane de ambe sexe, pe care le îndreaptă spre Fezzan. Acolo le dau negustorilor din Tripoli şi Tunis contra stofă stacojie, hîrtie, contra vase de sticlă fabricate la Veneţia, bronz, oţel, de care au extremă nevoie".

Prin canalul Tripoli, *mai*-ului din Bornu îi parvin mărfuri foarte îndepărtate, din Europa, de care are, ne-o spune autorul în mai multe rînduri, „o extremă nevoie". Dacă este să dăm crezare unui alt manuscris francez de la sfîrşitul sec. XVII privitor la Tripoli, caravanele, anuale, au nevoie de patru luni pentru a merge de la Tripoli sau de la Cairo la Bornu (însă o ambasadă are nevoie de numai jumătate din timp). Ele pleacă iarna şi ajung înapoi primăvara. „Mor mulţi robi pe drum de mizerie şi de lipsă de apă", ceea ce nu justifică decît în parte uriaşul

Soldaţi din armata lui Idris Alaoma

beneficiu realizat de negustorii de sclavi: un rob cumpărat cu 8 piaştri în Bornu valorează 24 la Fezzan şi între 40 şi 60 la Tripoli. Produsele care parvin în schimb în Bornu sînt mărfuri de lux, care nu răspund nevoilor locuitorilor ţării. Deţinerea de mărfuri rare este, înainte de toate, un semn şi un instrument de putere..

Dublul cîştig

Obligaţiile unui asemenea comerţ fac necesară o bună înţelegere între Bornu şi Tripoli, oricare ar fi autorităţile care guvernează oraşul. În 1551, otomanii, în epocă una dintre cele mai mari puteri ale lumii, pun capăt unei destul de lungi perioade de ocupaţie creştină şi se instalează în cetate. Imediat, Bornu caută o înţelegere cu ei. Chirurgul francez menţionat arată astfel că în 1555, *mai*-ul Bornu-ului a făcut alianţă cu paşa din Tripoli „prin serviciile unui ambasador pe care suveranul i l-a trimis: această alianţă de prietenie şi de comerţ a continuat mereu de atunci...“ Despre relaţiile otomano-bornuane se păstrează documente în arabă şi turcă: copiile răspunsului adresat de sultanul otoman Murad III ambasadei trimise de Idris Alaoma şi instrucţiunile primite de reprezentanţii otomani în Africa de Nord privind relaţiile cu Bornu. „În corespondenţa sa, scriind principilor străini [*mai*-ul], se slujeşte de limba arabă, notează geograful italian Anania şi citează un martor italian, care „a văzut el însuşi o scrisoare pe care regele Bornu-ului o scria paşei din Tripoli cu multă elocinţă şi artă“

Analiza acestei corespondenţe diplomatice ne dă o serie de informaţii interesante. *Mai*-ul Bornu-ului este desemnat „regele *(malik)* Idris, actualmente guvernator *(wali)* al provinciei *(wilaya)* Bornu“. Ceea ce indică o recunoaştere a independenţei Bornu-ului. Idris Aloama se plînge mai ales că un post de frontieră fusese ocupat de otomani. Guvernul otoman refuză să restituie fortul, însă dă indirect satisfacţie *mai*-ului, ordonînd autorităţilor otomane din Africa de Nord să rămînă în bune relaţii cu Idris. Pe de altă parte, Istanbulul răspunde favorabil unei cereri de asistenţă militară: „Dacă inamicii vor prelua controlul *wilaya*-lei dumneavoastră, să cereţi ajutor pe lîngă *(emiri otomani)* — sau reciproc —, va fi de datoria dumneavoastră să le daţi ajutor în trupe, material de război şi alimente“. Aici trebuie căutată proveniența muschetelor folosite de Idris Alaoma în campaniile sale militare. Cu toate că puterea reală a acestor arme de foc ale epocii nu trebuie supraapreciată, se înţelege interesul cu totul deosebit al alianţei otomane pentru Idris Alaoma şi triburile sefawa.

Idris caută avantaje şi de la partea marocană, unde cere suveranului marocan „şi o armată, şi un anumit număr de muschete, şi cîteva tunuri pentru a purta *djihad* împotriva necredincioşilor locuind la marginile teritoriului [său] într-o parte retrasă a Sudanului“. Idris Alaoma recurge la Maroc pentru a se apăra mai bine de acţiunile otomane? Poate caută numai, cerînd aceleaşi favoruri celor doi rivali, să se folosească de concurenţa dintre ei şi să tragă dublu cîştig. Căci se pare că pofta de arme de foc şi de mijloace militare moderne ar fi inspirat cel mai mult diplomaţia lui Idris. Şi, bineînţeles, interesul puterilor musulmane nu era să înarmeze nechibzuit un asemenea regat. Astfel, pe cînd Songhay[1] cade victimă rapacităţii marocane, regatul lui Idris Alaoma izbuteşte să menţină cu otomanii raporturi de bună vecinătate, servind ambelor părţi. În acest început de secol XVII, în care asistăm la dezorganizarea comerţului transsaharian şi la prăbuşirea marelui imperiu nigerian, concomitent cu accelerarea efectelor distrugătoare ale legăturilor comerciale cu puterile europene, dinastia Sefawa din Bornu oferă un exemplu de continuitate neîntreruptă. Este o operă pe care posteritatea o atribuie, pe drept cuvînt, lui Idris Alaoma, întemeietorul Bornu-ului modern. ■

...şi cavaler din garda sa personală

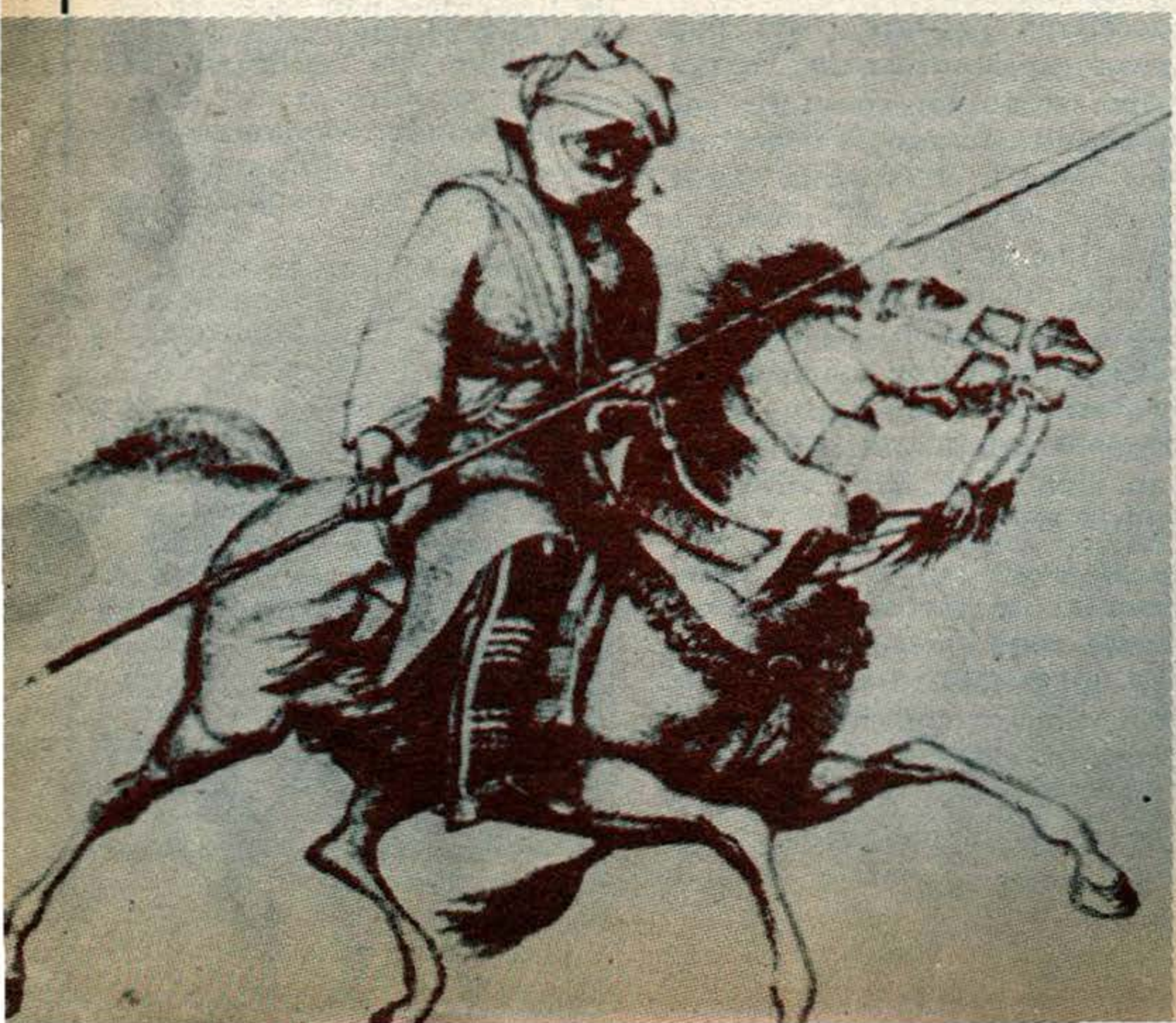

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

Din tradiţiile gîndirii progresiste româneşti

Constantin Dobrescu-Argeş:

„SÎNT PENTRU VOTUL UNIVERSAL!"

Dr. ROMUS DIMA

Problemele politice ale ţărănimii erau considerate de Constantin Dobrescu-Argeş ca reprezentînd coloana vertebrală a „chestiunii ţărăneşti" din România la sfîrşitul secolului XIX. În concepţia sa, participarea activă a ţărănimii la viaţa politică a ţării trebuia şi putea să impună regimului burghezo-moşieresc rezolvarea unor nevoi fundamentale de ordin economic şi social din lumea satului. Pornind de la această premisă, militantul argeşean şi colaboratorii săi au desfăşurat o intensă activitate pentru activizarea politică a maselor ţărăneşti, îndeosebi pentru atragerea lor la viaţa electorală şi la manifestările care vizau întemeierea unui partid politic ţărănesc.

Marele drept al celor patru milioane

Parlamentarul de Argeş înţelegea că pentru rezolvarea marilor probleme ale lumii satelor era nevoie de o pregătire culturală multilaterală a ţărănimii şi, în acest scop, a iniţiat numeroase acţiuni menite să contribuie la ridicarea nivelului de cultură a locuitorilor de la sate[1]. „Cea dintîi pregătire a poporului — afirma el la 12 decembrie 1889, vorbind în Camera Deputaţilor — este pe teren cultural. Odată emancipat intelectual, celelalte emancipări rămîn o chestiune de timp". Pentru a avea finalitatea dorită, acţiunea pe teren cultural trebuia corelată cu alte metode şi forme de activitate, pe care însă militantul din Muşeteşti n-a reuşit să le vadă.

În viziunea lui C. Dobrescu-Argeş, activitatea electorală, cu toate formele sale de manifestare, a rămas mijlocul cel mai eficient de activizare a ţărănimii şi, de aceea, i-a acordat o atenţie prioritară, exagerîndu-i de multe ori valoarea sau atribuindu-i rolul hotărîtor în rezolvarea situaţiei ţărănimii române. Exercitarea drepturilor electorale, afirma el, se putea face însă numai de către cetăţenii unor ţări în care democraţia era reală. Or, pentru România epocii respective, una din chestiunile fundamentale era tocmai aceea a exercitării efective a drepturilor prevăzute prin Constituţie. Trebuie însă precizat faptul că Legea electorală aprobată de Parlament în 1884 avea un caracter extrem de restrictiv. Corpul electoral român, atît pentru Cameră, cît şi pentru Senat, era împărţit în mai multe colegii, partajate prin cens. Pentru Cameră, de pildă, alegătorii erau împărţiţi în trei colegii. Colegiul III — din care făceau parte masele de ţărani — cuprindea două categorii de alegători: *direcţi*, cei care aveau venituri. funciare anuale de peste 300 lei şi ştiau carte (învăţătorii şi preoţii din sate erau scutiţi de cens) şi *indirecţi*, adică desemnau mai întîi un delegat la 50 persoane şi acesta se prezenta la reşedinţa judeţului respectiv, pentru a vota direct; în total, Colegiul III desemna 38 deputaţi.

După cum lesne se poate observa, sistemul electoral cenzitar, bazat pe avere, înlătura din viaţa politică a ţării marea majoritate a cetăţenilor, mai ales pe ţărani. Din acest punct de vedere Legea electorală adoptată în iunie 1884 venea în contradicţie flagrantă cu însăşi Constituţia de atunci, care, prin articolul 10 stipula: „Nu există în stat nici o deosebire de clasă. Toţi românii sînt egali înaintea legii şi datori a contribui fără deosebire la dările şi sarcinile publice".

Tocmai aceste triste realităţi le avea în vedere militantul argeşean atunci cînd afirma că ţăranii continuau, după aproape trei decenii de viaţă parlamentară modernă, să fie „depărtaţi cu cruzime şi cu fraudă de la exerciţiul drepturilor lor", nu li se recunoşteau în mod real libertăţile constituţionale, iar în timpul campaniilor electorale „sate întregi se pun în stare de asediu", autorităţile, prin ingerinţe şi presiuni, împiedicîndu-i pe locuitori să participe la vot. Aceste mari şi grave erori istorice erau patronate şi ocrotite de Legea electorală în vigoare, despre care Constantin Do-

[1] *Magazin istoric*, nr. 9-11/1987, 2-6/1988.

brescu-Argeș spunea că „lovește în cele mai sfinte drepturi ale cetățenilor prin monopolul ce face și privilegiile ce acordă proprietarilor pentru a reprezenta țara în Parlament aproape numai ei singuri". Excluzînd de fapt „de la viața legislativă, de la dreptul electoral întreaga țară rurală", partidele politice ale claselor conducătoare — preciza el — „și-au închis absolut dreptul de a vorbi în numele națiunii, ele nu reprezintă națiunea, ele nu pot susține că reprezintă statul românesc". Parlamentarul de Argeș se întreba, cu legitimă îndreptățire: „Ce fel de regim reprezentativ este acela cînd, din 5 milioane de locuitori, 4 și jumătate milioane nu au ales și nu aleg, căci nu sînt lăsați să aibă mandatarii lor în Parlament?" Popoarele, arăta Constantin Dobrescu-Argeș, au, cu adevărat, drepturi și libertăți nu atunci cînd acestea sînt stipulate prin legi, ci cînd „le practică și sînt trecute în tradițiunile și moravurile lor. Revoluțiunile care se fac nu sînt altceva decît: răsuflarea, erupțiunea vulcanică a unor simțăminte liberale înăbușite de despotism; căci presiunile cu cît sînt mai mari, cu atît puterea de respingere este mai îngrozitoare în tărie".

„Guvernul înțelept și patriot — era de părere Constantin Dobrescu-Argeș —, guvernul părinte al poporului, nu numai că nu oprește întrunirile, din contră, le provoacă, le susține și caută singur a le incuraja pentru a cunoaște totdeauna care este voința cetățenilor, ce mai cer aceștia de la conducătorii lor". În acest spirit, fruntașul din Mușetești a militat ca întrunirile să devină o practică curentă a vieții politice, să nu fie organizate numai în timpul campaniilor electorale prilejuite de alegeri: „Școala cea mare a cetățenilor este practica întrunirilor".

C. Dobrescu-Argeș și alți luptători devotați lumii satelor au acționat cu consecvență și sinceritate pentru cucerirea dreptului de vot pentru țărani — „cel mai mare drept al cetățenilor" — cum sublinia militantul din Mușetești, în aprilie 1883. În aprilie 1894, el afirma că „dreptul politic se cuprinde în dreptul electoral", „fără exercițiul dreptului electoral, țăranii nu vor putea niciodată, în nici un chip, vedea izbîndite dorințele, interesele și drepturile lor". În sprijinul ideilor sale, el s-a adresat în repetate rînduri oamenilor luminați, ieșiți din mijlocul țărănimii și care se arătau „interesați de marele drept electoral al celor 4 milioane".

În lupta pentru atragerea țărănimii la viața politică activă a țării, C. Dobrescu-Argeș s-a preocupat intens de problema introducerii dreptului de vot universal. Dar și aici, ca și în alte domenii ale activității sale, întîlnim poziții contradictorii și limite uneori greu de explicat. La 22 mai 1883, de pildă, prin pana sa, gazeta *Țăranul* afirma cu hotărîre: „Sufragiul, dar, trebuie să fie universal", pentru ca, la 13 noiembrie 1884, același organ de presă să aibă o poziție cu totul diferită: „Noi n-am cerut și nu cerem acum votul universal. Noi știm că Partidul Liberal, ce este acuma la putere, are pe stindardul său scris: viitorul democrației române".

Mai ales după 1890, C. Dobrescu-Argeș a militat însă consecvent pentru introducerea votului universal. În articolul *Dreptul electoral al țăranilor din România și dreptul electoral al muncitorilor în alte țări (Gazeta țăranilor*, din 9 octombrie 1894), el pleda răspicat pentru votul universal, așa cum îl introduseseră cu rezultate bune multe țări din Europa, unde „dreptul poporului la vot e deschis larg, și muncitorii, fie cei din oraș... sau țăranii, au dreptul lor și putința de a trimite în Cameră reprezentanți ca să le înfățișeze și să le apere interesele". Lipsa de drepturi politice pentru țărani, subaprecierea acestora de către partidele politice și politicienii timpului erau înfierate cu deosebită vehemență în același articol: „Dreptul electoral pentru țărani în România e suprimat de partidele noastre politice printr-un sistem de falsificări, de violențe, de barbarii și de mijloace absolut infame... În capul oamenilor noștri politici dreptul electoral al țăranilor este o absurditate, e considerat ca un pericol".

Continuînd lupta în această direcție, în ianuarie 1895, C. Dobrescu-Argeș declara: „Sînt pentru votul universal! Sînt pentru că singur poate realiza marile reforme democratice; singur poate vindeca rănile poporului... Singur sufragiul universal realizează egalitatea politică și socială, singur aduce justiție pe cale economică". Suveranitatea poporului este cea de la care izvorăsc toate potențele statului și ea cuprinde în sine puterile: legislativă, judiciară și executivă. Fiecare din aceste puteri aparține poporului, care le exercită prin aleșii săi. Așa ar fi fost normal să se petreacă lucrurile. În realitate însă legile care trebuiau făcute de poporul suveran, se elaborau numai de către „o fracțiune din popor", ceea ce, fără îndoială, „nu înfățișează suveranitatea, căci nu este expresiunea voinței obștești". Eliminarea țărănimii din această ecuație socială însemna violarea flagrantă a suveranității poporului și răsturnarea celor „mai elementare principii pe care se reazimă un stat constituțional". C. Dobrescu-Argeș era convins că prezența deputaților țărani în Parlament ar fi influențat hotărîtor procesul de inițiere și elaborare a legilor: „Legile făcute sub asemenea împrejurări ar fi expresiunea voinței naționale, ar avea cel mai înalt caracter de legitimitate și de autoritate; asemenea legi ar fi cel mai bine întocmite și mai nimerite prin colaborarea firești lor aleși ai sătenilor". Dar pînă în 1919, cînd în România a fost introdus votul universal, niciodată țăranii n-au reușit să ocupe cele 38 locuri ce le reveneau în Adunarea Deputaților. Cei cîțiva țărani care au putut răzbate în forul legislativ n-au putut influența mecanismul burghezo-moșieresc de elaborare a legilor. N. Iorga nu exagera atunci cînd afirma: „Țăranii se întrebuințau numai pentru decorul pitoresc al parlamentelor; veniți din Argeș sau Botoșani, din Gorjul lui Dinică Schileru și al lui Pantelimon Diaconescu, ei vorbeau rar, nu erau consultați niciodată..."

La 12 decembrie 1889, învățătorul din Argeș a rostit o importantă cuvîntare în Par-

lament, în care s-a referit și la situația prezenței țăranilor în acest forum legislativ suprem. „Îmi voi permite să întreb pe domnul Kogălniceanu — spunea el — care este pricina că în Divanul ad-hoc se găseau 36 de țărani, sub guvernul lui Cuza 33 și azi cîți mai sînt?" O voce din sală a replicat: „Abia unul". Atunci C. Dobrescu-Argeș a continuat: „Ei bine, acesta este progresul pe care l-a făcut țărănimea pe calea politică!"

Pentru a stabili însă dimensiunile reale ale activității militantului argeșean este cazul să precizăm că epoca în care el s-a manifestat în viața politică a țării a coincis cu prezența tot mai activă în arena social-politică a clasei muncitoare și a partidului ei politic, moștenitorii celor mai înaintate tradiții de luptă ale poporului nostru pentru dreptate socială și libertate națională. Ideea sufragiului universal, preluată de la luptătorii pașoptiști, care o formulaseră prin dictonul „domnia poporului prin popor", a fost îmbogățită de socialiști prin situarea ei în cadrul unui întreg complex de reforme vizînd democratizarea vieții politice, avînd ca țintă finală răsturnarea regimului burghezo-moșieresc și organizarea în spirit socialist a societății. Semnificativ în această direcție este faptul că, în anul 1888, cînd Dobrescu-Argeș își începea cariera parlamentară, de la tribuna Parlamentului român primii deputați socialiști își făceau deja cunoscută poziția în multe din marile probleme care frămîntau societatea românească, îndeosebi în problema țărănească[1]. Ei se pronunțau nu numai pentru că această problemă fusese propulsată în atenția opiniei publice de tragicele evenimente ale răscoalelor din acel an[2], dar veneau și cu experiența fructuoasă a muncii de organizare politică a țăranilor în unele comune din Moldova și Muntenia, acțiune ce relevase din plin audiența de care se bucurau ideile socialiste în lumea satelor[3].

Tot socialiștilor le-a aparținut de altfel și inițiativa din 1891 cu privire la constituirea unei Ligi a votului universal, pusă în practică în 1895 și care își propunea să militeze pentru introducerea votului universal în România[4]. Așadar, C. Dobrescu-Argeș s-a situat și el în rîndul acelor oameni politici și intelectuali progresiști preocupați de binele public, dar, trebuie precizat, fără a se ridica la înțelegerea materialist-istorică a structurilor și fenomenelor sociale, economice și politice ale timpului respectiv.

Fără îndoială activitatea întinsă desfășurată de partidul revoluționar al clasei muncitoare în domeniul electoral a influențat în bine conștiința și acțiunile țăranului român în lupta sa pentru cucerirea dreptului de a alege și a fi ales, de a-și trimite adevărații reprezentanți în Parlament. În perioada de sfîrșit a veacului trecut multe semne de întrebare au fost limpezite în mintea țăranilor români și prin eforturile și inițiativele militantului argeșean, menite să descifreze complicatul labirint electoral al României acelor ani. Treptat, țăranul a înțeles că reprezintă o forță socială, că are un cuvînt greu de spus în alegerile parlamentare și locale, dacă nu se lasă ademenit și manevrat de clasele dominante și partidele lor politice. Analiza discursurilor rostite de C. Dobrescu-Argeș în Camera Deputaților invită la formularea unor concluzii cu privire la valoarea socială a problemelor supuse atenției deputaților, multilateralitatea cunoștințelor sale economice, politice, filosofice, istorice, la consecvența și curajul pe care le-a dovedit în lupta cu „mai marii" Parlamentului pentru impunerea cerințelor fundamentale ale țăranului român. Toate acestea le-a avut în vedere Mill. Ionescu-Berbecaru, în studiul său din 1936 — *Partidul Țărănesc. 1879-1918* — atunci cînd aprecia că, prin C. Dobrescu-Argeș, în Parlamentul român, printr-un reprezentant autentic și neînfricat, timp de 12 ani neîntrerupt, a răsunat glasul țărănimii obidite. ■

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 6/1969; 3-4/1988; 3/1986; 8/1973.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Dimitrie Cantemir — SISTEMUL SAU ÎNTOCMIREA RELIGIEI MUHAMMEDANE. VOL. VIII, TOM II** *(traducere din limba rusă, studiu introductiv, note și comentarii de* **Virgil Cândea;** *text rus îngrijit de* **Anca Irina Ionescu).**

Editura Academiei R.S. România, București, 1987, XLII + 710 pp., 74 lei: *textul în limba rusă și traducerea în limba română a unei scrieri ce a contribuit la faima de orientalist a învățatului principe.*

● **Răzvan Theodorescu — CIVILIZAȚIA ROMÂNILOR ÎNTRE MEDIEVAL ȘI MODERN. ORIZONTUL IMAGINII. (1550-1800). VOL. I-II.**

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 276 pp., vol. II — 229 pp., 33 lei: *un sfert de mileniu de civilizație românească, analizată din perspectiva realizărilor artistice.*

● **Lucia Apolzan — CARPAȚII — TEZAUR DE ISTORIE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 382 pp., 26 lei: *studiu geografico-etnografic privind tipul de sat românesc cu gospodării izolate așezat pe înălțimile munților.*

● **Căpitan dr. Ștefan Păslaru — REPUBLICA LA ROMÂNI. IDEAL ȘI ÎMPLINIRE.**

Editura militară, București, 1987, 198 pp., 11 lei: *analiza rolului jucat de armata română în schimbările structurale produse în viața politică, socială și economică a țării în cei 40 ani care au trecut de la proclamarea Republicii.*

● **Ion Dumitriu-Snagov — LA ROMANIA NELLA DIPLOMAZIA VATICANA. 1939-1944.**

Roma, 1987, 170 pp.: *documente privind relațiile României cu Vaticanul în timpul celui de al doilea război mondial, evidențiind dezacordul statului papal cu dictatul de la Viena și condamnarea acestuia.*

● **Maurice Druon — CÎND UN REGE PIERDE FRANȚA** *(colecția „Romanul istoric", traducere de* **Elsa Grozea).**

Editura Univers, București, 1986, 256 pp., 15,50 lei: *al șaptelea volum din ciclul* Regii blestemați, *care zugrăvește imaginea regatului francez de după bătălia de la Poitiers (1356).*

AUGUST 1938

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Între 28 august și 3 septembrie, la Zürich se desfășoară cel de-al VIII-lea Congres internațional de științe istorice. Participă 33 delegații (32 state din Europa, Asia, Africa și America de Nord, la care se adaugă Societatea Națiunilor). Sînt prezentate 250 comunicări în cadrul celor 16 secții ale congresului.

Din țara noastră iau parte 15 istorici, printre care N. Iorga, P.P. Panaitescu, I. Lupaș, Gh. I. Brătianu, N. Cartojan, C.C. Giurescu, A. Sacerdoțeanu, A. Oțetea, Em. Panaitescu, D. Mureșanu. De un mare interes se bucură comunicările prezentate de N. Iorga despre permanențele istoriei și, respectiv, Gh. I. Brătianu, despre o nouă istorie a Europei în evul mediu. Ambele comunicări sînt susținute în cadrul secției XIV, Metodă și teorie.

La reuniunea de la Zürich, știința istorică românească primește și o importantă recunoaștere internațională. Nicolae Iorga este ales vicepreședinte al Comitetului internațional de științe istorice.

● Cîteva date desprinse din Anuarul statistic pentru anul 1938. În țară circulau 136 941 biciclete, 2 886 motociclete (din care 307 cu ataș), 25 850 autoturisme, 2 687 autobuze, 7 670 autocamioane, 2 002 tractoare și 326 autocisterne. Pe căile ferate — 3 127 vagoane de călători și 2 067 locomotive. Pe aeroportul Băneasa au sosit 7 412 pasageri și au plecat 7 577. Societatea L.A.R.E.S. (Liniile Aeriene Române Exploatate de Stat) are 29 avioane în serviciu, care au efectuat 5 406 ore de zbor cu 1 183 541 km parcurși. Erau în folosință 25 vase maritime (14 ale statului, 11 particulare), dintre care 6 de pasageri, 11 de mărfuri, 5 mixte și 3 tancuri petroliere.

În 1938 funcționau 784 oficii poștale de stat, care aveau 11 707 cutii de scrisori, 2 376 aparate telegrafice și 1 038 aparate tele-

Răsfoind, în continuarea retrospectivei noastre istorice, presa din urmă cu cinci decenii, ne reținem atenția rubricile externe ale ziarelor[1]. În diferite locuri de pe glob, din Spania pînă în China, răzbat ecourile unor grave conflicte. Pe continentul european. Germania hitleristă, cu acordul tacit al guvernelor conciliatoriste după ce a cotropit Austria, își îndreaptă din ce în ce mai agresiv amenințările asupra Cehoslovaciei.

În acest cadru, Partidul Comunist Român continuă să acționeze pentru mobilizarea tuturor forțelor progresiste, democrate ale societății la lupta antifascistă, la realizarea frontului unic al clasei muncitoare. „A salva pacea — scrie *Lupta de clasă*, organul teoretic al C.C. al P.C.R., în numărul său din august 1938 — se poate numai prin organizarea voinței și rezistenței maselor populare, prin *strîngerea în front unic* a clasei muncitoare. Acum nu mai este timp de discutat, pacea poate fi ruptă în orice clipă, războiul poate izbucni în orice moment.

Masele vor pace! continuă *Lupta de clasă*. Ele sînt împotriva războiului, împotriva uneltirilor de război dinăuntru și din afară, pentru apărarea independenței naționale".

Voința de pace a poporului român, a maselor mobilizate de P.C.R. este afirmată și cu prilejul Congresului mondial al tineretului pentru pace, ale cărui lucrări se desfășoară între 16 și 24 august 1938 la New York[2]. Participă 500 delegați din 54 țări. (Din România, George Macovescu.)

„Poate pentru prima dată tineretul de toate tendințele, de toate rasele, de toate naționalitățile, organizații de tineri și de fete tinere, [organizații] culturale și sportive, politice și economice vor aprecia care poate fi, în situația actuală atît de tulburată, rolul internațional al tineretului", scria ziarul *Comentar*, la 14 iunie 1938. La rîndul său, cotidianul *Lumea românească* din 24 iulie sublinia: „Un asemenea congres este cît se poate de binevenit în vremurile de față, cînd umbra zeului Marte se profilează tot mai mult la orizont".

Exprimîndu-și solidaritatea cu tineretul dornic de pace din lumea întreagă muncitorimea română salută lucrările congresului de la New York. Într-un articol apărut în *Lumea românească* din 22 august, se spune: „Astăzi, cînd statele totalitare împinse de pofta expansiunii în dauna statelor mici caută prin exaltarea spiritului războinic și uriașe înarmări să facă din om o bestie, se impune o atitudine. Aceea de a stăvili trimiterea de nevinovați, care să ude cu sîngele lor cîmpiile mănoase ale popoarelor pașnice.

---

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1972.

Cu prilejul celei de-a 21-a aniversări a luptelor de pe cîmpul de la Mărăşeşti, defilează foştii luptători care s-au acoperit de glorie

Dorinţa noastră, a muncitorilor manuali şi intelectuali din România, se confundă cu a congresiştilor de la New York. De aceea, strigăm răspicat şi cu toată convingerea: «Vrem pace!»"

„Formal, nu există război", scrie într-un editorial din *Lumea românească*, din 4 august, Zaharia Stancu, directorul publicaţiei. „Dacă s-ar cerceta arhivele ministerelor de externe ale tuturor ţărilor pe ultimii douăzeci de ani, s-ar vedea că niciodată omenirea nu a cunoscut o pace mai desăvîrşită, că niciodată statele n-au trimis mai mulţi delegaţi la congrese pacifiste şi n-au încheiat mai multe tratate de amiciţie, mai multe pacte de neagresiune. Omenirea se teme de război, iar cei care fac războiul, cei ce cred că pot folosi ceva de pe urma războiului socotesc că este bine să-l practice fără să-l declare oficial.

Formal, nu există războaie, continuă Zaharia Stancu. Formal trăim o excepţională eră de pace. Formal, ne declarăm fericiţi. Ce altceva am putea face? Veacul nostru e cel mai crud, cel mai lipsit de scrupule. Bubuie pretutindeni tunul, ţăcăne pretutindeni mitralierele, copiii şi femeile sînt ucişi în somn, totuşi nu există război. Formal, nu există nici un război, nicăieri".

Peste numai 13 luni, la 1 septembrie 1939, avea să se declanşeze cel de-al doilea război mondial.

La Salonic, la 31 iulie, se semnează un Pact de neagresiune perpetuă între Bulgaria şi statele Înţelegerii Balcanice, document de importanţă deosebită pe linia politicii de bună vecinătate promovată constant de statele din cadrul Înţelegerii Balcanice. „Acest acord încheiat între ţări tratînd de la egal la egal este rezultatul fericit al negocierilor libere desfăşurate într-o atmosferă de cordialitate şi înţelegere", se arată în comunicatul comun dat publicităţii după semnarea acordului de la Salonic[1].

Într-o telegramă trimisă ministrului de externe român, N. Petrescu Comnen, primul ministru şi ministrul de externe bulgar, G. Kioseivanov, arată: „Actul pe care l-am semnat va marca, sînt convins, începutul unei ere de concordie şi de încrezătoare colaborare între Bulgaria şi statele Înţelegerii Balcanice, colaborare care va fi o încoronare a sforţărilor noastre pentru prosperitatea popoarelor noastre şi pentru întărirea păcii în peninsulă, precum şi o contribuţie preţioasă la opera generală de pace".

La rîndul său, ministrul de externe român subliniază într-o declaraţie dată presei: „Adeziunea guvernului român la acest acord este nu numai o dovadă strălucită a sentimentelor sale de încredere şi amiciţie faţă de poporul bulgar, dar şi a comprehensiunii sale faţă de cerinţele altora, atunci cînd ele sînt compatibile cu interesele permanente şi cu demnitatea României".

[1] Vezi şi Cristian Popişteanu, *România şi Antanta Balcanică*, ediţia a doua, Editura politică, Bucureşti, 1971.

Cronică măruntă

fonice. În ţară, erau, de asemenea, 1 893 oficii telefonice, 2 482 cabine telefonice şi 93 023 posturi telefonice. Numărul abonaţilor la radio era de 274 313, dintre care în Bucureşti — 78 025.

● La întrebarea „Care este opera dv. preferată?", Constantin Brâncuşi răspunse într-un interviu publicat de Timpul: „Pasărea Măiastră. Lucrez la ea din 1908 şi încă n-am terminat-o. Lucrez mereu, încercînd să realizez în ea o desăvîrşire".

● A apărut primul caiet pe anul 1938 din Buletinul Bibliotecii, publicaţie de recenzii şi bibliografie editată de biblioteca Academiei Comerciale din Bucureşti.

● La împlinirea unui an de la moartea lui Alexandru Sahia, Lumea românească scrie: „Născut din ţărani tare înglodaţi de vitregiile sociale, Alexandru Sahia a gustat de fraged frosirea în cîştigarea existenţei. Fără alt blazon decît talentul, idealul şi eroismul său, a străbătut vijelios calea spinoasă a luptelor sociale, trăgînd cu sine şi revolta atîtor nedreptăţi întîlnite în drum.

Bun, milos, îndatoritor, înbitor, împăciuitor, s-a zbătut pentru stîrpirea cruzimii şi a strîmbătăţii din viaţa celor mulţi. Un „atare bronz nu-şi avea soclul decît în granitul de nevoi al muncitorimii şi al oropsiţilor de legi şi privilegii".

● Cu prilejul unor lucrări de amenajare a şoselei Ostrov-Constanţa, în apropiere de ruinele cetăţii Suoidava, sînt descoperite mai multe sarcofage romane, monede de aur, statuete şi alte obiecte de o deosebită valoare.

● Se află în plină construcţie Palatul ministerului afacerilor străine din Piaţa Victoriei, pe locul Palatului Sturdza.

● Ansamblul „Cărăbuş", condus de C. Tănase, pleacă în turneu în Turcia, prezentînd spectacole în oraşele Istanbul, Smirna şi Ankara.

● Cum au ajuns Bucureştii capitala ţării? Acestei întrebări

AUGUST 1938

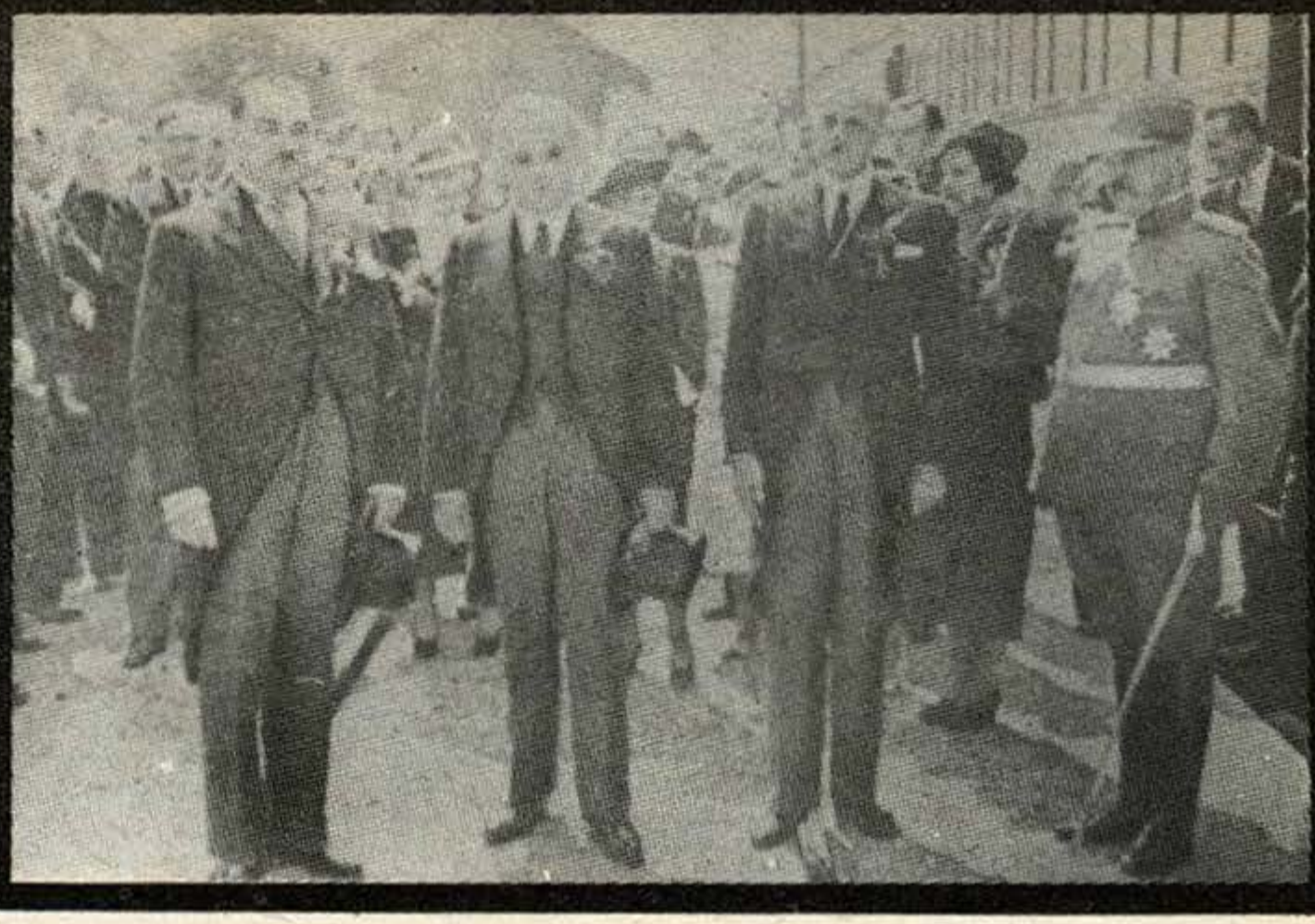

Miniștrii de externe ai țărilor Micii Înțelegeri pe peronul gării din Bled, în ajunul deschiderii sesiunii Consiliului permanent

Cronică măruntă

Îi răspunde istoricul P.P. Panaitescu în studiul cu același titlu publicat de Revista fundațiilor, în care analizează împrejurările și factorii care au determinat stabilirea capitalei Țării Românești în orașul de pe malurile Dîmboviței, după ce, mai înainte, cetatea de scaun a țării fusese, succesiv, la Curtea de Argeș, Cîmpulung și Tîrgoviște. Se menționează faptul că prima consemnare medievală a Bucureștilor ca oraș de scaun este din 20 septembrie 1459, într-un document de la Vlad Țepeș, care statornicea importanța capitalei Țării Românești.

De asemenea, continuă autorul, „locul unde sînt situați Bucureștii este o veche așezare omenească; s-a dovedit că în aceste părți, pe malurile lacurilor din jurul orașului nostru, au fost numeroase localități preistorice. Erau locuri prielnice pentru viața omenească și ferite de năvălirile prădalnice ale dușmanilor".

● La Moscova a încetat din viață — anunță ziarele bucureștene — artistul poporului al U.R.S.S., Konstantin Stanislavski, unul dintre fondatorii Teatrului de artă din Moscova. „Teatrul universal — scrie Lumea românească din 18 august — pierde, prin moartea lui, una din cele mai fecunde personalități creatoare, un adevărat creator de drumuri".

● Din rubrica de curiozități a ziarului Seara din 3 august: „În timpul domniei lui Frederic cel Mare, un consilier al acestuia, anume Farmey, dădu, în anul 1777, următorul comunicat asupra artei zburatului, în legătură cu planurile date în vileag de vreo cîțiva inventatori: «Arta de a zbura prin aer nu va putea fi niciodată realizată, deoarece e imposibil din punct de vedere fizic. Chiar dacă această imposibilitate n-ar exista, punerea în aplicare a acestor planuri ar fi vătămătoare. Oamenii sînt și așa destul de expuși rănirilor prin mersul pe jos și călărie». Îngroxit,

Acordul de la Salonic, scrie prof. G. Vlădescu-Răcoasa în *Lumea românească*, din 12 august, marchează „o nouă fază în apropierea popoarelor balcanice", iar buna înțelegere în zonă, „ceea ce pentru mulți părea o utopie, începe să devină astăzi o realitate".

Încheierea acordului de la Salonic este salutată, de asemenea, în cadrul sesiunii Consiliului permanent al Micii Înțelegeri (Bled, 21-22 august 1938). În declarația comună a celor trei miniștri de externe (român, iugoslav și cehoslovac) se subliniază că „acordul de la Salonic nu afectează cu nimic drepturile și îndatoririle de asistență mutuală decurgînd din angajamentele la care fiecare dintre statele semnatare subscrisese anterior. Această constatare se bazează pe faptul că obligațiile de neagresiune și acelea de asistență mutuală, departe de a se exclude, se completează prin însăși natura lor unele pe altele".

Revista *Viața românească* îl prezintă pe Gheorghe Asachi (1788-1869) — marele deschizător de drumuri — într-o ipostază mai puțin cunoscută. „Om al scrisului și om de acțiune, animator și creator, semănător de gînduri și de instituții culturale noi[1] — scrie revista menționată — nu îl vom urmări ca întemeietor de școli românești; nici ca fondator, în 1814, al primului «clas de inginerie» în limba română, la școala grecească din Iași, unde el însuși a predat lecții timp de cinci ani, întocmindu-și singur toate tratatele de trebuință; nici ca organizator, în 1816, al primului teatru românesc; nici ca întemeietor de școli primare, normale, și gimnazii; nici ca fondator, în 1829, al primei gazete românești, ci numai în domeniul artei". Asachi este, scrie *Viața românească*, „cel dintîi pictor român de artă modernă".

Preocupat de „deșteptarea conștiinței naționale, Asachi face din arta sa un instrument de propagandă. I se părea că nu-i de-ajuns un discurs înflăcărat pentru a însufleți în cugetul tinerilor elevi dragostea de patrie; trebuia să li se pună mereu sub ochi scene din trecutul țării, scene inspirate din cele mai glorioase pagini ale istoriei neamului".

Asachi tipărește rînd pe rînd la „Institutul Albinei", unde se afla lito-tipografia întemeiată de el în 1832, compoziții cu scene din viața lui Ștefan cel Mare, a lui Vasile Lupu, a lui Alexandru cel Bun, gravuri ale unui trecut pentru care moldovenii simțeau deosebită mîndrie.

Revista informează, în continuare, că lui Asachi i se datorează înființarea unei clase de „începuturile zugrăviei" la școala franceză de la Miroslava, unde aduce din Viena ca profesor de „limba nemțească și începuturile desenului zugrăviei" pe pictorul Hönig.

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1980.

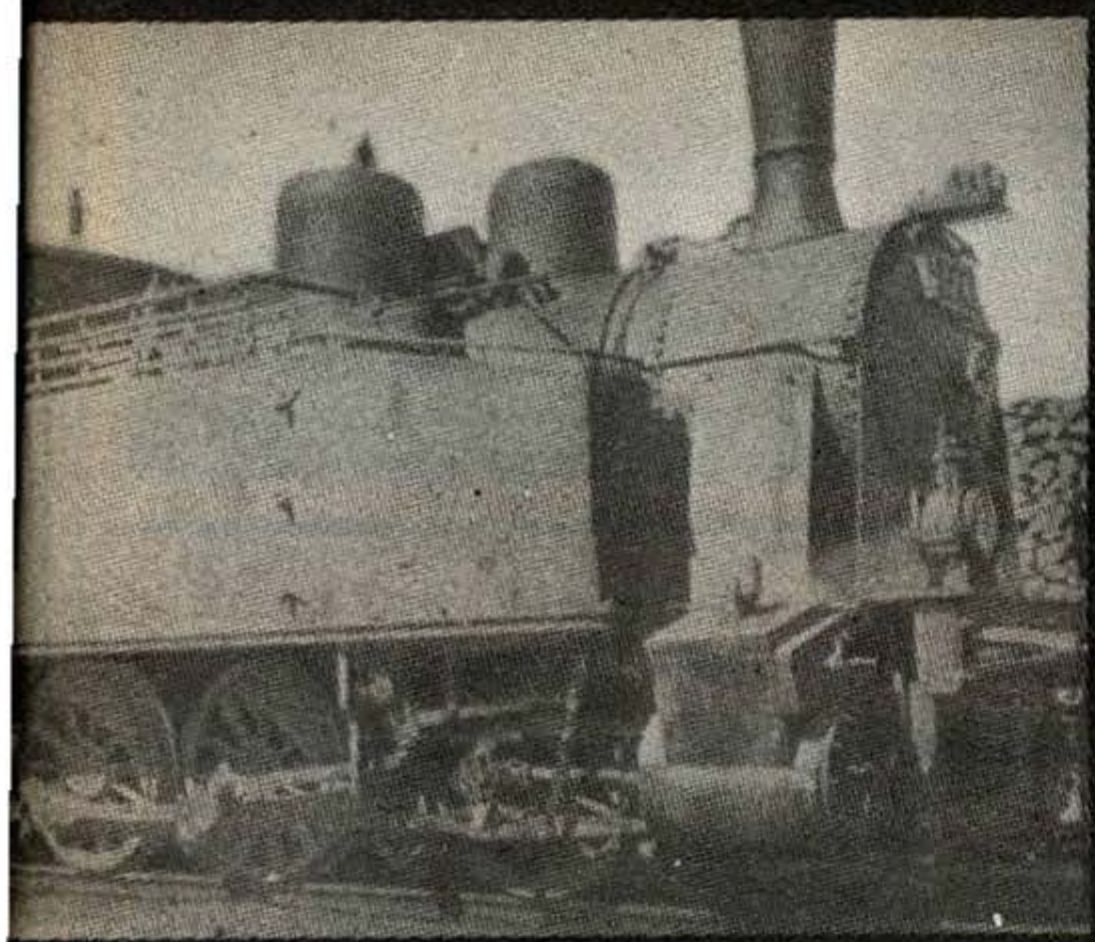

Prima locomotivă a Căilor Ferate Române; fotografie din Ilustrațiunea română

Delegați la Congresul mondial al tineretului pentru pace, la care au participat și reprezentanți ai tinerimii române; în imagine, în prim plan, delegatul român George Macovescu (X)

Anul 1833 înregistrează apariția primei gravuri cu subiect din istoria națională: „Mama lui Ștefan cel Mare împiedică pe fiul său de a intra în cetatea Neamț, în 1486". Lucrarea fusese litografiată de Ion Müller, după un desen al lui Asachi. În anii următori, vor apărea și alte gravuri, realizate de Asachi sau editate prin stăruința sa. „Dar atîta nu putea ajunge, într-o epocă în care progresul trebuia înfăptuit cu pași repezi pentru cucerirea libertății necesare vieții naționale a unui popor.

Dîndu-și seama de lucrul acesta, Asachi inaugurează la 16 iunie 1835, în casele lui Petrache Casimir, din Iași, o înaltă academie de cultură, după modelul celor din Apus. O intitulează Academia Mihăileană, și-i adaugă o secție specială de «zugrăvitură istorică»".

Printre cei care au urmat cursurile acestei Academii s-a aflat și fiul său Alexandru Asachi.

Aflat într-o călătorie în Europa, Jawaharlal Nehru, liderul partidului Congresul Național Indian, situat în fruntea luptei de eliberare a Indiei de sub dominația britanică, acordă, la Praga, un interviu trimisului ziarului *Lumea românească*, interviu publicat la 20 august. Nehru, scrie ziarul amintit, „este un democrat convins și un neîmpăcat dușman al fascismului și al tuturor imperialismelor".

„Vrem independență Indiei, declară el. Mișcarea noastră este azi foarte puternică. Mișcarea națională indiană este identică cu India. Ea formează un front unic al tuturor partidelor politice indiene".

Subliniind pozițiile democratice pe care se situează mișcarea de eliberare națională a indienilor, Nehru continuă: „Sîntem contra fascismului de orice fel. Noi vrem într-o Indie independentă o politică externă democrată. Sîntem alături de Spania republicană și de China. Nu credem în victoria Japoniei asupra Chinei. E injust și imposibil ca Japonia să cucerească China.

Cu toată lupta noastră împotriva imperialismului britanic — arată în continuare liderul indian — ar fi absurd să se creadă că, în cazul cînd Anglia s-ar găsi în luptă cu puterile fasciste, India ar fi contra Angliei. Propaganda fascistă italiană și național-socialistă germană n-a putut prinde rădăcini în India. Sîntem contra imperiului colonial englez, desigur, dar nu vrem cu atît mai mult să fie trecute coloniile de la o putere la alta. În caz de război, India nu va putea fi niciodată alături de puterile fasciste și Angliei nu-i poate fi indiferent ce vor face cele 350 milioane locuitori ai Indiei". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

consilierul arăta posibilitatea căderii peste oameni a acestor monștri, socotind de prisos munca inventatorilor, pe care o considera un basm pentru copii".

● Școli pentru ostenl. Cum aflăm dintr-o știre publicată de Libertatea, în 1838, Al. Ghica voievod, luînd cunoștință de faptul că mulți dintre soldații aflați în armata țării nu știau carte, dar erau dornici să învețe, „a poruncit ca fără zăbavă să se ia măsurile cuviincioase spre a da soldaților înlesnire de a învăța și carte cîtă vreme se vor afla în slujbă. Spre împlinirea acestei înalte porunci, dumnealui marele ban Mihail Ghica, efor al școalelor, împreună cu d. colonel Odobescu, locțiitor al șefului ostirilor, și cu dumnealui comisul P. Poenaru, directorul școalelor, chibzuindu-se, au făcut punerea la cale de a se întocmi cîte o școală în fiecare cazarmie din București, una pentru soldații pedeștri și alta pentru călăreți".

● Libertatea reproduce și următorul anunț apărut în paginile Albinei românești, în vara anului 1838: „Limba românească, a că la forme aplecătoare și armonia o fac potrivită pentru poezie, s-au fost practisit pînă acuma în compunerile cele ușoare, astăzi însă Muza au întrebuințat ai ei organ pentru a ni da o poemă epică, încît ne-am învrednicit a avea slăvita Henriada a lui Volter (Voltaire) tradusă în versuri de d. comisul Vasile Pogor.

Această carte ce s-au publicat la București în tipografia d. Eliade se recomănduește și prin frumusețea tiparului. Ea să află de vînzare aice în Libreria d. Alexis Emanuel cu preț de 17 1/2 lei".

Vasile Pogor (1792-1857), mic boier, care a ocupat mai multe posturi în administrația Moldovei, este autorul unor scrieri în versuri și traduceri din literatura franceză rămase în manuscris (doar Henriada lui Voltaire a fost publicată în 1838).

Povestea Altamirei

ANA VĂDEANU

O poveste care a început în anul 1868. În acel an, lîngă satul Santillana del Mar, aflat la aproximativ 30 km de orașul spaniol Santander (provincia Cantabria, din nordul țării), cîinele unui vînător, fugărind un animal, a rămas izolat între stînci. În timp ce încerca să-l elibereze, stăpînul său a zărit intrarea într-o grotă necunoscută. Era peștera Altamira, al cărei nume avea să devină, peste ani, cunoscut în lumea întreagă. La început, localnicii au denumit-o „Peștera lui Juan Montera", după numele vînătorului, apoi grota a căpătat denumirea de Altamira, nume sub care a devenit cunoscută.

Mult timp nu a fost luată în seamă de istorici. În anul 1875, arheologul S. de Sautuola (1831-1888), de loc din Santander, a început să o prospecteze. Patru ani mai tîrziu, Sautuola a revenit în peșteră, însoțit de fetița sa, Maria. La lumina unei lumînări, fetița a descoperit picturi de animale pe tavan și l-a anunțat pe tatăl său că a văzut „tauri" pe pereți. Cercetîndu-le, acesta a rămas impresionat de frumusețea desenelor care datau, după cum a stabilit, din prima epocă a cuaternarului, pleistocenul — epocă în care a apărut omul și au avut loc glaciațiile și interglaciațiile. Conservarea lor s-a datorat și faptului că accesul spre peșteră fusese blocat, ceea ce a avut darul de a o feri de orice contact cu cei din exterior.

În 1880, Sautuola a publicat un studiu, intitulat Scurte însemnări despre unele obiecte preistorice din provincia Santander, *în care și-a anunțat descoperirea. Dar, și după aceasta, ea a continuat să fie tratată cu indiferență de specialiști. La Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică ținut la Lisabona, în același an, 1880, s-a considerat că subiectul nu merită nici măcar să figureze pe ordinea de zi. Don Juan Vilanova y Piera, profesor la Universitatea din Madrid, singurul specialist spaniol care l-a susținut din prima clipă pe Sautuola, nu i-a putut convinge pe congresiști să viziteze peștera. În* Matériaux pour l'histoire de l'Homme *(Paris, 1881), paleontologul francez E. Harlé a presupus — nici mai mult, nici mai puțin — că picturile au fost realizate între cele două vizite făcute de Sautuola în Altamira, adică între 1875 și 1879, supoziție bazată pe prospețimea culorilor și starea lor excelentă de conservare.*

Descoperirea a provocat oprige dispute științifice — mai ales în privința autenticității picturilor și a vechimii lor —, în două sesiuni, din noiembrie și decembrie 1886, ale Societății sponiole de istorie naturală din Madrid, pentru ca, trei ani mai tîrziu, la Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică, ce a avut loc la Paris, să fie din nou dată uitării.

Rezerva manifestată de oamenii de știință ai vremii față de noua descoperire este, pînă la un punct, de înțeles. Era greu de acceptat ideea că, în acea vreme îndepărtată, puteau fi create asemenea opere de artă. Cu timpul însă, ca rezultat al unor tenace prospectări a peșterii de către specialiști și al analizei picturilor ei rupestre, oamenii de știință și-au revizuit părerea. „Sala picturilor" din Altamira a început a fi considerată „Capela Sixtină a artei cuaternare", cum a denumit-o savantul francez J.D. Dechelette.

În anul 1902, la 14 ani după moartea lui Sautuola, arheologul Emil Cartailhac a publicat, în revista franceză L'Anthropologie, *cuvenita rectificare, sub titlul* Mea culpa d'un sceptique. *Cu o nobilă sinceritate, el a mărturisit greșeala săvîrșită de istorici față de descoperirile de la Altamira și, la scurtă vreme, a făcut o vizită la Santillana del Mar, împreună cu abatele Henri Breuil, pentru a studia peștera și a copia picturile. Rezultatul cercetărilor sale s-a concretizat în monumentala lucrare* La Caverne d'Altamira à Santillane, près de Santander (Espagne), *apărută în 1906 și epuizată imediat.*

Astăzi, peștera Altamira este cunoscută în cele mai mici amănunte, cu cele 150 picturi ale ei, ce reprezintă animale — bizoni, dispăruți din Peninsula Iberică la sfîrșitul epocii glaciare, cai sălbatici, capre negre, cerbi și, mai rar, tauri sălbatici, mistreți, elani și lupi de dimensiuni considerabile, între 1,40 m și 2,25 m —, figuri antropomorfe și cîteva imagini de mîini. Peștera are 270 metri lungime pe o traiectorie sinuoasă. După primii 30 metri se deschide la stînga faimoasa „Sală a picturilor" cu imagini policrome, executate cu culori păstrate proaspete

(Continuare în p. 60)

În imagine: vedere a tavanului din „Sala picturilor".

ISAAC NEWTON

RENÉE-PAULE GUILLOT

Este bine cunoscut episodul lui Newton cu mărul. „Curios! — s-a gîndit el, privind fructul căzut din pom. Această forţă care atrage orice lucru spre pămînt să fie oare aidoma cu aceea care reţine satelitul în orbita sa şi face ca astrele să tindă spre soare?“ Pornind de la această întrebare, savantul englez a descoperit legea gravitaţiei.

Reproducem în continuare, într-o formă prescurtată, cu titlul şi subtitlurile redacţiei Magazin istoric, **articolul consacrat de revista franceză** Historia, **nr. 490 (octombrie 1987) vieţii şi activităţii lui Newton, părintele legii gravitaţiei şi unul din cele mai influente spirite ale epocii moderne.**

Cometă... cu lanternă

Isaac Newton s-a născut la 25 decembrie 1642 (sau 4 ianuarie 1643, pe stil nou), într-o locuinţă din Woolsthorpe, o veselă localitate din Lincolnshire. Era grozav de plăpînd şi fără putere. În ziua aceea, urările de Crăciun răsunau vesele în jurul şemineurilor de care atîrnau ciorapii, aşa cum era tradiţia. Dar copilul, în scutecele lui, abia îşi trăgea răsuflarea şi mama, Hannah, văduvă de trei luni, se apleca îngrijorată asupra leagănului. Era atît de micuţ, povestea ea mai apoi, că ar fi putut încăpea într-un vas de un litru!

Printr-o minune, pruncul a supravieţuit. Peste doi ani, Hannah, remăritată cu un pastor protestant, a părăsit Woolsthorpe. Micuţul Isaac a fost încredinţat bunicii şi unchiului său, James Ayscough, numit tutorele copilului. El a rămas departe de mama sa pînă în 1653. Această separare s-a aflat, probabil, la originea tulburărilor sale psihice de mai tîrziu.

Isaac şi-a petrecut primii ani ai copilăriei în umbra unei vechi case care aparţinuse, odinioară, lui Ulfus, fiul rege-

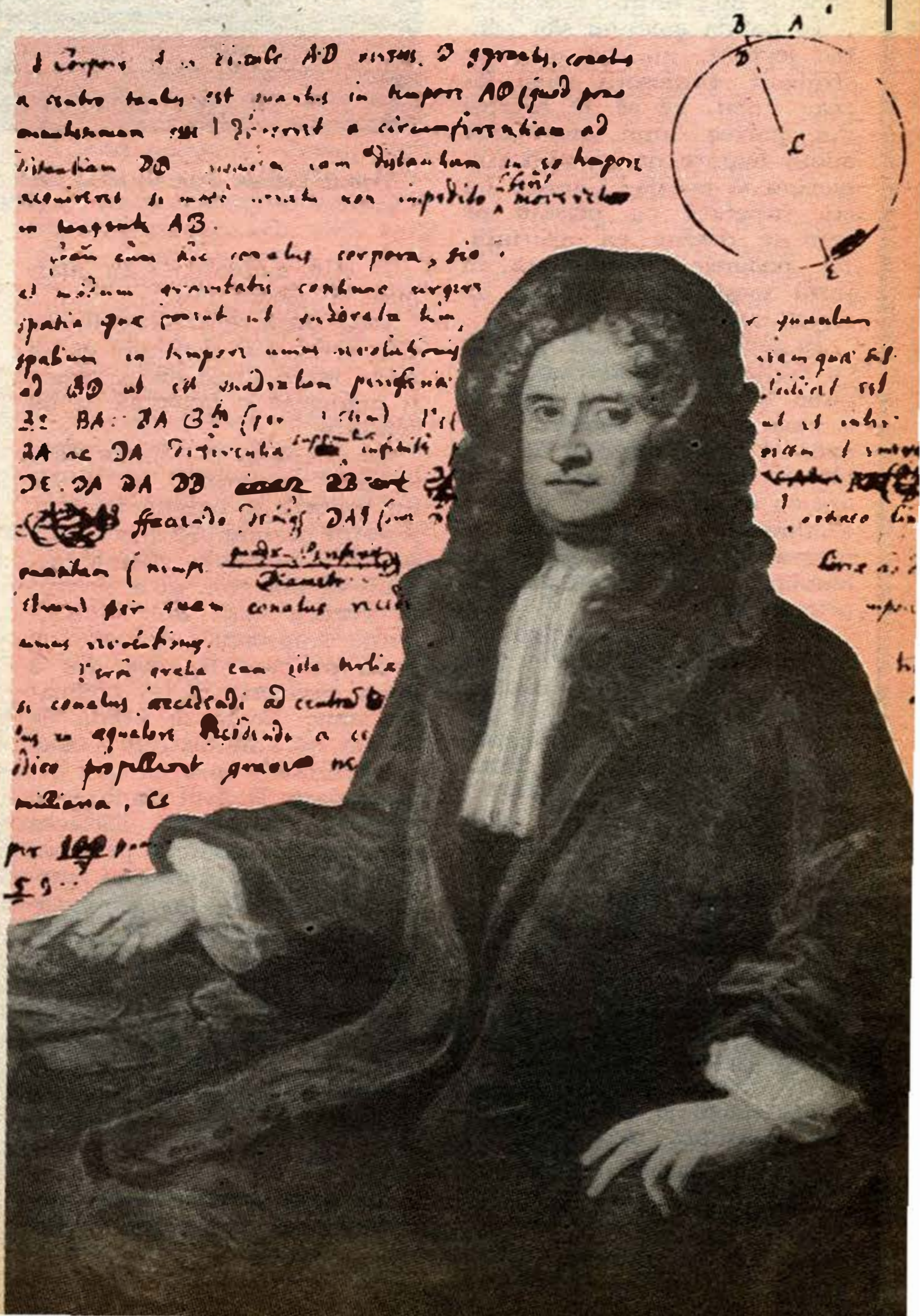

O filă din manuscrisul lucrării care l-a făcut celebru pe savantul englez, Principiile matematice ale filosofiei naturale

lui Harold[1]. Jur-împrejur se întindea o cîmpie verde, străbătută de un rîu. A învățat să citească, să scrie, să socotească cu copiii din sat. La doisprezece ani, a intrat la școala secundară din Grantham, unde a locuit la un spițer, Clarke, pe care îl privea deseori lucrînd în laboratorul său. Un alt loc unde îi plăcea să zăbovească era podul casei. Acolo zăceau, sub un strat gros de praf, cărți și lucrări de magie, pe care le frunzărea ore întregi. Uneori, miss Storey, drăguța fată vitregă a domnului Clarke, venea după el în acea grotă a misterelor. Pe atunci, el nu știa că va fi unica lui dragoste. Mai tîrziu, ea s-a căsătorit cu un băiat pe placul familiei sale. Dar Newton nu a uitat-o niciodată.

În pofida gustului său pentru lectură, nu era un elev strălucit. Profesorii nu-și făceau iluzii: ce să te aștepți din partea unui elev care adora înainte de orice boxul, pictura și poezia? Camera lui era tapetată cu peisaje pe care le desena cu ușurință, iar poemele, împrăștiate în jurul mesei sale, vădeau un suflet romantic.

În același timp însă, mînuia cu dexteritate ferăstrăul, burghiul și rîndeaua. A realizat o mașinărie, un ceasornic cu apă, al cărui rezervor îl umplea în fiecare zi și care indica ora cu exactitate. Într-o bună dimineață, s-a prezentat la moara din apropierea Granthamului, adresîndu-se proprietarului:

— Uită-te, am construit o moară asemănătoare cu a d-tale. Cerne tărîțele, macină grăunțele...

— Dar, s-a mirat omul încîntat de machetă, cum funcționează? Unde-i morarul?

— Uite-l! a replicat Isaac triumfător. Și, înlăturînd sertarul în care se vărsa făina, i-a arătat un șoricel. Cînd nu-i vînt, a explicat Newton, el se urcă de-a lungul roții pentru a ronțăi boabele de grîu care se află deasupra...

Altă dată, într-o seară de vară, țăranii au observat o cometă strălucitoare, a cărei coadă lungă și albă se întindea deasupra ogoarelor lor.

[1] Rege al Angliei (c. 1022-1066), învins și ucis în bătălia de la Hastings de trupele lui William Cuceritorul.

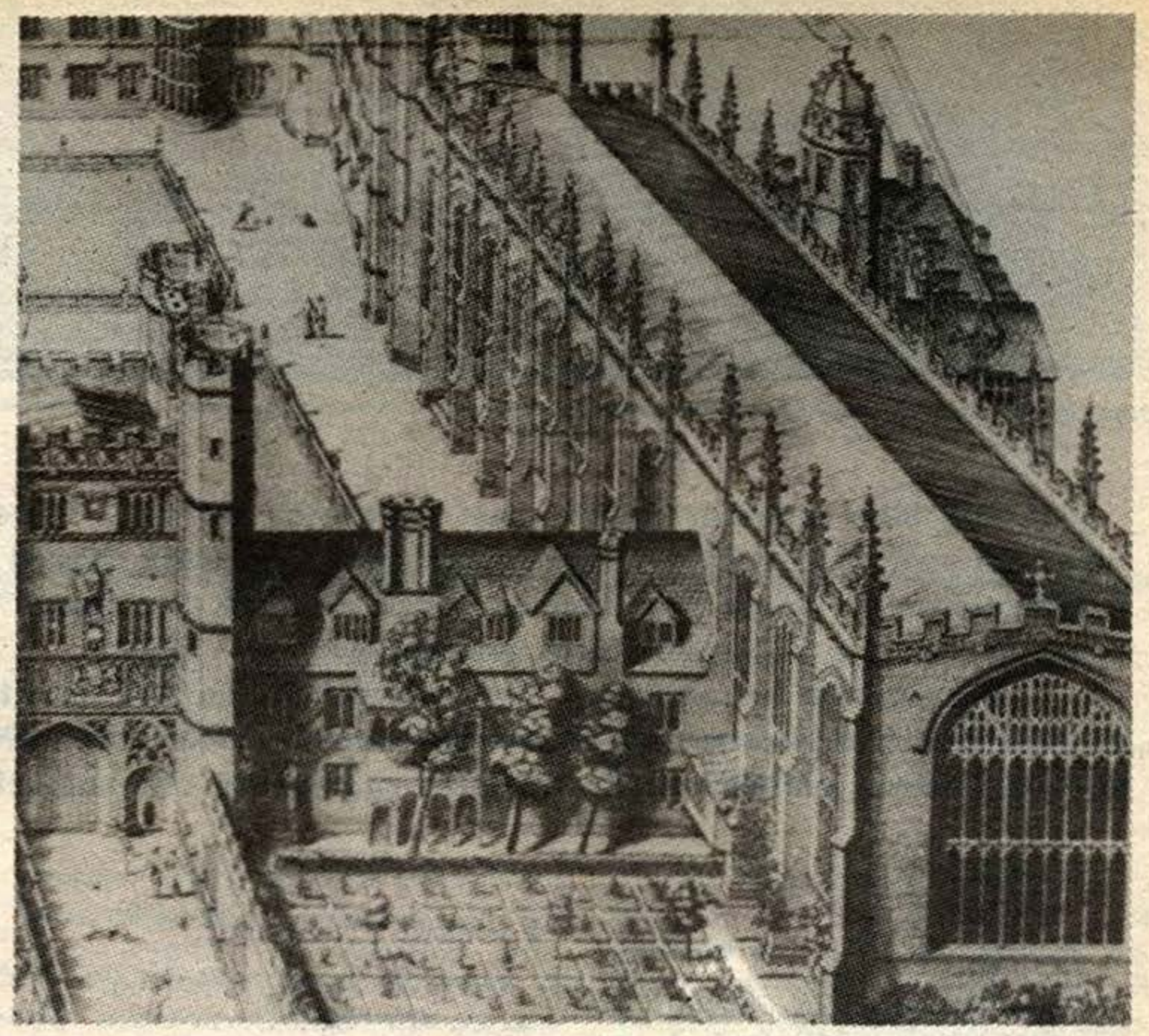

Trinity College, între ai cărui elevi, apoi profesori, s-a numărat și Isaac Newton

— Un meteorit! s-au alarmat ei. Semn rău!

Isaac însă se tăvălea de rîs! Era vorba pur și simplu de un zmeu mare, creat de el, căruia îi adăugase o lanternă și un reflector.

Se ocupa și de chimie, fără să știe: amesteca în fiolele lui pulberi și lichide felurite. Acestor pasiuni le-a pus capăt, pentru moment, mama sa. Văduvă din nou, ea a revenit la vechea casă din Woolsthorpe împreună cu cei trei copii pe care îi avea din a doua căsătorie și l-a chemat pe Isaac, acum în vîrstă de 16 ani, să administreze moșia.

Rezultatele însă au fost dezastruoase. Tînărul vindea produsele sub prețul lor. Rătăcea oile date în pază. Își petrecea timpul citind, meditînd, preferînd oricărei tovărășii tăcerea și singurătatea. Hannah, sfătuită de fratele ei James Ayscough, s-a hotărît să îl lase să își continue studiile. Și așa a intrat Isaac Newton, în 1660, la Trinity College din Cambridge.

Primit la Royal Society

În acea vreme, orice student avea un „tutore științific". Acela al lui Newton a fost Isaac Barrow[2]. Din cauza opiniilor lui politice și a convingerilor religioase, acesta petrecuse un număr de ani în exil. Reîntors în Anglia, a fost numit profesor de geometrie la Gresham College din Londra; a trecut apoi la Cambridge, ca titular la catedra de matematici. El a căpătat o mare influență asupra lui Isaac Newton, căruia i-a revelat pe marii matematicieni greci ai antichității. Isaac i-a descoperit astfel pe Aristotel[3] și Euclid[4]. L-a citit apoi pe Descartes (1596-1650), care, spre deosebire de Aristotel, considera lumea compusă din particule aflate în mișcare, iar fenomenele care aveau loc — o rezultantă

[2] Isaac Barrow (1630-1677), filolog și matematician englez, a fost unul dintre precursorii calculului diferențial.

[3] Aristotel (384-322 î.e.n.), savant și filosof grec. Metafizica, cosmologia și fizica sa, interpretate adesea denaturat, au dominat, începînd din sec. XIII, gîndirea medievală europeană.

[4] Euclid (sec. III î.e.n.), matematician grec, a înființat la Alexandria cea mai vestită școală de geometrie din antichitate. Autor al celebrei lucrări *Elementele*, care conține o expunere completă și sistematică a fundamentelor geometriei.

a interacțiunii lor. Însemnările sale din acea epocă dovedesc multiplele lui preocupări: scările muzicale, mărimea lentilelor, extragerea rădăciñilor matematice.

În ianuarie 1665, Isaac a obținut titlul de *bachelor of arts* (licențiat în arte și filosofie). A izbucnit însă ciuma și Cambridge a fost închis. Newton s-a înapoiat la Woolsthorpe. A trăit aici, timp de cîteva luni, cea mai fructuoasă perioadă a vieții lui. În cursul acestei șederi s-a petrecut incidentul cu mărul, în urma căruia Newton a descoperit legea atracției universale sau a gravitației. .

În 1667, Trinity College s-a redeschis. În același an, a revenit și Isaac, mai întîi ca *minor fellow* (angajat temporar), apoi a obținut gradul de *masters* (profesor titular). Acum a elaborat el cele cinci expuneri asupra metodei fluxiunilor (cunoscute azi sub numele de calculul infinitezimal), care s-au aflat la baza polemicii de mai tîrziu cu Leibnitz[1]. Acesta din urmă ajunsese, în mod independent, la aceleași concluzii cu savantul englez, publicîndu-și primul calculele, în 1684. Între cei doi s-a iscat o rivalitate violentă în privința întîietății descoperirii, pe care doar moartea lor a potolit-o.

Din 1669, Newton a preluat catedra lui Barrow. Elevii săi erau fascinați de asprimea voluntară a feței încadrată de o perucă cu bucle mari, de privirea pătrunzătoare ce părea să contemple minuni inaccesibile muritorilor de rînd. Newton a inventat în 1668 un telescop cu care vedea „în mod distinct discul lui Jupiter și sateliții săi, ca și cornul lui Venus"[2]. Royal Society[3], „clubul" celor mai eminenți savanți britanici, i-a comandat un al doilea prototip. Apoi, în ianuarie 1671, l-a primit printre membrii ei. Era o onoare de care el s-a mirat. Cine era Isaac Newton, un simplu profesor, față de acele somități?

Această elită a jucat totuși un mare rol în viața sa. Ea l-a susținut în cercetările sale, l-a apărat împotriva adversarilor săi, l-a făcut cunoscut lumii. Societatea l-a însărcinat pe secretarul său Oldenburg să îi informeze pe oamenii de știință de pe continent despre crearea telescopului. Dar vestea nu a provocat un entuziasm prea mare. Construcția aparatului era delicată. Cox, cel mai priceput optician din Londra, nu a îndrăznit să se lanseze în construirea unui astfel de instrument. Newton și-a continuat însă netulburat cercetările sale. Următorul obiectiv: lumina. Studenții lui au fost uluiți să afle că ea este formată din „corpuscule". Cu gurile căscate, îl ascultau dezvoltînd idei revoluționare:

— Lumina albă, le spunea el, e alcătuită din raze colorate. Dar acestea se refractă în mod deosebit. Presupuneți că o rază albă străbate o prismă: razele violete se îndreaptă spre un punct, cele roșii spre altul... Faptul acesta ne face să înțelegem curcubeul. Lumina solară reflectată de vapori sau de picăturile de apă se descompune și lasă să apară culorile spectrului.

Niciodată pînă atunci asemenea teme nu fuseseră expuse într-un mod atît de simplu. Newton le-a condensat într-un *Memoriu* pe care l-a trimis, în 1672, lui Royal Society și care a marcat un moment important în istoria fizicii moderne. Dar puțini dintre contemporani l-au apreciat la justa valoare.

„Cea mai mare lege a universului"

Datorită îndemnurilor lui Edmond Halley[4], Newton a început în 1685 redactarea celebrei sale opere *Philosophiae naturalis principia mathematica* (Principiile matematice ale filosofiei naturale). \

lucrat neîntrerupt, trăind în afara realităților cotidiene. Nu își mai găsea lucrurile pe care le lăsa unde se nimerea. O dată și-a uitat calul în fața ușii unui han. Altă dată unul dintre prietenii lui, doctorul Stukely, pe care-l invitase la masă, l-a așteptat în zadar. Înfometat, a mîncat puiul ce se răcea. Cînd, într-un tîrziu, Newton a ieșit din camera în care lucra, a privit oasele rămase în farfurie:

— Ia te uită! a exclamat el. Am și mîncat?

Atunci cînd Royal Society a primit partea întîi a lucrării *Principiile matematice* unul dintre liderii acesteia, Hooke, l-a acuzat pe Newton că l-a plagiat. O nouă polemică s-a aprins, Newton angajîndu-se în dispută cu aceeași înverșunare ca și în cea cu Leibnitz. Prima măsură pe care a luat-o a fost să șteargă orice referire la adversarul său din manuscris. Și în acest caz, conflictul s-a terminat abia după moartea lui Hooke. Nici pe continent lucrarea nu s-a bucurat de o primire mai bună, dar chiar și cei ce îi respingeau teoriile nu și-au putut reține admirația în fața erudiției lui Primul care i-a semnalat semnificația a fost Voltaire, iar

Luneta construită de Newton

[1] G.W. Leibnitz (1646-1716), filosof, logician și matematician german, fondatorul Academiei de științe din Berlin. A fost un precursor al logicii simbolice moderne.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 1/1987; 3/1974.

[4] Astronom și geofizician englez (1656-1742), director al Observatorului din Greenwich, a cercetat mișcarea Lunii și a descoperit mișcările proprii ale stelelor, întocmind catalogul celor din emisfera de sud și prima hartă a declinației magnetice (*Magazin istoric*, nr. 2/1986).

un secol mai tîrziu, savantul Laplace[1] avea să scrie: „Lucrarea va rămîne un monument al profunzimii geniului care ne-a descoperit cea mai mare lege a universului". Omul nu mai era victima unui spaţiu ale cărui legi misterioase le suporta. Newton îi oferea parţial cheia în lucrarea sa, prefaţată de Halley şi redactată în latină.

Primul volum enunţa principiile mişcării newtoniene: inerţie, dinamică, egalitatea acţiunii şi a reacţiunii, toate trei aplicate azi în fizica clasică şi relativistă. Al doilea trata despre mişcarea corpurilor într-un mediu rezistent şi schiţa teoria rezistenţei fluidelor. Al treilea expunea un sistem al lumii bazat pe atracţia universală. Totodată spulbera teza vîrtejurilor lui Descartes şi explica ritmul mareelor, care erau considerate pînă atunci un produs al respiraţiei Pămîntului!

Certurile nesfîrşite cu Leibnitz şi Hooke, cît şi boala mamei sale i-au zdruncinat sănătatea. Dar isprava căţeluşului său Diamant i-a provocat o adevărată nevroză. Într-una din zile, acesta a răsturnat o lampă din laborator, pe cînd savantul nu era acolo. Focul care a izbucnit i-a nimicit instrumentele şi o parte din opera sa. După moartea lui Hannah, Newton s-a retras într-o izolare aproape completă.

Şi-a recăpătat echilibrul în 1696, cînd prietenul său Charles Montagne, lord Halifax, l-a numit la Monetăria statului.

O lume in schimbare

Noua lui funcţie i-a asigurat o viaţă decentă. S-a instalat la Londra. Nepoata lui, Catherine, fata surorii lui vitrege, se ocupa de casă. Avea 22 de ani. Era o fiinţă seducătoare, pe care saloanele londoneze şi-o disputau. Swift i-a făcut curte; matematicianul Montmort, fost canonic, nu mai înceta să îi elogieze spiritul şi frumuseţea. Cît priveşte pe lordul Halifax, el i-a lăsat moştenire la moartea sa o uriaşă avere, „dovada dragostei sincere, a afecţiunii, a stimei pe care el le-a avut de multă vreme pentru ea; şi slabă recompensă a plăcerii pe care i-a oferit-o conversaţia ei..."

Sarcina încredinţată lui Newton era ingrată. Dar cine altul ar fi reuşit într-un timp record să asaneze finanţele britanice? Monedele care circulaseră pînă în timpul domniei lui Carol II fuseseră tăiate şi bătute fără a fi zimţuite pe margini. De aici, nenumărate abuzuri: cetăţenii Maiestăţii Sale n-au ezitat să decupeze cu cleştele fragmente de metal şi să pună în circulaţie şilingi care n-aveau nici greutatea, nici mărimea originale.

În cîteva luni, savantul — studiind metodele de control al calităţii aurului şi argintului din aliaje — a pus în circulaţie o nouă monedă. Economia engleză era salvată. Bunele şi loialele lui servicii au făcut să fie promovat în 1700, încredinţîndu-i-se răspunderea emiterii banilor metalici în ţară.

Această sarcină nu l-a împiedicat să rezolve, cu o siguranţă deconcertantă, şi probleme de geometrie, astronomie şi fizică. În 1701, Newton a prezentat lui Royal Society un memoriu despre chimie, o lege asupra răcirii prin conductibilitate, observaţii despre temperaturile de ebuliţie şi de fuziune. Peste doi ani, a fost ales preşedintele Societăţii, funcţie pe care a deţinut-o pînă la moartea sa.

Regina Anna şi soţul ei, prinţul George al Danemarcei, l-au primit la curte şi i-au conferit titlul de cavaler. Era primul savant englez înnobilat.

În 1710, s-a mutat într-o căsuţă de pe Martinstreet, în apropiere de Leicester-Fields. Acolo a pregătit reeditarea *Principiilor* sale. Şi tot acolo a primit în 1714 o scrisoare de la Fontenelle[2], care îi anunţa numirea ca membru corespondent străin al Academiei de Ştiinţe din Franţa.

Newton a împlinit 85 ani. Lumea în jurul lui se schimba. Nimic nu-i static. N-a publicat chiar el axiomele asupra mişcării? El privea acele schimbări cu seninătate. Cunoscuse, înţelesese tot ceea ce un om putea cunoaşte şi înţelege. Dobîndise acea umilinţă care situează geniul deasupra inteligenţei. „Nu era — o repeta deseori — decît un copil ocupat să strîngă pietricele pe ţărm", în faţa mareelor timpului.

Ştia că era bolnav. Cu trei ani înainte, eliminase o piatră destul de mare, semn al unei litiaze de care avea să sufere mereu. În anul următor, o tuse cronică l-a silit să părăsească Londra, mutîndu-se la Kensington. A revenit din cînd în cînd în Capitală spre a asista la şedinţele Societăţii Regale. După o astfel de şedinţă, din 28 februarie 1727, la înapoierea acasă, a fost cuprins de dureri puternice. S-a străduit să nu le ia în seamă şi a continuat să discute cu John Conduitt despre subiecte ştiinţifice.

În zilele următoare, starea lui s-a agravat. Era pierdut, a pus diagnosticul un doctor, chemat la căpătîiul său. S-a stins din viaţă la 20 martie 1727, în zorii primăverii. ■

Traducere de

Paul B. MARIAN

---

[1] Astronom, matematician şi fizician francez (1749-1827), devenit celebru îndeosebi prin teoria cosmogonică, cunoscută sub numele de „teoria Kant-Laplace".

[2] Bernard Le Bovier de Fontenelle (1657-1757), scriitor francez, nepot al lui Corneille. A fost secretar al Academiei Franceze. Precursor al enciclopediştilor, s-a preocupat de popularizarea principalelor teorii ştiinţifice ale epocii.

MEMORII DE RĂZBOI (III)

Mareşal ALPHONSE-PIERRE JUIN

Contrar celor sperate atît de partea americană, cît şi de Alphonse Juin, debarcarea aliată în Africa de Nord, din noiembrie 1942, nu s-a desfăşurat pretutindeni atît de lin ca la Alger. În Maroc, ca şi în zona Oranului au avut loc lupte grele, comandanţii francezi respectînd jurămîntul depus în faţa mareşalului Pétain, în calitatea sa de şef de stat, şi dînd urmare ordinului de a rezista, primit din partea Vichyului. Pînă la urmă însă, situaţia s-a calmat şi forţele franceze staţionate în nordul Africii s-au alăturat în totalitatea lor armatelor aliate.

În Tunisia, unde trupele germano-italiene, înfrînte în Libia de Armata 8 britanică a lui Montgomery, au pătruns cu forţa, trupele franceze au contribuit hotărîtor, în pofida numărului lor mic şi a armamentului slab şi demodat, la definitiva alungare a armatelor Axei de pe continent. După bătălia Tunisiei, s-a creat Corpul expediţionar francez, comandat tot de Juin. Era o armată sporită numericeşte şi bine dotată de aliatul american. Ea s-a antrenat în zona Oranului, pentru a participa la luptele de eliberare a Italiei. Acest Corp expediţionar francez îşi va face un strălucit debut al focului în meterezele înzăpezite ale munţilor Italiei, obţinînd elogiile Aliaţilor, după cum îşi aminteşte mareşalul Juin, în Memoriile sale, din care prezentăm în continuare fragmente (Magazin istoric, nr. 6, 7/1988), cu titlul şi subtitlurile redacţiei.

Pe frontul italian

„Generalul Mark Clark, comandantul Armatei 5 americane, în curs de formare în Marocul oriental, instalîndu-şi, pe la mijlocul lui august 1943, cartierul general la Mostaganem, avusese cu mine o convorbire, în cursul căreia mă lăsase să înţeleg că, fiind destinat a opera în Italia peninsulară, în locul generalului Patton, comandantul Armatei 7 americane, debarcate în Sicilia, existau mari şanse de a vedea Corpul expediţionar francez încadrat în armata lui, fie şi numai din raţiuni logistice. Dar în ce proporţii ar fi trebuit să fie preluate unităţile noastre şi în ce moment, aceasta Clark n-a găsit necesar să-mi spună. În orice caz, era sigur că nu vom fi antrenaţi într-o operaţie amfibie, pentru care americanii lui Clark se preparau activ, dar discret, fără participarea forţelor franceze.

La 9 septembrie, am aflat că Armata 5 americană începuse, cu Corpul 6 de armată american şi cu Corpul 10 britanic, o debarcare în forţă la Salerno, în Peninsula italică.

În zilele următoare ne-a parvenit ştirea că generalul Clark întîmpina mari greutăţi în eforturile lui de a se consolida în capul de pod şi de a-şi lărgi poziţiile, înainte de a începe înaintarea, odată cu Armata 8 britanică a lui Montgomery, sosită în grabă din Sicilia.

Puţin timp după aceea, generalul Clark mi-a trimis invitaţia de a-l vizita în Italia. Era desigur un indiciu că, în curînd, se va face apel la divizii din Corpul expediţionar francez. Însoţit de generalul Carpentier, noul meu şef de stat major, am aterizat, la 29 septembrie, în apropiere de Sorrento şi am fost primit de Clark, care îşi stabilise cartierul general sub un cort, într-o grădină plină de superbi lămîi şi portocali. Generalul era pe punctul de a elibera oraşul Neapole şi mi-a povestit greutăţile pe care a trebuit să le înfrîngă pentru a pune piciorul la Salerno.

Nebeneficiind de avantajul surprizei, fusese la un pas de a fi azvîrlit în mare de către un corp de blindate german. N-a scos-o la capăt decît graţie energiei sale, comandînd personal bătălia, la cîteva sute de metri de linia focului, şi graţie devotamentului întregii flote de sprijin, comandate de amiralul britanic Sir Andrew Cunningham, care nu s-a temut să avanseze cît mai aproape de ţărm, pentru a-l ajuta cu artileria de pe navele sale.

La 1 noiembrie am mers la Pompei, pentru a urmări înaintarea Corpului 10 britanic, care ataca în direcţia oraşului

După lupte grele alături de ceilalți Aliați, în iunie 1944, trupele franceze intră în Roma

Neapole. De-a lungul întregului drum dintre Salerno și Neapole, ne-am izbit de Divizia 7 blindată a britanicilor, care, cu coloanele înghesuite pe șosea, nu putea să se desfășoare, dat fiind terenul muntos. I-am spus imediat lui Carpentier că, pe un asemenea teren ce caracterizează relieful Italiei peninsulare, motorizarea generalizată a forțelor engleze și americane constituia un serios obstacol pentru înaintare. Și am adăugat că diviziile nord africane vor fi curînd aici binevenite. Despre aceasta am discutat seara cu Clark și cu șeful lui de stat major, generalul Gruenther, om de o fină și pătrunzătoare inteligență. Plecînd a doua zi spre Alger, duceam cu noi convingerea că nu vom mai fi lăsați să lîncezim mult timp în Oranul nostru îndepărtat. A trebuit totuși să mai batem pasul pe loc pînă la mijlocul lui noiembrie.

Generalul Clark este evaziv

Revenit la Alger, am fost imediat absorbit de munca obositoare de a pune pe picioare primul eșalon al Corpului expediționar. Era vorba despre 65 mii de oameni, 2 500 animale și 12 mii vehicule. Înțelegeam bine că, pentru început, din motive logistice, nu era cazul să îndes mai mult în acest prim eșalon. De altfel, era un corp remarcabil de bine antrenat pentru luptele de munte. Expediat grup după grup, prin îmbarcări efectuate începînd cu 19 noiembrie, în porturile Bizerta și Oran, corpul a sosit la Neapole, de unde apoi a fost regrupat în cantonamente, în Campagna, cu materialul și animalele ce îi aparțineau.

În ce mă privește, am sosit la Neapole la 25 noiembrie 1943, împreună cu generalul Carpentier și generalul Roosevelt, șeful misiunii americane de legătură de pe lîngă Corpul expediționar francez[1].

În avion mă gîndeam la cîte se petrecuseră din noiembrie 1942, cînd avusese loc debarcarea aliată în Africa de Nord: victoria din Tunisia, care spulberase toate visele Axei de dominație în Africa de Nord, victorie la care forțele franceze aduseseră un serios ajutor; de Gaulle sosise la Alger, unde întemeiase guvernul provizoriu, punînd bazele unui început de unitate și cîte altele.

Aterizînd către prînz la Neapole, pe un teren desfundat de ploi, am rămas uimit să nu văd pe nimeni așteptîndu-ne. Lucrul era cu atît mai surprinzător cu cît, la Alger, avusesem precauția de a preveni, prin radio, pe generalul Clark de sosirea noastră. Înțelegeam, desigur, că generalul, reținut de operațiile în curs, nu putea veni să ne întîmpine, dar mi-ar fi plăcut să-l văd măcar pe șeful misiunii franceze, detașat de mai multe zile pe lîngă Clark, anume pe generalul Beucler. Zgribulit în avionul care ne adusese, a trebuit să aștept mai mult de o oră pînă cînd misiunea franceză, anunțată telefonic, să trimită pe cineva care să ne ducă la Institutul francez din Neapole, unde generalul Beucler, care părea căzut din lună, a reușit, în sfîrșit, să ne găsească și să ne instaleze cum a putut și el în niște culcușuri ca vai de lume.

Dar nu aveam timp de pierdut. Trebuia să mă informez despre situația Aliaților în Italia, să sondez intențiile lor atît pe plan strategic, cît și cu privire la folosirea Corpului expediționar francez. Așa încît, la 26 noiembrie, m-am dus la generalul Clark, la Caserta, unde își instalase postul avansat de comandă, în parcul unui castel. În același timp, membrii statului meu major au intrat în legătură cu serviciile corespunzătoare din statul major al lui Clark, servicii instalate tot în acel castel.

Clark m-a primit cu multă amabilitate, desfăcînd o hartă pentru a-mi explica situația armatei sale. Ea era în contact cu inamicul pe cursul inferior al rîului Garigliano, la Mignano și în alte cîteva puncte, avînd totodată o legătură destul de precară peste masivul Abruzzi, cu Armata 8 britanică a lui Montgomery, care se revărsa spre Adriatica. Luînd în subordine o serie de unități americane și britanice de valoarea unui corp de armată, el dorea să ocupe înălțimile muntoase care dominau riul

[1] Fiu al președintelui Theodore Roosevelt și văr cu președintele Franklin Delano Roosevelt, generalul era un fost combatant în primul război, manifestîndu-se ca un statornic prieten al Franței. Luptînd în cadrul unei divizii americane debarcate în 1944 în Normandia, a căzut în bătălie, fiind îngropat în cimitirul ostașilor americani din orașul francez Saint-Laurent.

Liri, socotind că astfel își va deschide drumul spre Roma.

Cît despre intențiile sale privind întrebuințarea primului eșalon al Corpului meu expediționar, Clark a rămas destul de evaziv, ba chiar vizibil jenat, nevoind să-mi spună imediat ce gîndea. Dar eu știam, datorită unor vagi indiscreții, că dorea să folosească unitățile Corpului expediționar francez doar ca trupe auxiliare, puse la dispoziția comandanților lui de corpuri de armată, ceea ce ar fi limitat rolul meu la acela al unui adjunct de comandant de armată și m-ar fi ținut prin aceasta în afara comenzii operaționale. Or, eu țineam enorm de mult — din motive de prestigiu ușor de înțeles — să dispun de o fișie de acțiune exclusiv a mea și în care să fie angajat întregul Corp expediționar francez sub drapel francez.

Neîndoindu-mă nici o clipă înainte de a veni în Italia că mi se va da satisfacție asupra acestui punct, mă preocupase doar problema introducerii succesive a unităților mele în luptă, ceea ce presupunea o perioadă de două luni pentru a reuni toate forțele de care dispuneam pe teatrul de luptă. Și, pentru a orienta în sensul dorit de mine demersurile pe care trebuiau să le facă ofițerii mei de stat major trimiși înainte în Italia, ca și membrii misiunii franceze detașate pe lîngă generalul Clark, întocmisem chiar o fișă amănunțită de probleme. Ca să constat, încă de la primul contact cu Clark în Italia, că nici măcar nu se stabilise locul nostru. Aceasta m-a mîhnit peste putință.

Trebuie să spun că generalul Clark, care — totuși — nutrea față de mine multă stimă, nu participase în nici un fel la campania din Tunisia, astfel încît nu-și putuse da seama ce rol important jucaseră forțele franceze acolo, în ciuda armamentului lor demodat. Pe de altă parte, nici scurtele vizite făcute de el unităților Corpului expediționar francez, pe cînd acestea se antrenau în zona Oranului (pentru a participa la luptele de eliberare a Italiei), nu fuseseră suficiente, pentru a vedea valoarea dobîndită de trupele noastre, după ce fuseseră reînarmate și echipate din cap pînă în picioare de americani. Pentru a se edifica, trebuia ca el să poată judeca armata noastră la proba focului.

Dar mai exista un factor care putea influența concepția acestui general american, cu privire la modul de folosire a forțelor de sub comanda mea: eu eram de un an de zile general de armată, în timp ce el nu era decît general-locotenent, și încă și acest grad îl deținea cu titlu temporar. Faptul îl punea într-o poziție cam falsă, cînd era vorba să-și exercite asupra mea autoritatea de comandant de armate. Sesizînd aceasta, am avut grijă, pentru a-l menaja, să mențin denumirea de „Corp expediționar francez" forțelor plasate sub comanda mea, în locul denumirii Armata 1, cu care fuseseră gratificate prin ordin superior.

În felul acesta, gîndeam că îi va fi mai ușor lui Clark să ne introducă în dispozitivul său ca pe orice alt corp de armată din forțele lui, de vreme ce oricum depindeam de el din punct de vedere logistic.

Din prima ciocnire

Ofensiva lui Clark, declanșată la 1 decembrie 1943, avea să permită Armatei 5 americane să înainteze de la Mignano spre Liri. După lupte înverșunate, date într-un teren muntos, cumplit și haotic și pe o vreme îngrozitoare, pentru ocuparea unor vîrfuri situate între Mignano și masivul Cassino, Armata 5 a trebuit să se oprească, fără suflu, pe o linie situată de ambele părți ale marii șosele nr. 6. Între timp, convenisem să pun la dispoziție Divizia 2 de infanterie marocană, comandată de generalul Dody, după ce aceasta își reunise toate mijloacele de luptă, pentru a întări Corpul 6 de armată al generalului american Lucas, care ducea lupte grele cu unitățile inamice de pe „linia de iarnă" stabilită de mareșalul Kesselring.

Ducîndu-mă să-l văd pe Lucas, mi-am dat seama că acesta nu prea avea idee de ce este aceea o manevră militară. Cramponat în zadar pe pantele lui Pantano, el înțelegea — pentru a lua vreo nouă hotărîre — ca forțele lui Dody să cucerească acest masiv, firește, dacă vor fi în stare. I-am sugerat o manevră mai largă, potrivit căreia forțele lui Dody ar fi urmat să execute o învăluire prin dreapta, deși tot într-un teren cu relief imposibil și, în plus, apărat cu dîrzenie de germani.

Dar, de prisos. Dody a trebuit să renunțe curînd la

Generalii Juin (dreapta), Clark (centru) și Alexander (stînga) își trec în revistă unitățile la Siena, în iulie 1944

această sugestie pentru a reveni la ideea generalului Lucas: mai întîi cucerirea masivului Pantano. N-am mai revenit nici la punctul de comandă al lui Lucas, nici la cel allui Dody, ştiind bine că, în înaltele cercuri militare americane, nu se vede cu ochi buni ca un şef militar francez — şi el de grad înalt — să se interpună între un comandant de corp de armată american şi o unitate franceză aflată la dispoziţia acestuia.

Dar afacerea Pantano mă neliniştea teribil. Şi aveam de ce. Poziţia pe care o examinasem avea de departe acel aspect accidentat pe care-l are tot relieful muntos al Abruzzilor, chiar dacă Pantano se afla ceva mai jos decît lanţul principal. În plus, poziţia era bine apărată de grenadierii Diviziei 305 infanterie germană, care nu se lăsau păcăliţi şi ştiau să exploateze la maximum obstacolele naturale, ca şi puterea de foc a armelor de care dispuneau, ceea ce se vedea şi din marele număr de cadavre ale ostaşilor Diviziei 34 infanterie americană, cadavre ce umpleau potecile şi văile masivului.

Or, circumstanţele voiau ca soarta întregului Corp expediţionar francez, mai precis soarta reputaţiei lui pentru tot restul campaniei, să depindă, în acea viforoasă zi de 16 decembrie, de succesul sau eşecul primei lui divizii debarcate în Italia şi obligate să asculte de ordinele unui comandant de corp de armată american. Această aruncare de zaruri ar fi putut să ne fie funestă, căci, într-un război, reputaţia se cîştigă din prima ciocnire, şi nu după o serie de vane şi costisitoare experienţe.

Sub drapel francez

Aveam deplină încredere în această bună divizie marocană, în comanda tul ei, generalul Dody, în ofiţerii şi în ostaşii ei, recrutaţi în majoritate din Munţii Atlasului mijlociu, combatanţi dîrji, deprinşi cu asprimea unui relief alpin asemănător cu cel al Italiei şi foarte rezistenţi la intemperii. Primii au atacat ostaşii Regimentului 5 puşcaşi marocani ai colonelului Joppé care, timp de aproape două zile, au susţinut un asalt impresionant şi dat cu asemenea hotărîre încît, pînă la urmă, grenadierii inamici au trebuit să abandoneze înălţimile lui Pantano, pentru a se consolida pe o nouă linie de apărare pe pantele Muntelui Casale. A fost, desigur, o faptă de arme remarcabilă din partea regimentului lui Joppé, dar scump plătită: la terminarea acţiunii, Regimentul 5 puşcaşi marocani avea 16 ofiţeri, 46 subofiţeri şi 235 puşcaşi morţi sau răniţi. În mod evident, ofiţerii plătiseră cu viaţa curajul de a oferi propriul lor exemplu, pentru a-şi însufleţi oamenii şi a-i conduce la victorie.

Fapta de arme a Regimentului 5 avea să fie completată de alte două unităţi ale Diviziei 2 comandată de Dody. La 28 decembrie, Regimentul 8 puşcaşi marocani şi un batalion de „goumieri", un Tabor[1], aveau să cucerească vîrful Mainarde. Acest contrafort alpin, dominînd înălţimile masivului Abruzzi şi care bara orizontul diviziei spre partea de nord a drumului de munte, aşa cum Pantano îi barase perspectiva spre sud-est, a fost ocupat după o luptă înverşunată, dată contra vînătorilor din Divizia 5 austriacă, aduşi să-i înlocuiască pe grenadierii Diviziei 305, retraşi de pe front de către comandamentul german, întrucît erau cu desăvîrşire epuizaţi după lupta de pe Pantano.

Corpul expediţionar francez avea să ţină mi te vreme îndelungată serviciul pe care i l-a făcut Divizia 2 marocană, prin eroismul de care aceasta a dat dovadă, încă de la primul ei angajament cu inamicul. În ce mă priveşte, eu i-am fost întotdeauna recunoscător. ■

(Va urma)

Introducere, selecţie şi traducere
Leon SĂRĂŢEANU

[1] Batalion de războinici marocani, vînători de munte sau călăreţi.

POVESTEA ALTAMIREI

(Urmare din p. 52)

şi vii. Lungimea acestei săli este de 18 m, iar lăţimea de 8-9 m. La intrare, înălţimea este de 2 m, coborînd apoi pînă la 1,70 m în centru şi 1,14 m în capăt.

Ca materii colorante, artiştii au folosit cărbunele vegetal; ocrul şi hematitul le-au servit la obţinerea roşului, galbenului şi cenuşiului. Nu există nici albastru, nici verde, ci numai cîteva tonuri violacee, cu siguranţă extrase din mangan.

Materialul iniţial a fost transformat într-un praf fin, căruia i s-au adăugat substanţe lipicioase (grăsimi, răşină, sînge, sucuri vegetale etc.), pentru a se obţine, cu ajutorul focului, o pastă semilichidă, susceptibilă de a fi aplicată pe rocă, cu degetul sau chiar cu o pensulă, făcută fie dintr-un smoc de păr, fie din pene sau beţişoare de lemn. Astfel s-au executat un fel de picturi în ulei, care, făcînd corp cu roca, s-au conservat admirabil. Pentru luminarea peşterii, au fost folosite făclii, ţăruşe răşinoase şi lămpi alimentate cu grăsime, deoarece picturile se află, fără excepţie, în locuri întunecoase, greu accesibile.

Cea mai mare parte a figurilor policrome au fost executate trasîndu-se mai întîi contururile în negru, operaţie după care s-au aplicat culorile. Contururilor iniţiale li s-au adăugat detalii particulare, cum sînt ochii, coarnele, botul şi copitele. Unele figuri sau părţi din ele au fost retuşate prin spălare, cu scopul de a se reda profiluri şi efecte de culori armonioase şi suave. Animalele sînt înfăţişate în atitudini diferite, uneori în repaos, alteori în mers sau alergînd. Modelele sînt reproduse cu mare exactitate şi naturaleţe. Imagini mai vechi sînt uneori acoperite de altele mai noi, juxtapuse sau chiar supropuse. Alături de picturi, se află şi gravuri, executate cu dalte de silex sau cremene cu vîrf ascuţit şi reprezentînd tot figuri zoomorfe şi antropomorfe.

Astăzi, se cunosc aproximativ 50 peşteri cu picturi rupestre în diverse zone din Peninsula Iberică: Burgos, Madrid, Guadalajara, Caceres, Andaluzia, dar mai ales în provincia Cantabria[1]. ■

[1] Lumea peşterilor rupestre din Pirinei, cu comorile lor nebănuite, a constituit subiectul unui articol semnat de prof. N. Petrescu-Dîmboviţa în nr. 11/1973.

SERBĂRI ŞI DATINI FOLCLORICE ROMÂNEŞTI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Consemnînd datinile şi obiceiurile românilor, Dimitrie Cantemir avea cuvinte de laudă despre frumuseţea şi originalitatea dansurilor locuitorilor ţării: „Ei nu joacă cîte doi sau cîte patru, ca francezii sau polonii, ci mai multe persoane odată alcătuiesc sau un cerc, sau un şir lung... Dacă toţi care joacă se ţin de mînă şi se mişcă în pas măsurat, la dreapta şi la stînga, aceasta se numeşte *horă;* dacă însă, aşezaţi în şir lung, se ţin de mînă astfel ca extremele să rămînă libere şi se învîrtesc în diferite feluri, aceasta se numeşte... *danţ*. La nunţi... este obicei să se joace în curte sau în uliţă, în două grupe: deoparte bărbaţii, de alta femeile. Fiecare alege un conducător, un bătrîn venerabil, care ţine în mînă un baston văpsit ca aurul sau vîrstat cu diferite culori şi avînd legată în vîrf o basma frumos ţesută. La început, un conducător porneşte spre dreapta, altul spre stînga, urmat de tot şirul, aşa că cele două şiruri vin în faţă; apoi se întorc în sens invers, astfel că şirurile vin spate în spate; în fine, prin mişcări şerpuitoare fiecare formează cîte o horă, dar aşa de frumos, încît de-abia bagi seamă că se mişcă... Uneori se obişnuieşte ca hora să formeze un triunghi, un pătrat, chipul unui ou sau alte forme neregulate, după plăcerea şi iscusinţa conducătorilor".

Principele-savant descria, mai departe, numeroase dansuri ce însoţeau ceremonialul în anumite sărbători: *Călugării, Drăgaica, Sînzienele, Joimăriţele* sau cîntece, ca *Doina, Colindele* ş.a.m.d. care, remarca el, erau aidoma celor cunoscute de „moşii şi strămoşii părinţilor noştri".

Asemenea lui Cantemir, numeroşi alţi cărturari, de la noi şi din străinătate au relevat frumuseţea jocurilor, ca şi bogăţia portului popular, varietatea şi marea mulţime a datinilor şi obiceiurilor, larga lor răspîndire şi caracteristicile asemănătoare pe întreg teritoriul locuit de români. Martin Opitz, de pildă, profesor la Colegiul academic din Alba Iulia[1] şi unul dintre distinşii cărturari şi poeţi ai veacului XVII, care a cunoscut îndeaproape, în anii şederii sale în Transilvania, poporul român, cîntîndu-i în poemele *Dacia antiqua* (lucrare, din păcate, pierdută) şi *Zlatna*, bucuriile şi durerile, frumuseţea portului şi puritatea moravurilor, elogia hora, „un joc care-n frumuseţe abia-şi are pereche".

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1976.

Conrad Iacob Hiltebrandt, însoţitor al solului Suediei în călătoria întreprinsă în 1658 prin ţările române, descria *vicleimul* şi alte datini de Anul nou şi se arăta impresionat de bogăţia portului popular „cu mii de alesături". Johann Wendell Bardilli, ofiţer suedez din armata lui Carol XII, vorbea şi el elogios despre frumuseţea datinilor şi costumelor noastre populare.

Avîndu-şi originea în tradiţiile de muncă ale poporului român — recunoscut pentru hărnicia şi destoinicia sa —, marea majoritate a acestor tradiţii populare sînt expresii metaforice ale activităţilor agro-pastorale. „Vorbă, gest, cîntec, danţ — scria Simion Mehedinţi — se ţin deci una de alta, ca ramurile ieşite din acelaşi trunchi", precizînd că „atît danţul, cît şi muzica s-au putut deslipi pe încetul de munca efectivă, pînă s-a pierdut chiar noţiunea de imitare a muncii".

Vreme de secole, diferitele datini şi obiceiuri — de iarnă, de primăvară, ale muncilor agricole precum şi cele din momentele deosebite din viaţa unui om (naşterea, căsătoria) — au fost supuse unui proces necontenit de cizelare, carac-

teristică specifică, de altfel, tuturor creaţiilor folclorice. Desprinse de caracterul lor magic-religios, ele au prilejuit şi prilejuiesc minunate manifestări ale culturii şi civilizaţiei noastre populare, înscriindu-se ca dovezi ale originalităţii şi vechimii ei. Sărbători ale artei şi culturii populare, ele constituie, totodată, manifestări de larg interes turistic, adunînd, din toate colţurile ţării şi de peste hotare, numeroşi participanţi, dornici să cunoască aceste datini străbune.

Din prima lună a anului şi pînă la capătul lui, calendarul serbărilor folclorice este punctat de numeroase manifestări folclorice. Cele mai cunoscute sînt, fără îndoială, datinile de Anul nou: *Pluguşorul copiilor*, *Colindele*, dansurile cu caracter ritual: *Capra*, *Cerbul*, *Căiuţii* ori jocurile de mască *(Jienii)*, răspîndite pe tot cuprinsul ţării. În multe locuri, în ajunul şi în prima zi a noului an au loc adevărate festivaluri folclorice, cum sînt cele organizate la Dobra, în judeţul Hunedoara (marea sărbătoare a „dubaşilor". în care cei mai buni interpreţi la acest instrument se întrec în concurs). La Iaşi, Suceava sau Piatra Neamţ se desfăşoară, în aceeaşi perioadă, festivaluri de teatru popular şi jocuri de măşti, caracteristice sărbătorilor de iarnă; tot cu prilejul Anului nou, la Sighetul Marmaţiei se organizează un festival al obiceiurilor şi costumelor populare; la sfîrşit sau început de an, Deva este locul de desfăşurare al competiţiei celor mai bune grupuri de „colindători" şi de „călu-şari" din Transilvania.

Tradiţionale sărbători au loc şi la încheierea lucrărilor agricole de primăvară. În multe judeţe ale patriei, întîiul plugar, cel care se dovedise cel mai harnic, era sărbătorit de obştea satului. Cunoscută sub diferite denumiri *(Plugarul, Crai Nou, Tînjaua)*, dar reflectînd acelaşi lucru — hărnicia şi destoinicia gospodarilor — această datină păstrată şi în prezent în unele zone ale ţării reprezintă o revărsare de cîntec, de joc şi de veselie. O ilustrează grăitor *Tînjaua Hotenilor*, una din cele mai frumoase sărbători de primăvară din Maramureş, desfăşurată anual în Hoteni, Hărniceşti, Sat-Şugatag şi în alte aşezări de pe valea Marei.

Primăvara înseamnă şi începutul activităţii pastorale, al urcării turmelor la locurile de păşunat de la munte, moment ce este marcat în numeroase judeţe ale ţării, în Maramureş şi Alba (la Şugag, de pildă), la Răşinari, în judeţul Sibiu, prin tradiţionale festivităţi. În Oaş, la Huta-Certeze, la începutul lunii mai, are loc cunoscutul festival folcloric *Sîmbra oilor* — amplă desfăşurare a datinilor şi obiceiurilor pastorale, care adună oaspeţi din toată ţara; *Cocoşul de Hurezi* — tîrg tradiţional al ceramicii etc.

Secerişul este însoţit, de asemenea, de diferite datini: *Căluşul, Drăgaica, Buzduganul, Cununa*. *Căluşul* răspîndit pe o arie largă, în Oltenia, Muntenia, în sudul Transilvaniei şi în unele zone din Moldova, reprezintă o autentică probă de virtuozitate coregrafică; *Drăgaica*, ce are loc în judeţul Buzău, *Cununa* şi *Buzduganul* — în unele sate din Ţara Făgăraşului (la Drăguş, de exemplu) ca şi în localităţi din Muntenia, Moldova sînt manifestări folclorice ce marchează încheierea strînsului roadelor cîmpului.

Sărbători feerice sînt cele ale florilor: liliacului (Mehedinţi), narciselor (Negraşi), bujorului, teiului — răspîndite în toată ţara, dar mai ales, aceea a *Sînzienelor*, datină păstrată în localităţi de pe valea Vişeului — la Borşa, Moisei, Vişeu. Se celebrează în preajma solstiţiului de vară, cînd înfloresc sînzienele — flori mult îndrăgite de localnici, care le cultivă şi în jurul caselor. Momentul cel mai de seamă al sărbătorii este „umblatul cu făclia" — spectacol nocturn la care asistă toată suflarea obştii.

În rîndul „nedeilor" (serbări pastorale specifice zonelor montane, desfăşurate la date fixe, prilej de întîlnire şi ţinere a tîrgurilor) se înscriu *Tîrgul sărutului*, sărbătoare de primăvară a locuitorilor Munţilor Apuseni, *Sărbătoarea Junilor*, care are loc în luna mai la Braşov şi *Tîrgul fetelor de pe Muntele Găina*, ce are loc în iulie. Despre această din urmă sărbătoare, Heydendorff, însoţitorul împăratului Iosif II, în călătoria întreprinsă prin unele ţinuturi ale Transilvaniei[1], nota în anul 1782: „Pe un plai de munte, numit Tîrgul Fetelor, se întîlnesc într-o zi de vară tineretul masculin şi feminin de pe ambele versante ale munţilor [Apuseni], fiind însoţiţi de părinţi şi de rude: ei dansează, fac cunoştinţă şi-şi aleg iubitele sau soţiile". Sărbătoarea şi-a pierdut, desigur, caracterul iniţial, oferind, în prezent, cadrul unui pitoresc festival folcloric.

O mare întrunire folclorică, reunind formaţii artistice din diferite zone ale ţării, este şi *Hora de la Prislop*, organizată în luna august, în cadrul natural de o deosebită frumuseţe al pasului Prislop, ce face legătura între Maramureş şi Moldova, şi la care îşi dau întîlnire formaţii din trei judeţe învecinate: Maramureş, Bistriţa-Năsăud şi Suceava — fiecare oglindind în manieră proprie strălucirea folclorului românesc.

Ceremoniile de nuntă, diferite alte manifestări artistice întregesc tabloul bogat al folclorului nostru, vădind vechimea şi gradul ridicat de cultură şi civilizaţie al poporului, bogăţia de expresii ale artei româneşti. ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, Instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

LUPTĂTORI PENTRU UNIRE

Statornicul cititor și colaborator al revistei noastre VALERIU CHIȘIU, din Oradea, ne trimite următoarele rînduri: Am aflat cu multă satisfacție stînd de vorbă cu bătrînii din satul meu natal, Homorog, jud. Bihor că printre cei 1228 delegați cu drept de vot participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, se număra și țăranul Nicolae Costa din Homorog. Un alt consătean, Vasile Pantea, a făcut parte din Consiliul Național Român pentru Oradea și Biharea.

Iată deci că și locuitorii satului Homorog — care are o atestare documentară încă din 1202-1203 — și-au adus contribuția la înfăptuirea Unirii mult visate din anul 1918.

TÎRGUL URLAȚI

Anul acesta se vor împlini 300 ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Constantin Brîncoveanu — **ne scrie MIRCEA SPIRIDON, din Buzău.** Din vremea lui Brîncoveanu datează și transformarea așezării Urlați, de pe Cricovul Sărat, în tîrg. Spătarul Mihai Cantacuzino i-a propus domnului „să facă tîrg în Gura Urlaților, ca și în Ploiești ca și în Tîrgșor", cum spune un document de epocă. Domnul a acceptat „să se facă acolo, în Gura Urlaților, tîrg slobod toamna, pe vremea culesului, în patru săptămîni"... Un act al aceluiași domn, din 1693, îl enumeră între alte tîrguri ale Țării Românești, alături de Cîmpulung, Pitești, Tîrgoviște, Filipești, Ploiești, Buzău, Rîmnicu Sărat.

DIN NOU DIN TIMIȘOARA

Scriam, în urmă cu două numere, despre interesul de care se bucură revista Magazin istoric în orașul de pe Bega. Iată că între timp am primit noi scrisori de la colective de oameni ai muncii, cadre didactice și elevi din Timișoara, care ne transmit aprecierile lor despre materialele apărute în revistă. Ne-au scris: Colectivul oamenilor muncii de la Institutul de studii și proiectări energetice — filiala Timișoara, cadrele didactice și elevii de la Liceul economic, Comitetul de partid de la Oficiul de gospodărirea apelor Timiș, Consiliul oamenilor muncii de la întreprinderea „Textila", catedra de istorie a Liceului de matematică-fizică „C. Diaconovici Loga", cadrele didactice și elevii de la Liceul „Nikolaus Lenau", Organizația de bază P.C.R. de la I.L.P.P. „Peco", Sucursala A.D.A.S., Comitetul de partid al Întreprinderii de autoturisme, Consiliul științific și Comitetul de partid al Institutului de sudură și încercări de materiale, Cercul de istorie de la Liceul industrial nr. 6, Comitetul de partid de la I.I.C.I. — Memorii.

La rîndul nostru, le mulțumim tuturor pentru urările și aprecierile trimise. Așteptăm noi vești.

PENTRU ȘCOALA DIN RĂȘINARI

NICOLAE MIRCEA CIUCEANU, pensionar, din orașul București, ne scrie: Ca fiu al comunei Rășinari, jud. Sibiu, simt o puternică emoție de cîte ori revin în această vatră strămoșească. Am donat școlii din localitate întreaga mea colecție a valoroasei reviste **Magazin istoric**, de la primul număr și pînă în decembrie 1987 și voi continua — cît voi fi în viață — să o completez în fiecare an. Consider că în felul acesta voi contribui la stimularea dragostei pentru studiul istoriei în rîndul elevilor școlii primare din Rășinari.

Cititorul nostru ne trimite și o copie a scrisorii de mulțumire din partea conducerii școlii.

La rîndul nostru, îl felicităm călduros pe corespondent pentru gestul său frumos.

CENTENAR

NICOLAE GEORGESCU, din București, dorește să afle amănunte despre înființarea lui National Geographic Society, care a avut loc acum 100 ani.

Societatea Națională de Geografie din S.U.A. a fost înființată la 13 ianuarie 1888, la Washington. La prima reuniune au participat 33 persoane: exploratori, militari, avocați, cartografi, naturaliști, ingineri, bancheri. Toți erau animați de dorința de a populariza în rîndul unui public cît mai larg pasiunea pentru descoperiri geografice și, în general, pentru geografie. Primul număr al revistei editată de Societate a apărut în același an, în luna octombrie.

Nu avea nimic spectaculos și semăna mai curînd cu o publicație universitară. Cu timpul, revista a ajuns la forma de azi, care i-a adus o largă audiență și 40 milioane abonați în lumea întreagă — după cum indică revista L'Express, fiind astfel cea mai răspîndită publicație de specialitate.

Începînd cu anul 1890, Societatea a început să finanțeze călătorii de explorări geografice în cele mai îndepărtate colțuri ale planetei. Astăzi, ea realizează și emisiuni de televiziune și programe școlare. Pe lîngă principala sa revistă, Societatea mai editează: National Geographic Traveler, National Geographic Research **și** World, **o revistă lunară pentru copii.**

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

IOAN ONIȘOR, com. Bătești, nr. 77, jud. Timiș, solicită: nr. 1-1/1967; 1-12/1980; 1-9/1986; 1-8/1987.

GABRIEL FLORIN MATEI, str. Roma, nr. 25, et. IV, București. **oferă colecția completă.**

ALEXANDRU VOLOVEI, str. G. Coșbuc, bl. 6, et. II, ap.9, Baia Mare, **solicită: nr. 7,8/1970; 6/1974: oferă numere disparate din 1967-1970; 1973-1978.**

CLAUDIU BAHRIM, str. Ștefan cel Mare, nr. 132, Huși, **solicită: nr. 2/1967; oferă: nr. 3,6-8/1967; 1-12/1968; 4,12/1969; 9/1975; 11/1976.**

ȘTEFAN DIACONESCU, str. Telița, nr. 6, bl. 67 A, sc. IV, et. IV, ap. 58, **oferă colecția completă.**

PETRE PRICIU, com. Fîntînele, jud. Telcorman, **solicită: nr. 1-4, 6,7/1967; 3/1968; 1/1969; 6/1970; 6/1971; 9,11/1979; 2,7,11/1980; 1/1981; 4,7/1983; 7/1984; 4,11/1985; 1-4,11/1986; oferă: nr. 9/1967; 3,4/1969; 3/1970; 7,12/1971; 12/1972; 5/1973; 7/1975; 8,10-12/1976; 2,4, 6-8/1977; 5,7/1978; 2/1979; 5,7 1980; 6,7,10,11/1981; 1,3,5,11,12/1982; 3,6,11/1983; 6,9,11/1984: 2,3,5,11/1985; 2,3,8,9,11,12/1986; 3,5,7/1987.**

IOAN DOVLETTE, str. Mircea cel Bătrîn, nr. 49, bl.36, sc. A, ap. 28, Brașov, **solicită: nr. 1-3/1967; 7-8/1969; oferă: nr. 8/1985.**

CONTENTS (Romanian History) C. Florea The Grandeur of Romanian History ● E. Preda, I. Rădulescu Revolution of August 1944 in Foreign Documents ● O. Cicanci, N. Bănescu 1816. Daniel Philippide and The History of Romania ● L. Valea 1763. The Romanians of Năsăud Against the Imperial Authorities ● I. Bălăceanu 1848. Recollections from the Time of the Revolution ● R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad the Impaler and „The Castle of Piatra Craiului" ● 1782. Ienăchiță Văcărescu in Mission to Vienna ● I. Popescu-Puțuri Confluences of Ancient Civilizations (XXVII) ● D. Hîncu 1888-1912. Three German Diplomats in Bucharest (III) ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● In Bucharest, 50 Years Ago ● V. Smărăndescu Romanian Folk Customs and Celebrations

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Florea La grandeur de l'histoire roumaine ● E. Preda, I. Rădulescu Le 23 Août 1944 en documents étrangers ● O. Cicanci, N. Bănescu 1816. Daniel Philippide et L'Histoire de la Roumanie ● L. Valea 1763. Les roumains de Năsăud affrontent les autorités impériales ● I. Bălăceanu 1848. Souvenirs du temps de la révolution ● R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad l'Empaleur et „Le Château Piatra Craiului" ● 1782. Ienăchiță Văcărescu en mission à Vienne ● I. Popescu-Puțuri Confluences de civilisations anciennes (XXVII) ● D. Hîncu 1888-1912. Trois diplomates allemands à Bucarest (III) ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● À Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Fêtes et coutumes folkloriques roumaines

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Флоря Величие румынской истории ● Е. Преда, И. Рэдулеску Революция Августа 1944 г., отраженная в зарубежных документах ● О. Чиканч, Н. Бэнеску 1816 г. Даниел Филиппиде и История Румынии ● Л. Валя 1763 г. Румыны из Нэсэуда выступают против имперских властей ● И. Бэлэчяну 1848 г. Воспоминания о революции ● Р.Т. Мак Нэлли, Ш. Андрееску Влад Цепеш и „замок Пятра Краюлуй" ● 1782 г. Иенэкица Вэкэреску с миссией в Вене ● И. Ионеску-Пуцурь Слияние древних цивилизаций (XXVII) ● Д. Хынку 1888-1912 гг. Три германских дипломата в Бухаресте (III) ● Р. Дима Константин Добреску-Арджеш ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● В. Смэрэндеску Фольклорные румынские праздники и обычаи

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Florea Die Grösse der rumänischen Geschichte ● E. Preda, I. Rădulescu Der 23. August 1944 in ausländischen Dokumenten ● O. Cicanci, N. Bănescu 1816. Daniel Philippide und die Geschichte Rumäniens ● L. Valea 1763. Die Rumänen aus Năsăud bieten den kaiserlichen Behörden die Stirn ● I. Bălăceanu 1848. Erinnerungen aus der Zeit der Revolution ● R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad der Pfähler und „das Kastell Piatra Craiului" ● 1782. Ienăchiță Văcărescu in diplomatischem Auftrag in Wien ● I. Popescu-Puțuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXVII) ● D. Hîncu 1888-1912. Drei deutsche Diplomaten in Bukarest (III) ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Rumänische Volksfeste und rumänisches Volksbrauchtum

SUMARIO (Historia rumana) C. Florea La grandeza de la historia rumana ● E. Preda, I. Rădulescu El 23 de Agosto de 1944 en documentos extranjeros ● O. Cicanci, N. Bănescu 1816. Daniel Philippide y La Historia de Rumania ● L. Valea 1763. Los rumanos de Năsăud enfrentan a las autoridades imperiales ● I. Bălăceanu 1848. Recuerdos del tiempo de la revolución ● R.T. Mc Nally, S. Andreescu Vlad el Empalador y „El castillo Piatra Craiului" ● 1782. Ienăchiță Văcărescu en misión diplomática a Viena ● I. Popescu-Puțuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXVII) ● D. Hîncu 1888-1912. Tres diplomáticos alemanes en Bucarest (III) ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Fiestas y costumbres folclóricas rumanas

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427

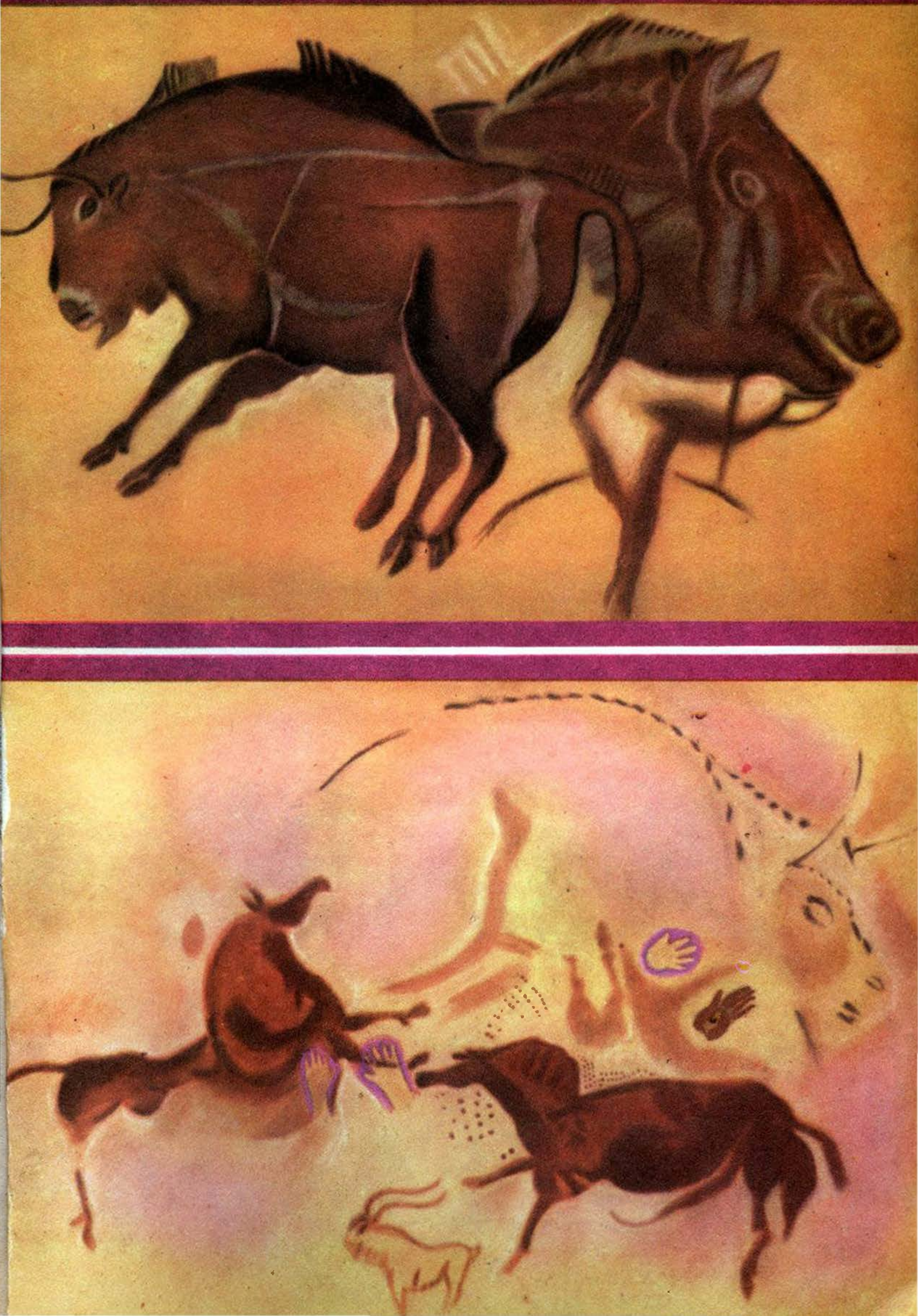

magazin istoric